

T.C
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**KUVVETLER AYRILIĞI PRENSİBİNİN TÜRKİYE'DE
UYGULANIŞ BİÇİMİ
(SON ÜÇ YILLIK UYGULAMA)**

**İŞLETME ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**Hazırlayan
Harun ÇUBUKÇU**

**Tez Danışmanı
Yrd.Doç.Dr. Alaattin FIRAT**

İSTANBUL – 2015

TEZ TANITIM FORMU

YAZAR ADI SOYADI : Harun ÇUBUKÇU
TEZİN DİLİ : Türkçe
TEZİN ADI : Kuvvetler Ayrılığı Prensibinin Türkiye’de
Uygulanış Biçimi (Son Üç Yıllık Uygulama)
ENSTİTÜ : İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
ANABİLİM DALI : İşletme
TEZİN TÜRÜ : Yüksek Lisans
TEZİN TARİHİ : 01.01.2015
SAYFA SAYISI : 98
TEZ DANIŞMANI : Yrd.Doç.Dr.Alaattin FIRAT
DİZİN TERİMLERİ : 1. Kuvvetler Ayrılığı
2. Yargı Bağımsızlığı
3. Başkanlık Sistemi

TÜRKÇE ÖZET :

21’ inci yüzyıl siyasi yönetimlerinin en önemli sorunlarından biri devlet iktidarlarının dizginlenmesi ve devleti oluşturan organların birbiri ile olan ilişkileridir. Kuvvetler ayrılığı ilkesi devleti üç asli organa ayırarak bu organları birer iktidar alanına dönüştürüp siyasi dengeyi sağlamaya çalışır. İlkenin en önemli özelliği devleti dengeleyerek sivil öncelikleri öne çıkarması ve özgürlüklere dayanak olmasıdır. Bu yüzden ki kuvvetler ayrılığı ilkesi çoğulcu demokrasi ve hukuk devletinin temeli olmasının yanında devletin geleceğinin teminatıdır.

DAĞITIM LİSTESİ . 1. İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsüne
2. YÖK Ulusal Tez Merkezine

Harun ÇUBUKÇU

T.C
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**KUVVETLER AYRILIĞI PRENSİBİNİN TÜRKİYE'DE
UYGULANIŞ BİÇİMİ
(SON ÜÇ YILLIK UYGULAMA)**

**İŞLETME ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**Hazırlayan
Harun ÇUBUKÇU**

**Tez Danışmanı
Yrd.Doç.Dr. Alaattin FIRAT**

İSTANBUL – 2015

BEYAN

Bu tezin/projenin hazırlanmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğu, başkalarının ederlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğu, kullanılan verilerde herhangi tahrifat yapılmadığını, tezin/projenin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez/proje olarak sunulmadığını beyan ederim.

HARUN ÇUBUKÇU

01 Ocak 2015

İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Harun ÇUBUKÇU' nun Kuvvetler Ayrılığı Prensibinin Türkiye'de Uygulanış Biçimi (Son Üç Yıllık Uygulama) adlı tez çalışması, jürimiz tarafından İŞLETME anabilim dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : _____

Yrd.Doç.Dr.Alaattin FIRAT
(Danışman)

Üye : _____

Yrd.Doç.Dr.Recep Baki DENİZ

Üye : _____

Yrd.Doç.Dr.Mustafa YURTTADUR

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

/ / 2015

Doç.Dr.Ragıp Kutay KARACA
Enstitü Müdürü

ÖZET

Bu tez çalışmasında, 2010'lu yıllarda Kuvvetler Ayrılığı Prensibinin Türkiye'de uygulanış biçimi ele alınmıştır.

Kuvvetler Ayrılığı, adaletin tesisi sonucunda birey temel hak ve özgürlüklerinin güçlüden korunması maksadı ile devletin yasama, yürütme ve yargı olarak tanımlanan kuvvetlerinin birbirini sınırlandırmasıdır. Günümüzde anlaşılan şekliyle Kuvvetler Ayrılığını Montesquieu kavramsal çerçevesine oturtmuştur. Montesquieu'ya göre devlet yapılanmasında yasayı yapan, yasayı uygulayan ve uygulamadan ortaya çıkan anlaşmazlıkları çözen organların farklı olması gerekmektedir. Montesquieu yasama ile yürütme organlarının tek elde toplanması ile özgürlüğün olmayacağını, yargı ile yasama organlarının tek elde toplanması ile özgürlüğün ortadan kalkacağını, yasama yürütme ve yargının tek elde toplanması sonucu despotizm olacağını ifade etmiştir.

Ülkemizde Türk Milleti adına yasama yetkisi TBMM'de, yargı yetkisi bağımsız mahkemelerde, yürütme yetkisi Bakanlar Kurulu ve Cumhurbaşkanındadır.

Siyasi partilerin katı disiplin anlayışı, güçlü iktidar partisinin meclisdeki ezici çoğunluğu, siyasi partilerin lider görüşü ağırlıklı aday belirleme şekli ile tam halk iradesinin parlamentoda yerini alamamasının nedeni olan seçim sistemi yasama organının yürütme organını denetleme işlevini etkisiz bırakmaktadır.

Ülkemizde son yıllarda yaşanmış yazılı adli olaylar incelendiğinde, uyuşmazlıkları çözmek, düzenin korunması ve politik gücün sınırlandırılması ile görevli yargı erki ile yürütme erki arasında fren - denge mekanizmasının sağlıklı çalışmadığı gözlemlenmektedir. Anayasa Mahkemesi Başkanının 2014 yılı sonunda yargıda vesayet hakkındaki açıklamaları Türk Yargı Sisteminin bağımsızlığı hakkında kamuoyunda tartışmaları alevlendirmiştir. Keza, son yıllarda Türk Yargı Sistemi hakkındaki uluslararası raporlarda altı çizilen nokta yargının siyasi gücün emrine verildiği ve yargının kontrol, sınırlandırma işlevlerini yapmasına izin verilmediği şeklindedir.

Erk ilişkilerine yöre başkanlık, yarı başkanlık ve parlamenter sistem ortaya çıkmıştır. Halen Türkiye Cumhuriyeti, Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi ile ne yarı başkanlık sistemi ne de parlamenter sistemi uygulamaktadır. Çünkü Cumhurbaşkanının yetkileri yarı başkanlık sistemine göre fazla parlamenter sisteme göre azdır. Ancak kuvvetler ayrılığının gevşek uygulandığı parlamenter sistemle sıkıntılarımız düşünüldüğünde kuvvetler birliğinin kuvvetli uygulandığı başkanlık sistemi hakkında olumlu açık öngörümüz bulunmamaktadır. Konunun çözümü için yasal düzenlemelere ihtiyaç olduğu ve parlamenter sistemin geliştirilerek

uygulanmasının ÷lkemiz için daha faydalı olacağına inanmaktayız.

İşlevini yitirmiş erkler, Montesquieu' nun deyimiyle despotizmi yaratacaktır. Türkiye yakın geçmişte orantısız güç kullanımına Gezi Parkı olaylarında tanıklık etmiştir. Erkların yasalarda belirtili şekilde müdahalelerden uzak ve dengeli çalışması, iktidar olan siyasal irade dışında düşünenlerinde haklarının korunması açısından önemlidir. Her bireyin eşitlik için yasalara, adalet için yasa uygulamalarına, hürriyet için bağımsız yargıya ihtiyacı vardır. Unutmayalım ki, bu vatan hürriyet, eşitlik ve adalet isteyen her bireyi bağına basmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kuvvetler Ayrılığı, Yargı Bağımsızlığı, Başkanlık Sistemi

SUMMARY

In this thesis work , in the years of 2010s Principle of the Separation of Powers execution forms in Turkey is discussed .

Separation of Powers , resulting in the establishment of justice and intention of the the protection of individual fundamental rights of freedom from the strong, State legislature,the executive, and the judiciary is defined as the force limit of each other . The Separation of Powers as it is understood today has sat on the conceptual framework of Montesquieu . According to Montesquieu, that the legislature of the state structure ,executor of the law and the body that resolves disputes that arise in execution Organs must be different. Montesquieu stated that there would not be freedom with one hand collection of the organs of the State legislature and the executive , with one hand collection of the legislature and the judiciary would be the eradication of the freedom , as a result of collecting one of the State legislature law enforcement and the judiciary would be despotism .

In our country, legislative authority is in the Grand National Assembly of Turkey on behalf of the Turkish nation , jurisdiction is in independent courts , the executive power is in the Council of Ministers and the President.

Strict discipline policy of political parties , ruling party's overwhelming majority in the parliament, with the political parties concept of supervisory leadership nomination form is the cause of the failure of full public will to take place in parliament and legislature nullify the supervisory functions of the executive branch.

Analyzing written judicial events occurred in recent years in our country , resolve disputes , for the maintenance of order and the brake between judicial institutions and legislature is observed that the equilibrium mechanisms doesn't work properly. At the end of 2014, the statements of President of the Constitutional Court was to provoke public debate about the independence of the Turkish judicial system . Similarly, in recent years, the Turkish judicial system on the international report in order to underline the point at which the political power of the judiciary took the control of the judiciary , the form is not allowed to make the limiting function .

According to presidential power relations has emerged semi-presidential and parliamentary system. Currently, By the President elected by the people, What a semi-presidential system still applies in the Republic of Turkey nor the parliamentary system. Because the President's authority is greater than the semi-presidential system and it is small compared to the parliamentary system. However, when considering our diffuculties in the parliamentary system of separation of powers is applied loosely, we have no positive and clear foresight about the Union forces

applied strong in the presidential system. Legal regulations are needed to resolve the issue and we believe developing the parliamentary system is more useful for our country.

Authorisations have lost their functions, as Montesquieu expressed “It will create a despotism.” Turkey has witnessed in the recent past events disproportionate use of force in the Travel Park . Authorisations work away from intervention and balanced as specified in the laws is important for the protection of the rights of those who think outside the ruling political will. Every individual need the law for equality , for justice to law enforcement , and independence judiciary for the freedom. Let's not forget , this is the homeland which has ridden to the heart of every individual who wants to equality, justice and freedom.

Keywords: Separation of Powers, Judicial Independence, The Presidential System

İÇİNDEKİLER

	SAYFA
ÖZET	I
SUMMARY	III
İÇİNDEKİLER	V
KISALTMALAR LİSTESİ	VIII
ÖNSÖZ	IX
GİRİŞ	1
BÖLÜMLER	
BİRİNCİ BÖLÜM : KUVVETLER AYRILIĞI İLKESİ	
1.1. KUVVETLER AYRILIĞI TEORİSİ	2
1.1.1. John Locke	2
1.1.2. Montesquieu	4
1.2. KUVVETLER AYRILIĞI İLKESİNE GÖRE DEVLET TASARIMI	5
1.2.1. Yasama Erki	5
1.2.2. Yürütme Erki	8
1.2.3. Yargı Erki	9
1.2.4. Günümüzde Kuvvetler Ayrılığı	10
1.3. TÜRKİYE'DE KUVVETLER AYRILIĞI İLKESİ	11
1.3.1. Türkiye'de Yasama-Yürütme İlişkisi	11
1.3.2. Kuvvetler Ayrımı İlkesi Kapsamında Yargı ile Yasama Yürütme İlişkileri	15
İKİNCİ BÖLÜM: TÜRKİYE'DE YARGIYA MÜDAHALE	
2.1. HUKUK DEVLETİ	17
2.2. YARGI BAĞIMSIZLIĞI	18
2.2.1. Yargı Bağımsızlığı Kavramı	18
2.2.2. Yargı Bağımsızlığının Önemi	19
2.2.3. Kuvvetler Ayrılığı ve Yargı Bağımsızlığı	20
2.2.4. Milletlerarası Belgelerde Yargı Bağımsızlığı	21
2.3. YARGI BAĞIMSIZLIĞI İLKELERİ	22
2.3.1. Yürütmeye Karşı Bağımsızlık	22
2.3.2. Yasama Organına Karşı Bağımsızlık	23
2.3.3. Yargı Organına Karşı Bağımsızlık	23
2.3.4. Kamuoyuna ve Basına Karşı Bağımsızlık	24
2.3.5. Mahkeme Kararlarının Bağlayıcılığı	25

	SAYFA
2.4. TÜRKİYE' DE YARGI BAĞIMSIZLIĞININ TARİHSEL SÜRECİ	25
2.4.1.1876 Anayasası Dönemi	26
2.4.2.1921 Anayasası Dönemi	26
2.4.3.1924 Anayasası Dönemi	27
2.4.4.1961 Anayasası Dönemi	28
2.4.5.1982 Anayasası Dönemi	28
2.5. HÂKİMLER VE SAVCILAR YÜKSEK KURULU	30
2.5.1.Kuruluşu	30
2.5.2.Kurulun Görevleri	31
2.6. YARGI BAĞIMSIZLIĞINA MÜDAHALELER	31
2.6.1.Yargının Yargıya Müdahalesi	34
2.6.2.Yasamanın Yargıya Müdahalesi	39
2.6.3.Yürütmenin Yargıya Müdahalesi	41
2.6.4.Kamuoyu Müdahalesi	44
2.6.5.Medya müdahalesi	45
2.6.6.Kolluk Güçlerinin Müdahalesi	46
2.6.7.Bilirkişi Müdahaleleri	47
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: BAŞKANLIK SİSTEMİ VE TÜRKİYE'DE	
UYGULANABİLİRLİĞİ	
3.1. BAŞKANLIK SİSTEMİ VE ÖZELLİKLERİ	49
3.2. BAŞKANLIK SİSTEMİNİN AVANTAJLARI	52
3.2.1.İstikrarlı ve Güçlü Bir Yürütme	52
3.2.2.Daha Demokratik Niteliğe Sahiptir	53
3.2.3.Hesap Sorulabilirliği	53
3.2.4.İktidarın Gücünü Sınırlandırır	53
3.2.5.Merkez Siyasetin Güçlenmesini Sağlar	54
3.3. BAŞKANLIK SİSTEMİNİN DEZAVANTAJLARI	54
3.3.1.Katılık Sorunu	54
3.3.2.Çift Meşruluk Sorunu	55
3.3.3.Yönetimin Kişiselleşmesi Sorunu	56
3.3.4.Çoğunlukçu Demokrasi Sorunu	56
3.4. TÜRKİYE'NİN SİYASAL SİSTEMİ VE TÜRK HÜKÜMET	
SİSTEMLERİ	57
3.4.1.1876 Anayasası	58

	SAYFA
3.4.2.1921 Anayasası	60
3.4.3 1924 Anayasası	61
3.4.4.1961 Anayasası	63
3.4.5.1982 Anayasası	64
3.5. TÜRKİYE'DE BAŞKANLIK SİSTEMİ TARTIŞMALARI	69
3.5.1.Başkanlık Sistemini Savunanların Argümanları	72
3.5.2.Başkanlık Sistemine Karşı Olanların Argümanları	76
3.6. GEZİ PARKI OLAYLARI VE 17 ARALIK OPERASYONU İLE YAŞANAN SÜRECİN BAŞKANLIK SİSTEMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	80
3.7. BAŞKANLIK SİSTEMİNİN TÜRKİYE'DE UYGULANABİLİRLİĞİ	82
SONUÇ	87
KAYNAKÇA	93

KISALTMALAR LİSTESİ

AİHM	:	AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ
AİHS	:	AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ
AKP	:	ADALET VE KALKINMA PARTİSİ
AMK	:	ANAYASA MAHKEMESİ KARARI
AOÇ	:	ATATÜRK ORMAN ÇİFTLİĞİ
AYM	:	ANAYASA MAHKEMESİ
BDP	:	BARIŞ VE DEMOKRASİ PARTİSİ
BM	:	BİRLEŞMİŞ MİLLETLER
CCJE	:	CONSULTATIVE COUNCIL OF EUROPEAN JUDGES (AVRUPA HÂKİMLERİ DANIŞMA KONSEYİ)
CCPE	:	CONSULTATIVE COUNCIL OF EUROPEAN PROSECUTORS (AVRUPA SAVCILARI DANIŞMA KONSEYİ)
CEPEJ	:	THE EUROPEAN COMMISSION FOR THE EFFICIENCY OF JUSTICE (AVRUPA ADALET VERİMLİLİĞİ KOMİSYONU)
CUMUK	:	CEZA MUHAHEMELERİ USULÜ KANUNU
DGM	:	DEVLET GÜVENLİK MAHKEMESİ
EAJ	:	EUROPEAN ASSOCIATION OF JUDGES (AVRUPA YARGIÇLAR BİRLİĞİ)
HMUK	:	HUKUK MUHAHEMELERİ KANUNU
HSYK	:	HÂKİMLER VE SAVCILAR YÜKSEK KURULU
İYUK	:	İDARİ YARGILAMA USULÜ KANUNU
KCK	:	KÜRDİSTAN TOPLULUKLAR BİRLİĞİ
MAD	:	MADDE
MEDEL	:	ÖZGÜRLÜK VE DEMOKRASİ İÇİN AVRUPALI YARGIÇLAR VE SAVCILAR BİRLİĞİ
MİT	:	MİLLİ İSTİHBARAT TEŞKİLATI
TBMM	:	TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ
TCK	:	TÜRK CEZA KANUNU
YHK	:	YÜKSEK HÂKİMLER KURULU
YSK	:	YÜKSEK SAVCILAR KURULU

ÖN SÖZ

Bu tez çalışmasında bana bilgi ve tecrübesiyle sürekli olarak yol gösteren Yrd.Doç.Dr. Alaattin FIRAT' a ve tez çalışmamda benden desteklerini esirgemeyen Yrd.Doç.Dr.Recep Baki DENİZ ile Yrd.Doç.Dr.Mustafa YURTTADUR' a şükranlarımı sunmak benim için bir görevdir. Ayrıca bu yorucu süreçte her zaman yanımda bulunan eşim Hatice ÇUBUKÇU, kardeşim Dr. Sevde Çubukçu AKSU ve Ahmet ARIK' a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Harun ÇUBUKÇU

GİRİŞ

21' inci yüzyıl siyasi yönetimlerinin en önemli sorunlarından biri devlet iktidarlarının dizginlenmesi ve devleti oluşturan organların birbiri ile olan ilişkileridir. Kuvvetler ayrılığı ilkesi devleti üç asli organa ayırarak bu organları birer iktidar alanına dönüştürüp siyasi dengeyi sağlamaya çalışır. İkenin en önemli özelliği devleti dengeleyerek sivil öncelikleri öne çıkarması ve özgürlüklere dayanak olmasıdır. Bu yüzdendir ki kuvvetler ayrılığı ilkesi çoğulcu demokrasi ve hukuk devletinin temeli olmasının yanında devletin geleceğinin teminatıdır.

Son yaşanan ve yaşanmakta olan olaylar siyaset ve devlet yönetiminin değişen yüzü, ilkeye farklı anlamalar yüklemeye çalışmaktadır. Siyasetin çatışmalı hali toplumun güncel yaşantısına oldukça fazla egemen olmaya başlamıştır. Devlet yozlaşma belirtileri vermekle birlikte toplumda yargıya müdahale düşüncesi daha önemli hale gelmiştir.

Bu bağlamda kuvvetler ayrılığı günümüz Türkiye' sinde sadece hukuk devletinin sadece maddi bir fonksiyonu değil aynı zamanda güçler birliğine götürecek yaklaşımlarla öncelikle yargı erkinin tüm güçlerin gerisine itildiği, bireylerin huzur, güven ve özgürlüklerinden yoksun bırakılacağı otoriter devlet ve toplum yapılanmasına gidildiği görülmektedir.

Çalışmamız, 2010' lu yıllarda Türk siyasi hayatındaki önemli gelişmelerin kuvvetler ayrılığı ilkesine etkisinin incelenmesi amacıyla yapılmıştır.

Çalışmanın genel görünümü üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde; “ Kuvvetler Ayrılığı İlkesi ” başlığı altında öncelikle kuvvetler ayrılığı ilkesi kavramsal açıdan tanımlanmaya çalışılmış ve kuvvetler ayrılığı ilkesinin ortaya çıkmasına düşünsel açıdan katkı sağlayan önemli düşünürlere yer verilmiştir. Sonrasında kuvvetler ayrılığı ilkesine göre Türkiye'deki yasama-yürütme ile yargı ve yasama-yürütme arasındaki ilişki incelenmiştir.

İkinci bölümde; yargı bağımsızlığı kavramı ele alınmış Türkiye'deki yargıya müdahaleler üzerinde durulmuştur.

Üçüncü bölümde ise; başkanlık sistemi ve özellikleri ile avantaj ve dezavantajları incelenmiştir. Daha sonra Türkiye' nin siyasal sistemi ve hükümet sistemleri ile başkanlık sistemi hakkında görüşlere yer verilmiştir.

Şüphesizdir ki, tezimizde üzerinde durduğumuz hukuk kurallarının herkese eşit uygulandığı, bağımsız yargının siyasal baskıdan etkilenmeden çalıştığı devlette sınırlama ve dengeleme aracı olan kuvvetler ayrılığının, 2010'lu yıllarda meydana gelen siyasi gelişmelerden olumsuz etkilenmemesi, hukuk devletinin geleceği açısından oldukça önemlidir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KUVVETLER AYRILIĞI İLKESİ

1.1. KUVVETLER AYRILIĞI TEORİSİ

Kuvvetler ayrılığı sistemi, yasama, yürütme ve yargı olarak tanımlanan kuvvetlerin değişik yollardan göreve gelen ve aralarında “ fren ve denge mekanizması “ bulunan farklı organlara verilmesi olarak tanımlanır. Başka bir deyişle devletin, yasama, yürütme ve işlevinin birbirine karşı bağımsız organlar tarafından görülmesidir.¹

Devlet iktidarı, her ne kadar mutlak, devredilemez bir güç olarak düşünülürse düşünülün, aslında sınırsız bir iktidar olmadığı, onun da üstünde de onu sınırlandıran belirli kuralların varlığı ileri sürülmüş ve devlet iktidarının her şeyi yapma yetisinde sınırsız bir güç olmadığı yönünde önemli fikirler ortaya konmuştur.

1.1.1. John Locke

John Locke, kuvvetler ayrılığını bir özgürlük düşüncesi olarak gündeme getiren ve iktidarı sınırlamak amacıyla bölümleyen ilk düşünürdür. Kuvvetler ayrılığı düşüncesi ile sınırlı iktidarın kurulabileceğini ve monarşik yönetimin yerine parlamenter yönetimi geçerli kılmak amacıyla devleti, yasama, yürütme ve federatif kuvvetlerden oluşan bir ayrıma dayandırmıştır. Düşünüğe göre yasama kuvveti diğer kuvvetlere göre en güçlüsüdür. Bu kuvvet devlet iktidarının, topluluğu ve üyelerini korumakla nasıl kullanılacağını yöneltmek hakkı olan kuvvettir.² Ancak unutulmamalıdır ki bu kuvvet hiçbir sınırlamaya tabi olmayan bir kuvvet yani mutlak bir iktidar sayılamaz. Bireylerin dokunulamayacak haklarının olduğu da unutulmamalıdır. Yasamanın amacı bireylerin yararına işler yapmak, yasaları halkın iyiliği için çıkarmaktadır. Bundan dolayı genel yasaları keyfi kararlar ile çıkaramaz ve mülkiyet hakkında kuralsız sınırlama ve ortadan kaldırma yapamaz. Yasama organının oluşturulması, kimin elinde olacağını belirlenmesi halka bağlıdır. Halk, kendi seçtiklerinin yaptıkları yasalara bağlı olmak durumundadır.

Yürütme kuvvetine baktığımızda ise; nasıl ki yasama kuvveti toplum ve vatandaşları devletin gücünden nasıl koruyacağını gösteren kurallar halinde ortaya çıkıyorsa, bu kuralların yani olumlu yasaların uygulanmasını sağlayacak bir de güce ihtiyaç vardır. Bu güç de yürütme gücüdür. Yürütme gücü sürekli olarak çalışmasına karşılık yasama kurulu ise gerekli yasaları çıkarmak üzere kurulur ve sonrasında tekrar dağılır. Bu bakımdan bu iki kuvvetin farklı ellerde bulunması fayda gereğidir.

¹ Erdoğan Teziç, *Anayasa Hukuku*, Beta Yayınları, İstanbul, 2003, s.393.

² Mustafa Kutlu, *Kuvvetler Ayrılığı Temelleri-Gelişimi Hukuk Devletin Kökenleri*, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2001, s.109.

Yasama gücü sürekli yasa çıkarmak durumunda olması faydadan çok zarar getirir. Buna karşılık yürütme açısından baktığımızda ise eldeki yasaların sürekli olarak uygulanması ve bunların denetlenmesi gerekmektedir. Yasama ve yürütmenin kuvvetin tek elde toplanmasındaki asıl sakınca yetkilerin kötüye kullanılması ihtimalidir. Öte yandan yasama ve yürütme güçleri birbirlerine eşit güçler olarak da sayılmazlar. Çünkü yasayı ortaya çıkaran yani devlete biçimini ve birliğini veren yasamadır. Bu doğrultuda yürütme de ancak yasamanın çıkardığı yasalar uyarınca sınırlanmıştır. Bir diğer güç ise; savaş açma, barış ve antlaşma imzalama gibi devletin dış işlerini yürütecek federatif güçtür. Federatif gücün herhangi bir yasaya göre yürütülmesi düşünülemez, ülke içindeki uyrukların karşılıklı ilişkileri bazı yasalarla tanımlanmış ve sınırlandırılmıştır. Oysa yabancı bir devlete karşı tutumun ne olacağı önceden kestirilemez. Tutum amaçlara ve çıkarlara göre değişiklik gösterebilir. Bu doğrultuda federatif gücü elinde bulunduranların öngörüsüne güvenmekten başka çıkar yol yoktur. Burada unutulmaması gereken bir başka nokta, tanımlama olarak federatif ve yürütme gücü ayrılışlar da bu iki ayrı güç bir noktadan idare edilmelidir. Yani yürütme ve federatif kuvvetlerin yürütülmesi toplumun gücünü gerektirir, dolayısıyla devletin gücünü ayrı ve bağımsız ellere bırakmak, yürütme ve federatif gücü ayrı ayrı hareket edebilecek kişilere vermek düzensizliklere yol açabilir.³

Yargı kuvvetine baktığımızda; Locke yargı kuvvetini kabul etmemiş, çünkü yargıçlar yasama organının yapacağı yasalara göre anlaşmazlıkları gidereceklerinden kendilerinin yasaya bağlı olmaları gerektiğini düşünmüştür. Toplum parlamento tarafından kullanılan yasama kuvvetini elinde tuttuğu için, yargının da toplumun yasalarına uygun çalışması gerekir. Locke daha çok yürütmeyi yani kralın gücünü sınırlamayı, kral belirli sınır ve yetkileri aşar ve sorumluluklarını yerine getirmezse egemenliğin kaynağı olan halkın karşı koyma hakkının olduğunu göstermektedir. Yasama gücüne baktığımızda Locke onu da sınırlar ancak toplumun kendi amaçlarına ve faydalarına uygun yasalar çıkaracağını daha olası düşünür. Yargıya baktığımızda ise, yargıyı yasalarla bağlarken yargılama işlemlerini yürütmenin işlevlerinden biri olarak kabul eder, çünkü sürekli ve yasaların yerine getirilmesini içerir. ⁴ Locke'a göre, yargı da yasamaya bağımlı olarak faaliyet gösterir. Ancak burada dikkat çekici nokta, Locke' un bu tutumu güçlerin ayrılmasına ilişkin teorisinin değerini bir ölçüde azaltmaktadır. Çünkü bağımsız bir yargı özgürlüklerin korunmasında en önemli işlevi görüyor olsa da, aynı zamanda diğer iki erkin ayrılığının da güvencesidir.

³ Kutlu, a.g.e, s.110

⁴ Kutlu, a.g.e, s.111

1.1.2.Montesquieu

Montesquieu ile birlikte kuvvetler ayrılığı düşüncesi, anayasal iktidarı kurumsallaştırma yolundaki arayışlar sırasında geliştirilmiş bir kuram olarak görülür. Siyasal iktidarın kullanımının paylaşılmasının bir aracı olan erklerin ayrılığı aslında modern anayasacılık anlayışının da temelini oluşturur.⁵

Montesquieu, kuvvetler ayrılığı kuramına Locke' dan farklı olarak iki yenilik getirmiştir: Bunlardan ilki yürütmenin bütünlüğüdür. Çünkü Locke dış ilişkilerin düzenlenmesini ayrı bir federatif kuvvet olarak görürken, Montesquieu' da bu durum yürütmenin bir işi olarak görülürdü. Bir diğeri ise Montesquieu yargılamaya üçüncü bir kuvvet niteliği vermesidir. Oysa Locke' da durum daha farklı, yargı yürütmeye dâhil bir güçtü. Ayrıca Montesquieu kendi oluşturduğu iktidar anlayışında Locke' da olduğu gibi artık yasama iktidarına vurgu yapmamaktadır. Tüm bu farklılıklara rağmen iki düşünürün birleştikleri konu; yürütmenin üstünlüğünü mutlak monarşiyle bağlantılı görerek ona karşı çıkmaları olduğunu düşünebiliriz.⁶

Şöyle ki; iktidar sorunuyla yakından ilişkili olan anayasacılık, tarihsel açıdan incelendiğinde iktidarın tek bir elde yoğunlaşmasına tepki olarak ortaya çıkmıştır ki, bu da iktidarın kötüye kullanılmasını engellemek için kurumsallaştırılan kuvvetler ayrılığı ilkesiyle ilişkilidir.⁷

Yürütme kuvvetinin tek kişiye verilmesi gerektiğini düşünen Montesquieu, yasama kuvvetinin "bir kişi yerine birçok kişi tarafından daha iyi kullanıldığını" düşünmektedir. Yasama kuvveti bir kurula ait olmalıdır. Bu kurul iki bölümden oluşmalıdır. Birinci bölüm asillerden, ikinci bölüm halkın temsilcilerinden oluşmalıdır. Bunlardan her birinin diğeri karşı "önleme yetkisi" olmalıdır. Bu sebeple bu bölümlerden her biri diğeri sınırlandıracaktır: "Her ikisi de yürütme erki tarafından sınırlandırılacak, yürütme erkini de bunlar sınırlandıracaktır". Montesquieu' ya göre yargı kuvveti ise mahkemelere ait olmalıdır: "Yargı kuvveti, ne belirli bir zümrenin ve ne de belirli bir mesleğin elinde olmalıdır". Montesquieu mahkemelerde halktan seçilecek kimselerin de bulunması gerektiğini savunmaktadır. Düşünürü göre yargı kuvveti tabiatı gereği sınırlıdır. Çünkü işi veya fonksiyonu kanunların uygulanmasından ibarettir. Ona göre, "milletin yargıçları, cansız birer varlıkları gibi hareket ederek kanunun sözlerini, ne kuvvetini ve ne de sertliğini değiştirmeden, sadece telaffuz eden birer ağızdır".⁸

Montesquieu, yasayı dikkate alarak devlet yapılanmasında üç işlevi ya da erki kabul etmiş, bunları da yasayı yapan, uygulayan ve uygulamadan ortaya çıkan

⁵ Karl Doehring, *Genel Kamu Hukuku*, Çev. Ahmet Mumcu, İnkılap Kitapevi, İstanbul, 2002, s.193.

⁶ Carl J.Friedrich, *Sınırlı Devlet*, Çev: Mehmet Turhan, Gündoğan Yayınları, İstanbul,1999, s.35.

⁷ Doehring, a.g.e, s.193.

⁸ Kemal Gözler, *Anayasa Hukukuna Giriş*, Ekin Kitapevi Yayınları, Bursa, 2012, s.82.

uyuşmazlıkları çözen güçler olarak ayrıma tabi tutmuştur. Korkunun olmadığı bir ortamın, bu üç işlevin farklı organlar tarafından yerine getirilmesi durumunda var olacağını belirtmiştir. Yasa yapma ile yasayı uygulama gücünün aynı organda olması halinde ise özgürlüğün olmayacağını vurgulamıştır. Yargı yetkisi ile yasa yapma yetkisinin aynı organ tarafından kullanılması durumunda, özgürlüğün ortadan kalkacağını ifade etmiş; yasama, yürütme ve yargı erklerinin aynı kişi ya da organ tarafından kullanılması durumunu “despotluk” olarak belirtmiştir.

Yukarıda verilen bilgiler ışığında erklerin ayrılması ilkesi ile devletin egemenliğindeki çeşitli işlevlerin, yine çeşitli organlar arasında, denge ve eşitlik esasına dayanarak paylaşımı ve bunların birbirlerini frenlemesi anlamı ortaya çıkmaktadır. Bu anlam kuvvetler ayrılığının daha çok hukuki anlamı ile ilgilidir. Siyasal anlamı ise, devlet içerisinde bulunan çeşitli siyasi unsurları devlet yönetimine katılması anlatılmak istenmektedir. Kuvvetler ayrılığı kuramı, Montesquieu’ nun da karma yönetim düşüncelerine benzer bir şekilde, gücün herhangi bir organ ya da sınıfta toplanmasının engellenmesini amaçlamış olduğunu söyleyebiliriz. Kuvvetler ayrılığı tartışmalarının temelinde hukuk devletini tesis etme ve dolayısıyla özgürlüklerin sağlanması ve korunması endişe ve çabalarının olduğunu söyleyebiliriz. Yönetilenler kanunların öngördüğünün dışında bir uygulama ile karşılaşmayacaklarını bilmeli, tersine bir durum ortaya çıktığında ise, kanunlar tarafından haklarını savunabilmek için gerekli mekanizmalara sahip olduklarının bilincinde olmalıdırlar. Kanunların üstünlüğü ve herkesi kapsayıcı şekilde bağlayıcılığı kişi güvenliği ve haklarının korunması açısından önemli bir ilkedir. Bu açıdan kuvvetler ayrılığı asıl itici gücünü, bireyin bir varlık olarak ortaya çıkmasından alarak, siyasal iktidar karşısında bireyin korunması gereğini önemle vurgulayan bir ilke olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.2. KUVVETLER AYRILIĞI İLKESİNE GÖRE DEVLET TASARIMI

Kuvvetler ayrılığı ilkesine göre devletin tasarımı karşımıza yasama, yürütme ve yargı erki olarak çıkmaktadır.

1.2.1. Yasama Erki

Yasama işlemi, bir ülkenin yasalarını hazırlama, onaylama, yayınlama ve uygulanmasını denetleyip gözetleme görevlerinden oluşur. Yönetim sistemi ne olursa olsun, bütün temsili sistemlerde parlamentoların üç temel görevi vardır. Bunlar yasa yapma, hükümeti denetleme ve devlet bütçesini kabul etme görevidir. Yasama erki parlamento eliyle kullanılması yanında bir ikinci meclis de bulunabilir ve bu da genellikle Senato’ dur. Yasama iktidarının geçirdiği evrime baktığımızda, sürekli olarak değişik ellerde bulunduğunu ve içeriğinde önemli değişikliklerin meydana geldiğini söyleyebiliriz. Monarşilerde kural koyma iktidarını hükümdar

kullanırdı. Eski Yunan'da yurttaşlar topluluğu kuralları koyardı. Roma'da önce kral, sonra halk meclisleri, en son ise imparatorluğun kuralları koyduğu bir yapı söz konusudur. Tek tanrılı inanç sisteminde, Tanrının koyduğu, insanların ise uymak zorunda olduğu bir yasa inancı hâkimdir. Parlamento gelişimi ile ise kural koyma yetisi halkın temsili olan parlamentonun eline geçti. Egemenliğin ulusa mal edilmesiyle kural koyma yetkisi halkın eline geçer. Şayet bu yetki doğrudan kullanılabilirse doğrudan demokrasi, aracıyla kullanılırsa ise dolaylı demokrasiye yol açar.⁹

Parlamentar sistem, halk iradesine dayanan bir düzen sunar. Yürütme ile kıyasladığımızda; yürütme, parlamento içinden çıkan, parlamentonun kural koyma işlevinin bir tür uygulayıcısıdır. Bu durumda seçilmişlerden oluşan yasama elbette ki atanmışlardan oluşan yürütmenin üzerinde olacaktır. Yasamanın bu şekilde güçlü olduğu erkler bölünmesinde kuvvetler ayrılığı sadece biçimsel kalmakta, gerçekte ise kuvvetler birliğine doğru bir gelişme kaydedilmektedir. Çünkü kuvvetler arasında olması gereken denge yürütme lehine bozulmaktadır. Zaman içerisinde yasama, parlamentonun tüm üyelerinin aynı düşüncede olmaması sorunuyla karşı karşıya kalmıştır.¹⁰

Siyasi partiler sistemi, oluşum biçimine göre kuvvetler ayrılığını yeni baştan meydana getirmiştir. Tek partinin bulunduğu sistemlerde, yasama ve yürütme sadece anayasal göstermelik niteliğindedir. Gerçek iktidarı sadece o tek parti kullanır. Çünkü tek partinin olduğu yönetimlerde parlamento çoğunluğu zaten bu partinin elindedir. Aynı zamanda hükümet görevlilerini de elinde tutan bu parti böylece hem yasama hem de yürütmeyi kontrol altında tutar.¹¹

Çok partili sistemlerde, kuvvetler ayrılığı hem anayasal açıdan hem de uygulama açısından serbestçe işleme olanağı bulur. Bu sistem türü seçim usulüne göre oluşur ve ikiden fazla siyasi parti iktidar yarışı içerisinde olur. Genellikle hükümeti kuracak çoğunlukta bir sayıyı tek başlarına elde edemeyen partiler koalisyon kurmak yoluyla siyasi iktidara gelebilirler. Çok partili sistemlerde de bazı sorunlar mevcuttur; partilerin arkasındaki halk desteği ile parlamentodaki parti çoğunluğu arasındaki orantısızlık parlamentoyu temsil anlamında tartışmalı bir durumda bırakır. Böyle bir durumda da muhakkak iktidar partisi meşruluk sorunu ile karşı karşıya kalacaktır. Bunun giderilmesinin en iyi yolu ise bütün siyasi hareketlere şans tanıyan bir seçim yasasından geçer.

Yukarıda anlatılanlar doğrultusunda siyasi partiler kuvvetler ayrılığı kuramı

⁹ Kutlu, a.g.e, s.127

¹⁰ Kutlu, a.g.e, s.128

¹¹ İbrahim Özden Kaboğlu, **Anayasa Yargısı**, İmge Yayınları, İstanbul,2007, s.138.

açısından önemlidirler. Halkın siyasete katılma, temsil edilme isteklerini yerine getiren örgütler olan siyasi partiler, yönetenler ile yönetilenler arasında iletişim işlevini yerine getirmektedir.

Parlamento işlevlerinin en önemlisi yasaları yapmaktır. Yasalar parlamentodan geçmeden kabul edilmiş sayılmazlar. Yasanın oluşumu ise parlamentonun görev alanı içinde ortaya çıkar. Parlamentonun diğer bir görevi mali işlemlere ilişkindir. Bu işler yasaları oylamayı içerdiği gibi yürütmeyi denetleme olanağı da sağlar. Bütçe yasası ile ilgili görüşmeler sırasında hem hükümetin denetimi sağlanmakta hem de hükümetin toplayacağı gelirler ve yapacağı harcamalar bütçe yasasının oylamasını gerektirmektedir.¹²

Parlamentonun diğer önemli işlevlerinden biriside yürütmeyi denetleme işlevidir. Bu işlev, yürütmenin siyasi sorumluluğuna gidilmesi yoluyla yapılır. Bu açıdan en etkili denetim yolu gensorudur. Bu yol ile hükümet, belirli bir konu veya genel siyaset hakkında meclise açıklama yapmaya çağrılmaktadır. Örneğin gensoru sonucunda hükümet güven oylamasına tabi tutulur ve gerekli oyu alamazsa hükümet görevden çekilmek durumunda kalır. Bir diğer yöntem olan soru ile milletvekillerinin herhangi bir konuda hükümetten bilgi istemesidir. Soru sayesinde hükümet sürekli olarak günlük devlet etkinliklerini bile kontrol altında tutma zorunluluğuna bırakılmaktadır. Meclis soruşturması yolu ise, meclis kendi görev alanına giren herhangi bir iş hakkında komisyon aracılığıyla bilgi edinmesidir. Sadece hükümetin verdiği bilgi ile yetinmek istemeyen meclis, gerekli bilgiyi bu şekilde de toplayabilir.¹³

Başkanlık sisteminde ise temel ilkelerinden birisi olan yürütmenin tek başlı yapıda olması yürütmeye yasama karşısında daha özgür davranma imkânı verir. Sistem, yürütmenin varlığını ve sürekliliğini yasamaya borçlu olmayan bir anlayış ve yaklaşımla yansıtır. Bu durumda ters bir bakış açısıyla yürütme iktidarının yasama iktidarından kaynaklandığı ve ona karşı sorumlu olduğu parlamenter sistem ile kıyaslandığında karşıtlıklar göstermektedir. Kısaca belirtmek gerekirse başkanlık sisteminde yürütme, yürütme başının kendi atadığı hükümeti yöneten tek kişilik yürütme organından gelmektedir. Başkanlık sisteminde hem yürütmenin hem de yasamanın ayrı ayrı ve birbirinden bağımsız biçimde halk tarafından seçilmesi, her ikisinin de meşruiyet temellerini halkın oyundan aldığı için birbirlerine bağlı olmadıkları sonucunu çıkartmaktadır. Buradaki temel yaklaşım az önce belirtildiği gibi yürütmenin başı olan başkan ile yasama organının yalnızca kendilerine ait olan belirli görevleri yerine getirmeleri ve kendi yetkilerini kullanma gerekliliğini ortaya

¹² Teziç, a.g.e, s.385.

¹³ Gözler, a.g.e, s.261.

çıkartmaktadır.¹⁴

Yasama organının işlevlerinde karmaşıklık ve uzmanlık gerektirmesi yanında yürütmenin doğrudan halka ilişki kurma yollarının etkin bir şekilde kullanılması sonucu yasama organı günümüzde geleneksel niteliklerini kaybetmiştir. Ancak demokratik bir toplumun koşulu olarak parlamento henüz tartışma konusu değildir. Bu bakımdan parlamento, demokratik toplumlardaki önemli yerini hala korumaktadır. Parlamento yerini korumasına karşın işlevsel değişikliğe maruz kalmakta yasama artık görüşme organı haline gelmektedir. Ayrıca şunları da belirtmek gerekir ki modern parlamentarizm 20' nci yüzyıl başında artık ahlaki ve düşünsel zeminin kaybetmeye başlamıştır. Siyasal partilerin kendi çıkarları doğrultusunda davranmaları, karar alma süreçlerinin tıkanıklığı nispi temsil ve liste sistemiyle seçmen ile milletvekili arasındaki bağın kopması, temsil ilkesinin geçerliliğini yitirmesi gibi etkenler parlamentoları asıl işlevinden yani kamusal müzakereden uzaklaştırmıştır. Geline bu noktada parlamenter sistem derin bir kriz içersindedir.¹⁵

1.2.2. Yürütme Erki

Kuvvetler ayrılığı iktidarın tekelleşmesi neticesinde ortaya çıkan olumsuzları gidermek için ortaya konulmuş bir kuramdır. Bu açıdan siyasi iktidarı kullananların, tüm kamusal gücü ele geçirmeleri sonucundan oluşan, baskıcı siyasi düzen esas itibarıyla yürütmeye dayanıyordu. Yürütmenin mutlak ve sınırlanamaz bu siyasi gücü her şey üzerinde belirleyici olurdu. Siyasi iktidarın sınırlanması sorunu bu şekilde gelişmeye başladı. Yani yürütmenin gücünün sınırlandırılması için ayrı bir erk olarak yasama organının kurulması yoluna gidildi. Bu yolla yasamanın koyacağı kurallarla yürütmeyi sınırlandıracağı düşünülüydü. Ancak bir önceki bölümde bahsedildiği üzere yasamanın artan yükü, uzmanlık gerektiren işlerin yoğunluğu gibi nedenlerle yasamanın üzerine daha çok yük binmesi yürütmenin iktidar konumuna yükselmesine neden oldu. Bu şekilde oluşan güç tekelleşmesinin önüne ise yargı erki ile geçilmeye çalışıldı.¹⁶

Temel olarak yürütme, yasaların uygulanması ile ilgili düzenleyici işlemler yapmak, hükümetin ve ona bağımlı idarenin kuruluşu ve sevkini sağlamak, dış politikaya yön vermek, milli savunma konularında kararlar almak ve yasama faaliyetlerine katılmayı içermektedir. Yürütmenin niteliği siyasi sistemlere göre değişiklik göstermektedir. Başkanlık sisteminde yürütme tekli bir yapıya sahipken, parlamenter rejimlerde ise genellikle ikili yürütme şekli karşımıza çıkmaktadır. Bu yapıda yürütme iki başlı olup, bir devlet başkanı ve devlet başkanı ile parlamento

¹⁴ İhsan Kamalak, **Başkanlık Sistemi ve Türkiye**, Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2007, s.60

¹⁵ Carl Schmitt, **Parlamenter Demokrasinin Krizi**, Çev: Emre Zeybekoğlu, Dost Yayınları, Ankara, 2006.

¹⁶ Kutlu, a.g.e, s.140

arasında bağlantı kuran bakanlar kurulu söz konusudur.¹⁷

Parlamentarizmin uygulamasında yürütme organının, yeni politikalar üretebilip, aynı ölçüde bu politikalara işlerlik de kazandırabilmesi için, hukuki yetkilendirmenin ötesinde, öncelikle siyasal yapının hazır olması gerekmektedir. Bu açıdan parlamenter bir hükümet sisteminde yürütme organı ancak sağlam, disiplinli ve tutarlı bir çoğunluğa dayandığı ölçüde istikrar sahibi olabilir. Yani, yasama organında böylesine çoğunlukları olmayan hükümetlerin eline ne kadar geniş hukuki yetkiler verilirse verilsin, onun bu siyasal iradeyi göstermesini beklemek mantıksızca olacaktır. Parlamenter rejim içerisinde sağlam ve disiplinli bir yasama çoğunluğunun yürütmeye sağlayacağı güç ve otoritenin yerini, hiçbir düzenleme tutamayacaktır.¹⁸

Parlamentoda çoğunluğa sahip olan siyasi partinin hem yasamada hem de yürütmeye söz sahibi olması parlamenter sistemde kuvvetler birliğine gidilmesine yol açabilir. Ancak yasama ve yürütme organlarının birbirilerini denetleyebileceği bir parlamenter sistemde bunun önüne geçilebilir.

1.2.3.Yargı Erki

Kuvvetler ayrılığı kuramının ilk düşünürleri, yargıyı devlet iktidarının kullanıma ilişkin organlardan biri olarak kabul etmemişlerdir. Yargı erki, yasaların uygulanmasına ilişkin organlardan biri olarak kabul görmüş ve dolayısıyla yürütmenin içerisinde değerlendirilmiştir.¹⁹

Yasa genel iradenin ifadesidir. Yasama ise ulusun istediğinin temsilcileri aracılığıyla yasa şeklinde ortaya konmasıdır. Bu anlayış, yasama kuvvetinin siyasi ve hukuki planda üstünlüğünü kurmaktadır. Yasalar kişisel çıkarlardan baskıcı zihniyetlerden kaynaklanabileceği için bireylerin haklarını, özgürlüklerini güvence altına almak ve keyfi idareyi önlemek yasanın egemenliği ile sağlanamayabilir. O halde birey hak ve özgürlüklerinin yasama kuvveti karşısında korunması gerekir. Bu noktada yargı kuvveti, yasaların anayasaya uygunluğunun denetimini sağlayarak, bireylerin haklarını ve özgürlüklerini hukuki planda güvence altına alarak bu sorunun çözülmesini sağlamıştır. Böylece yasama, yürütme kuvvetlerine ağırlık veren kuvvetler ayrılığı kuramının, siyasal iktidarı sınırlaması amacı yargı kuvveti ile gerçekleşmiştir.

Hukuk devletinde, devlet, yalnız hukuk kuralları koyan bir varlık değil, koyduğu hukuk kurallarına uyan, onlarla kendini bağlı sayan bir varlıktır ve hukukun ne olduğunu söyleme yetkisine sahip olan bir erktir.²⁰ Başkanlık sisteminde yüksek

¹⁷ Teziç, a.g.e, s.353.

¹⁸ Mehmet Duyar, Kuvvetler Ayrılığı-Siyasal İstikrar İlişkisi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya Üniversitesi, Sakarya,2011, s.20, (**Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**).

¹⁹ Kutlu,a.g.e, s.154

²⁰ Kaboğlu, a.g.e, s.144.

mahkeme yargıçları doğrudan başkan tarafından atanmaktadır. Ancak bu atanmaların başkandan bağımsız bir kongre tarafından onaylanması gerekliliğinden ötürü başkanlar kendi ideolojilerine yakın yargıçlardan çok kongrenin kabul edebileceği yargıçları atamaktadırlar. Bunun yanı sıra yargıçların görev sürelerinin ömür boyu olması yeniden atanma gibi sorunları ortadan kaldırdığından görevlerini herhangi bir kaygı olmadan yapmaktadırlar.

Kuvvetler ayrılığı kuramı zamanla, yargının önemini anayasal anlamda ortaya koyan bir siyasi sistem geliştirmiştir. Yargı diğer iki erkten ayrı olarak bağımsız bir biçimde hukukun ne olduğunu söyleme tekeli elinde tutma gücündedir. Daha da öte adalet, devletin temel bir niteliği olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Yargı, doğrudan adaletin gerçekleştirilmesine yönelik niteliği ve hukuki uyumsuzlukları çözme işlevi yanında, yargı görevini yerine getiren devletler organlarının da kendilerine özgü bazı nitelikler taşıması sonucunu doğurmuştur. Yönetim sistemi ne olursa olsun, bütün demokratik ülkelerde yargı organının, siyasi organlar olarak nitelendirilebileceğimiz yasama ve yürütme organları karşısında bağımsızlığı ilkesi kabul edilmiştir.

1.2.4. Günümüzde Kuvvetler Ayrılığı

Yirmibirinci yüzyılda yaşanan büyük savaşlar, siyasal, sosyal ve ekonomik alanlardaki bunalımlar, siyasal hukukun en önemli esaslarından birisi olarak kabul gören kuvvetler ayrılığı kuramının da eski değerini yitirip, değişmesine yol açmıştır. Egemenlik milletin ve bölünmez ise, bu egemenliğe bağlı çeşitli erkeleri birbirinden ayırarak egemenliğin kullanımının paylaşımı söz konusu olamaz. Bu açıdan, devlette iş bölümü gereklerinin yürütme, yasama ve yargı fonksiyonlarının birbirinden ayrı organlara bırakılmasını zorunlu kılmasından dolayı, bu kuramdan asıl anlaşılması gereken, kuvvetlerin ayrılığı değil fonksiyonların ayrılığı olmalıdır.²¹

Günümüz modern devlet işleyişinde yer alan siyasi partiler olgusu, yürütme ve yasama organları arasındaki ilişkiyi belirleyen kuvvetler ayrılığı kuramını fiilen değerden düşürmüşlerdir. Bunun nedeni modern devlette siyasi partilerin, devlet yönetiminde hayli önem kazanmalarındadır. Biçimsel anlamda ayrılığını koruyan yasama ve yürütme erkleri, gerçekte parti mekanizması içinde birleşmişlerdir. Bir yanda hem hükümete, hem de parlamentoda çoğunluğa sahip iktidar partisi, diğer yanda ise, muhalefet partisi söz konudur.

Kurama yöneltelen bir diğer eleştiri, yasamanın, yürütmenin aşırılıklarına karşı artık bir fren işlevi görememesine dairdir. Böyle bir fren işlevini daha çok başkanlık sisteminde görmek mümkündür. Yürütmenin parlamento içinden çıktığı ve ona karşı

²¹ Duyar, a.g.e, s.22.

siyasal sorumluluğu bulunduğu parlamenter rejimlerde, hükümetin kendisini destekleyen parlamentodaki çoğunluğuna dayanarak dilediği kanunları kolayca kabul ettireceği bir gerçektir. Bunun sonucunda kuvvetler ayrılığı yerine, kuvvetler birliğinin geçmesi olağan bir durumdur. Yasama bundan sonrasında, temsili özelliğine rağmen, yönetilenler için bir güvence kurumu olmaktan uzaktır. Zira çağdaş demokratik rejimlerde, yönetilenlerin başlıca güvencesi, bağımsız yargı organlarıdır.²²

1.3. TÜRKİYE'DE KUVVETLER AYRILIĞI İLKESİ

1982 Anayasasının Başlangıç bölümünün 4'üncü paragrafında "Kuvvetler ayrımının, Devlet organları arasında üstünlük sıralaması anlamına gelmeyip belli devlet yetki ve görevlerinin kullanılmasından ibaret ve bununla sınırlı medeni bir işbölümü ve işbirliği olduğu ve üstünlüğün ancak Anayasa ve kanunlarda bulunduğu" hükmü ile kuvvetler ayrımının işlevi tespit edilmiştir.

1982 Anayasa'sında egemenliğin kayıtsız şartsız millette olduğu belirtilmiş ve egemenliği yetkili organlar eli ile kullanacağı ifade edilmiştir. Yetkili organları da kuvvetler ayrılığı ilkesi gereği Yasama, Yürütme ve Yargı olarak görülmüştür. Yetkili organlar 1982 Anayasası'nda aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir.

VI. Egemenlik

MADDE 6.– Egemenlik, kayıtsız şartsız Milletindir. Türk Milleti, egemenliğini, Anayasanın koyduğu esaslara göre, yetkili organları eliyle kullanır. Egemenliğin kullanılması, hiçbir surette hiçbir kişiye, zümreye veya sınıfa bırakılamaz. Hiçbir kimse veya organ kaynağını Anayasadan almayan bir Devlet yetkisi kullanamaz.

VII. Yasama yetkisi

MADDE 7.– Yasama yetkisi Türk Milleti adına Türkiye Büyük Millet Meclisindedir. Bu yetki devredilemez.

VIII. Yürütme yetkisi ve görevi

MADDE 8.– Yürütme yetkisi ve görevi, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından, Anayasaya ve kanunlara uygun olarak kullanılır ve yerine getirilir.

IX. Yargı yetkisi

MADDE 9.– Yargı yetkisi, Türk Milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılır.

1.3.1. Türkiye'de Yasama-Yürütme İlişkisi

Halkın iradesinin yönetim ve karar alma süreçlerinde egemen irade şeklinde ortaya çıkması, bir süre sonra bu iradenin farklı fikirleri savunur örgütlenmeler şeklinde ifadesini gerektirmiştir. Siyasi partiler olarak adlandırdığımız yapıların siyasal hayatta yer alması ise kuvvetler ayrılığı kavramının işlevlerinde de farklılığı

²² Erdoğan Teziç, a.g.e, s.390.

ortaya çıkarmıştır. Yasama organında temsil görevini gören siyasi partilerin, mevcut düzenlemeler gereği yürütme gücünü oluşturması ve bunu kullanmaları ile ortaya çıkan etkinliklerinin yasama organının işlevlerini etkilemesi, yasama ve yürütme erkleri arasındaki ayrımı kaldırmış gibi gözükmektedir. Siyasi partilerin disiplinli yapı anlayışları ve yürütme gücünü kullanan partinin çoğunluğa dayanarak yasama organında kurduğu hâkimiyet, yasama organının kullanacağı denetim ve kontrol sistemini işlevsiz de bırakabilir. Ayrıca yasama organları, az ya da çok oranda mevcut fikirlerin temsil ve ifade edilebildiği yer olma özelliğini devam ettirmektedir. Bu anlamda yasama ve yürütme arasındaki ayrım elbette ki sürmektedir.²³

Kuvvetler ayrılığı ilkesi açısından 1982 Anayasasında, yasama yetkisinin yanında yürütmenin de görev ve yetki olarak ifade edilmesi, yürütme organının bir düzenleme yetkisine sahip olup olmadığı sorusunu akla getirmektedir. Anayasamızda ise yürütme için asli düzenleme yetkisi olarak tanımlanabilecek konular sıkıyönetim, olağanüstü hâl kanun hükmünde kararname ve Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu iki hâlde de yetki yine anayasadan doğmaktadır. Anayasadan kaynaklanan bu iki yetkinin görev olarak tanımlanmaması ise karamamelerin içeriklerinden kaynaklanan bir zorunluluk olmaktadır. Yürütme organının yukarıda ifade edilen iki durum dışında yasamanın türevi olarak kanuni düzenleme olmadan asli düzenleme yetkisi kullanabileceği bir durum 1924 ve 1961 Anayasaları'nda olmadığı gibi 1982 Anayasası içinde söz konusu değildir.

1982 Anayasası'nda yürütme yetkisi ve görevinin düzenlendiği 8'inci maddenin gerekçesinde "yürütmenin 1961 Anayasasında yasamaya tabi bir kuvvet olarak düzenlendiği; oysa modern hayatta yürütme kuvvetinin devletin beyni ve hareket gücünü oluşturan motoru olduğu ifade edilerek 1961 ile 1980 arasındaki dönemde karar alamayan yürütme gücünü bu durumdan kurtarmak, parlamenter sistemin gereği olan eşitlik ve denklik içinde işbirliği ile faaliyet yürütecek şekilde, yürütme gerekli yetkilere sahip bir kuvvet olarak düzenlenmiştir." ifadesi yer almaktadır. Anayasamızın gerekçesinde ifade bulan yürütmenin yasamadan ayrı bir güç olması, yasama tarafından yapılan yetkilendirme ile kendisine çizilen alanda faaliyette bulunması gerçeğini teorik anlamda göz ardı etmemiz sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Buna karşılık mevcut olduğu kabul edilen bu ayrımın günümüzdeki görünümü ise yasamanın yürütme tarafından yönlendiriliyor olması, parlamento denetiminin çoğunlukla teoride kalan bir tanımlama hâline gelmesi ve yasama ile

²³ Mehmet Emin Akgül, "Kuvvetler Ayrılığı İlkesinin Dönüşümü ve Günümüz Demokratik Rejimlerindeki Anlamı", *Ankara Barosu Dergisi*, 2010, Sayı:2010/4, 79-101,s.97-98.

yürütme arasındaki ayırmda yürütmenin öne çıkmasıdır.²⁴

2007 yılında Anayasaya Cumhurbaşkanının 'halk tarafından seçilme' unsuru eklenince Türkiye'de yarı-başkanlık sistemine geçilmiştir denebilir. İlk bakışta bu değerlendirme mantıklı gelse de, özellikle bu sistemin tipik örneği olan Fransa'da halk tarafından seçilen Cumhurbaşkanı'nın anayasal ve siyasal konumu değerlendirildiğinde, değerlendirme anlamını yitirmektedir. Her ne kadar Türkiye'de Cumhurbaşkanı'nın yetkileri klâsik parlamenter sistemdeki bir Cumhurbaşkanı'ninkilerden fazla ise de klâsik bir yarı-başkanlık sistemindeki bir Başkan'dan azdır. Örneğin, Fransız Cumhurbaşkanı'nın sahip olduğu yasaları halkoylamasına sunma yetkisi (Mad. 11), kendi inisiyatifiyle parlamentoyu fesih yetkisi (Mad. 12), olağanüstü hâl yetkileri (Mad. 16) kâğıt üzerinde ve uygulamada Türkiye Cumhuriyeti anayasal sisteminde tanımlanan Cumhurbaşkanı'nın yetkilerinden çok daha geniştir. Sonuç olarak, 2007 değişikliği sonrasında ortaya çıkan sistem bir parlamenter sistem değildir, çünkü Devlet Başkanı halk tarafından seçilmektedir; bir yarı-başkanlık sistemi de değildir, çünkü Cumhurbaşkanı'nın mevcut yetkileri yarı başkanlık sistemindeki bir Cumhurbaşkanı'ninki kadar fazla değildir. Bu sistemi, farklı biçimde tanımlamamız ve değerlendirmemiz gerekir. Bu sisteme öğretilerdeki çalışmalardan esinlenilerek 'başkanlı parlamenter sistem' ismi verilebilir.²⁵

Günümüzdeki sürecin bir yarı-başkanlık hükümeti sistemi getirdiği düşünülebilir. Ancak, belirtmek gerekir ki, bu anayasa değişikliğini yapan siyasi iradenin nihai hedef olarak Türkiye'de başkanlık hükümeti sistemini getirmeyi hedeflediği varsayıldığı takdirde, değişikliğin, başkanlık sistemini getirme yönündeki hedefin gerçekleşmesi adına önemli bir adım olduğunu kabul etmek gerekir.²⁶

Halk tarafından seçilen bir Cumhurbaşkanı, parlamenter sistemin doğasına aykırıdır. Parlamenter sistemde Cumhurbaşkanı sembolik yetkilere sahiptir ve parlamento tarafından seçilmektedir. Doğrudan seçmen meşruiyetini arkasına alan bir Cumhurbaşkanı'nın sembolik yetkilere sahip olması mantıksız olduğu gibi, sistemde ciddî krizler yaşanmasının sebebi de olabilir. Kısaca ifade etmek gerekirse, %50'nin üzerinde bir seçmen desteğine sahip bir Cumhurbaşkanı ile %35-40 seçmen desteğine sahip bir Başbakan'ın, ayrı dünya görüşlerine sahip olmaları

²⁴ Ali Ulusoy, "İdari Yargının Demokratik Sistem İçindeki Konumu", Ozan Güven (ed), **Demokrasi ve Yargı Sempozyumu 04-06 Ocak 2005**, Türkiye Barolar Birliği Yayınları No:78, Ankara,2005,352-365,s.354

²⁵ Levent Gönenç, "Türkiye'de Hükümet Sistemi Tartışmalarına Kısa Bir Bakış ve Mevcut Hükümet Sisteminin Niteliği", **Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı**, N201133, s.4, <http://www.tepav.org.tr> (Erişim tarihi: 30.11.2014).

²⁶ Hasan Tunç vd." Avantaj ve Dezavantajlarıyla Başkanlık Sistemi", **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, 2009, sayı:81,1-39, s.3.

²⁷ Gönenç, a.g.e, s.6

durumunda, kriz olmaksızın bir arada yaşamaları uzak bir ihtimaldir. Bir başka ifadeyle, Cumhurbaşkanı'nın ve parlamento çoğunluğunun ayrı dünya görüşlerine sahip olduğu bir ortamda gelişen bir kutuplaşma büyük ihtimalle "Halkın gerçek temsilcisi kim?" sorusuna gelip dayanacaktır: "Cumhurbaşkanı mı, parlamento çoğunluğu mu?" Kuşkusuz her iki aktör de halk tarafından seçildikleri için, aynı şekilde meşruiyet iddiasında bulunma hakkı olduğunu düşünecek ve bu da sistemin kilitlenmesine yol açacaktır ve bu, en basit tanımıyla krizdir.²⁷

Türkiye'deki mevcut parlamenter sistem, milletvekili adaylarını belirleme sürecinde parti başkanlarını oldukça fazla ön plana çıkarmaktadır. Aday belirleme sürecinde parti başkanları belirleyici olduğundan, milletvekilleri sonraki dönemler için vekilliklerini devam ettirebilmek adına parti yönetimlerine karşı, ihtiyaç olduğu durumlarda dahi görüşlerini, eleştirilerini açıklıkla, rahat bir şekilde ortaya koyamamakta, zaman zaman inanmadıkları kararları da hem savunmak hem de uygulamak zorunda kalmaktadırlar. Bu durum ise, parti liderlerini, partileri içinde sorgulanamaz, yeri doldurulamaz, tek adam konumuna getirmektedir. Bu durumda seçmen tarafından, parti çatısı altında liyakatsiz kişilerin de istenmeden de olsa seçilmesine sebep olunmaktadır. Ayrıca bu anlayıştan dolayı oylar milletvekillerine değil, partilere ve liderlere verilmektedir. Bu durum milletvekilleri tarafından da bilindiği için, vekillerde özgüvensizlik olmakta, parti içinde alternatif fikirler üretememelerine sebep olmaktadır. Milletvekillerinin bakanlık beklentileri, onları alınan kararlarda parti yönetimine bağımlı hale getirmektedir. Vekillerin bakanlık beklentileri olmaması, daha özgür, daha kişilikli ve daha tutarlı kararlar vermelerine imkân tanıyacaktır.²⁸

Parlamenter sistemlerde bakanlar istisnai durumlar dışında seçilmiş milletvekilleri arasından çıkmaktadır. Bu hem bakanlara ek yük olmakta hem de üzerlerindeki seçim bölgesi ve seçmen baskısından dolayı ülkenin her yerine rahat ve eşit hizmet götürmelerini engellemektedir. Ayrıca gelecek seçimler için yerlerini garanti edebilmek adına, adalet ve verimlilik anlayışı gözetmeksizin seçim bölgelerine gereksiz yatırımlar yapabilmektedirler. Bu da ülke kaynaklarının haksız ve verimsiz kullanılmasına sebep olmaktadır. Diğer yandan bakan olan milletvekilleri, işlerinin yoğunluğundan bazen de kendi seçim bölgelerine fazla ziyaret yapamamakta, bu durumda da, başarılı olsalar bile, bazı bakanların seçmen desteği kaybetmesine sebep olmaktadır. Her iki durumda da kaybeden ülke

²⁸ İdris Bal, "Başkanlık Sistemi Türkiye'nin Sorunlarını Çözer mi? ", *Yeni Türkiye Dergisi*, 2013, Cilt:51, 127-139,s.129.

olmaktadır.²⁹

1.3.2. Kuvvetler Ayrımı İlkesi Kapsamında Yargı ile Yasama-Yürütme İlişkileri

Çağımızda hem öz, hem de yöntem olarak tanımlanan, öğretide ve uygulamada en ileri yönetim türü olarak üzerinde birleşilen demokraside erkler ayrılığı ilkesinin yaşama geçirilişi, yargının özel yerinin korunmasıyla değerini sürdürmektedir. Yargı erkinin varlığı yeterli olmayıp bağımsızlığı vazgeçilmez geçerli koşuludur. Yasama ve yürütme organlarına karşı bağımsızlığı korunan yargı, genelde yönetime karşı yönetilenlerin güvencesidir. Adaleti sağlamakla görevli bilinen yargı gücü, güven ve inanç sağlayarak kamusal düzeni koruyan hukuksal bir kaynaktır. Hukuk devletinin en belirgin özelliği, güçler ayrılığına anlam kazandıran yargı bağımsızlığıdır. Hukuk devleti kendisini bağımsız yargısıyla korur. Günümüzde insan haklarının ve özgürlüklerinin başlıca güvencesi bağımsız yargıdır. Bağımsız olmayan yargı, gerçek bir yargı olarak karşılanamaz. Bağımsızlık, yargının karakteridir. Bu temel nitelikten yoksun olan yargı güdümlüdür ve öbür güçlerin, yasama ve yürütmenin etkisinde, egemenliğindedir. Devlet olmanın koşulu kabul edilen yargı bağımsızlığı, uygarlık savaşının en önemli alanını oluşturmuştur. Demokrasinin ögesi durumuna yükselen yargı bağımsızlığı, yasama ve yürütme organının etki alanı dışına çıkarılarak sağlanmıştır. Yürütmenin gözetim ve denetimi altında gerçek bir yargı bağımsızlığından söz edilemez. Bağımsızlık, günlük devlet işlerinde yürütme karşısındaki durumla anlam kazanır ve adalet ideali ancak bağımsız yargıyla gerçekleşir.

Kararlarına karşı etkili başvuru şekli bulunmayan HSYK düzenlemesi ile Yüksek Kurulun bağımsız yargıyı etkin bir şekilde desteklemediği yönünde kamuoyunda endişeler gündeme gelmiştir. MİT / KCK savcısının soruşturmadan alınması sonrası MİT mensupları ile bazı kamu görevlileri hakkındaki ceza soruşturmalarında Başbakan'ın iznine bağlayan yasal düzenlemeye gidilmiştir. 17 Aralık Operasyonu sonrasında, Adli Kolluk Kuvveti Yönetmeliğinde yapılan değişiklikle bir suç işlendiği ihbarını alan polis, cumhuriyet savcısının değil, valilerin talimatına göre hareket edecektir. İçişleri Bakanlığı, Cumhurbaşkanlığı Sarayı inşaatı için mahkemenin verdiği yürütmeyi durdurma kararını uygulamadığı gerekçesiyle hakkında suç duyurusunda bulunulan Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı hakkında soruşturma izni vermemiştir. HSYK kararı ile 17 Aralık Operasyonunda görev yapan savcılar haklarındaki soruşturma tamamlanincaya kadar görevden alınmıştır.³⁰

²⁹ Bal, a.g.e, s.130.

³⁰ Oya Armutçu, " HSYK Zekeriya ÖZ ile 3 Savcı Hakkında Karar Verdi.", <http://hurriyet.com.tr> (Erişim tarihi: 30.12.2014).

Ancak ÷lkemizde son yıllarda yaşanmiş olan yukarıda yazılı birkaç s÷reç incelendiğinde, uyuşmazlıkları ç÷zmemek, d÷zenin korunması ve politik g÷c÷n sınırlandırılması ile görevli yargı erki ile özellikle y÷r÷tme erki arasında fren - denge mekanizmasının sağlıklı çalıştığı s÷yleyemeyiz.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE YARGIYA MÜDAHALE

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6'ncı maddesi adil yargılanma hakkından söz etmektedir. Adil yargılanma hakkı ancak bağımsız ve tarafsız mahkemelerce sağlanabilir. Bağımsız olmayan yargının tarafsızlığından söz edilemeyecektir. Bağımsızlık ile müdahale birbirleri ile ayrılmaz birer ikilidir. Birinin başladığı yerde diğerrinin biteceği açıktır.

Bu bölümde hukuk devleti ve yargı bağımsızlığı kavramları açıklanacak ve Türkiye'deki yargıya müdahale üzerinde durulacaktır.

2.1. HUKUK DEVLETİ

Hukuk devleti, tanımlanması güç ve fakat başta hukukçular ve siyasetçiler olmak üzere herkes tarafından rahatlıkla telaffuz edilen bir kavramdır. Politikacıların bu kavramı kullanmasının asıl nedeni, yetkilerinin hukukiliğinin güçlendirilmesinin ötesinde kullandıkları yetki ve güçlerinin meşruiyetini sağlama çabasıdır.

Yargı bağımsızlığı sadece hukuk devleti ile sağlanır. Hukuk devleti; “vatandaşlarına hukuk güvenliği sağlayan devlet” olarak tanımlanır. Ancak bazı uygulamalarda bu hak ve özgürlüklerde kesintiye uğramaktadır. Bu noktada insanların en büyük güvencesi hukuk ve yargıdır. Buradan yola çıkarak yargının; tüm müdahalelere kapalı, yansız ve bağımsız olması gerekir.³¹

Uygulamada meclisteki çoğunluğuna dayanarak yasamaya egemen olmaya çalışan yürütme anayasada var olan boşluklardan ve kurallardan ötürü yargıya da müdahale etme çabası içinde olabilir. Hukuk devleti, devlet iktidarının hukuka bağlılığını, sınırlanmasını ve dengelenmesini sağlayan iki sütuna dayanır. Birinci sütun kuvvetler ayrılığı prensibidir. Diğer sütun ise, temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınmasıdır. Hukuk devletinin bu iki temel sütunu diğer unsurlarla desteklenmekte ve tamamlanmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti devleti Anayasasında belirtilen niteliklerle birlikte bir hukuk devletidir. Hukuk devleti kavramı, ülkemizde önce doktrinde, sonra yargı kararlarında ve en son olarak anayasa metinlerinde yer alır. Bu sürece ilişkin olarak kurucu iktidarların gösterdiği çekingenlik ve kıskançlık yargının içtihatlarına tesir etmemiş; kavram geniş bir boyutta, evrensel değerleri de gözetir bir şekilde tanımlanmaya çalışılmıştır. Halen yürürlükte bulunan 7 Kasım 1982 gün ve 2709 Sayılı Kanun olan 1982 Anayasasının 2' nci maddesinde de aynen 1961 Anayasa'nın 2'nci maddesinde olduğu gibi Türkiye Cumhuriyeti'nin bir hukuk devleti olduğu belirtilmiştir. Herkesin hukukça yönetilmesi yönetenlerin de yönetilenler gibi yürürlükteki kurallara tabi olması demektir. “Hukuk Önünde Eşitlik İlkesi” herkes için

³¹ İbrahim Özden Kaboğlu, “Geçmişe ve Bugüne Bakmak: 1982 Anayasası'nda Devlet ve Toplum Tasarımı, Yeni Bir Anayasada İnsan Haklarına Yeni Bir Bakış” *Heinrich Böll Stiftung Derneği 17 Mart 2007*, İstanbul, 2007, 16-27,s.17.

geçerlidir.³² Buna göre “ hukuk devleti, insan haklarına saygı gösteren ve bu haklarının koruyucu, adil bir hukuk düzeni kuran ve devam ettirmeye kendini zorunlu sayan ve bütün faaliyetlerinde hukuka ve anayasaya uyan bir devlet olmak demektir. Hukuk devletinde, kanun koyucu organ da dâhil olmak üzere, devletin bütün organları üstünde hukukun mutlak bir hâkimiyeti haiz olması, kanun koyucu yasama faaliyetlerinde kendisini her zaman anayasa ve hukukun üstün kuralları ile bağlı tutması lazımdır”.³³

Yargı hukuka bağlı olmalıdır. Yargı bağımsızlığı, hukuk devletinin ön koşulu ve âdil yargılanmanın temel garantisidir.³⁴

Sonuç olarak hukuk devletinden söz edebilmek için genel, soyut, önceden bilinebilir, anlaşılabilir ve istikrarlı kurallardan oluşan bir hukuk düzeni mevcut olmalı ve hukuk kuralları yönetilenler kadar siyasi iktidarı kullanan devlet organlarını ve yöneticilerini de bağlamalıdır.

Hukuk devleti, hukukun üstünlüğünün yaşama geçirildiği, yönetimde keyfiliğin önlenildiği, devletin hukuka bağlı olduğu, yargının bağımsız niteliğiyle siyasal baskı ve karışmalardan etkilenmeden çalıştığı, hukuk kurallarının herkese eşit uygulandığı, hak ve özgürlüklerin güvenceye alındığı, bireylere hukuk güvenliğinin sağlandığı bir sistemi ifade eder.

2.2. YARGI BAĞIMSIZLIĞI

2.2.1.Yargı Bağımsızlığı Kavramı

Yargı terimi; fonksiyonel yargı (kısaca yargı fonksiyonu) ve organik yargı (yargı organı) olarak ikiye ayrılır. Yani bir veya birden fazla oluşmuş ve hukuk uyuşmazlıkları çözmekte görevli olan organa yargı organı, bu organın hukuki uyuşmazlıkları çözüme fonksiyonuna da yargı fonksiyonu denir.

Kuvvetler ayrılığı ilkesinin güvencesi olan “yargı bağımsızlığı” kavramı, yargı organının, yasama ve özellikle yürütme organından gelebilecek müdahalelere karşı korunmasını ifade eder. Yargı bağımsızlığı, Anayasanın 138’ nci ve 139’ nci maddelerinde; “Bağımsız mahkemeler hiçbir organ, makam, merci veya kişi tarafından görevlerini yerine getirirken kendilerine emir ve talimat verilemeyen, genelge gönderilemeyen, tavsiye ve telkinde bulunulamayan, kararları Yasama ve Yürütme organlarını bağlayan, kararları bu organlarca hiçbir surette değiştirilemeyen ve yerine getirilmesi geciktirilmeyen, görevlerinde bağımsız ve teminatlı hâkimlerden meydana gelen kuruluşlardır.” şeklinde tanımlanır.³⁵

Yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığı, anayasacılığın, insan hakları ve demokrasinin korunmasının ve hukuk devleti ilkesinin esası olup, önemleri Avrupa Konseyi ve Birleşmiş

³² Kaboğlu, a.g.e, s.17.

³³ Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi, Sayı 1,1964; s.348, Anayasa Mahkemesinin 11.10.1963 gün ve E.63/124, K. 63/243.

³⁴ Faruk Sarıoğlu, Yargı Bağımsızlığı ve Yargıya Müdahale, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2010,(**Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**), s. 23.

³⁵ Fatma Özarioğlu, Türkiye’de Yargı Bağımsızlığı ve Hâkimlik Teminatı, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon, 2011, (**Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**), s.5.

Milletler tarafından vurgulanmıştır. Yargının, hukuk devletinin kendisine yüklediği bu denetim fonksiyonunu yerine getirmesi ise, ancak bu organın tarafsızlığını ve bağımsızlığını garanti eden, yargı fonksiyonuna etkinlik ve verimlilik kazandıran mekanizmaların varlığıyla mümkün olabilir.³⁶

1982 Anayasasının 9' ncu maddesine göre, yargı yetkisinin, Türk Milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılacağı belirtilmiştir. Bağımsız mahkemeler, yetkilerini başka anayasal organ veya kurumdan değil, doğrudan doğruya milletten alırlar. Bu durumda yargı bağımsızlığının kaynağının milli iradedir. Ayrıca bu maddede yargı yetkisinin bağımsız mahkemelerce kullanılacağı belirtilmiş olması, yargının yasamadan farklı olarak tek bir kuruluş değil, bağımsız mahkemelerin oluşturduğu kuruluşlar yapmaktadır.³⁷

Mahkemeler bağımsızlığı denetlenemez olduğunu göstermez. Mahkemeler sadece yasama tarafından kabul edilen kanunları uygulamakla görevlidirler. Dolayısıyla yargı bağımsızlığı kanuna bağlılık çerçevesindedir. Yargı bağımsızlığının temelini oluşturan kuvvetler ayrılığı ilkesi de, kanuna göre karar verilmesi gerektiğini söyler.³⁸

Anayasanın 9'ncu maddesinde de "Yargı yetkisi, Türk Milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılır." Yargıyı oluşturan bağımsız mahkemeler Türk Ulusu adına karar verir. 138'nci maddesine göre; " hâkimler, görevlerinde bağımsızdırlar; Anayasaya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdanı kanaatlerine göre hüküm verirler. Hiçbir organ, makam, merci veya kişi, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hakimlere emir ve talimat veremez; genelge gönderemez; tavsiye ve telkinde bulunamaz. Görülmekte olan bir dava hakkında Yasama Meclisinde yargı yetkisinin kullanılması ile ilgili soru sorulamaz, görüşme yapılamaz veya herhangi bir beyanda bulunulamaz. Yasama ve yürütme organları ile idare, mahkeme kararlarına uymak zorundadır; bu organlar ve idare, mahkeme kararlarını hiçbir suretle değiştiremez ve bunların yerine getirilmesini geciktiremez."

Hâkimlerin de bağımsız ve tarafsızlığı ile yargı mekanizmasının sorunsuz bir şekilde işleyebilmesi ancak yargı bağımsızlığının güvence altına alınmasını sağlayabilir.

2.2.2. Yargı Bağımsızlığının Önemi

Hukuk devletinin varlığını koruyabilmek için, temel hak ve özgürlüklerle yürütme arasında bir denge unsuru olarak bağımsız ve tarafsız yargının varlığı şarttır. Bağımsız ve tarafsız yargı, siyasal örgütlenmenin gereğidir. Sınırlandırılmış bir yönetim biçimini ve yasaların egemenliğini bireyin tek güvencesi gören siyasal örgütlenme için bağımsız yargı olmazsa olmazdır. Adaleti tesis edecek olan yargının, diğer organlar karşındaki

³⁶ Serap YAZICI, " Yargı Reformu Stratejisi Kapsamında Anayasal Değişiklikler" Serap YAZICI (ed), "YARGISAL DÜĞÜM: Türkiye'de Anayasa Reformuna İlişkin Değerlendirme ve Öneriler", TESEV Yayınları, İstanbul, 2010, 7-8, s.8.

³⁷ Özsarioğlu, a.g.e, s.6.

³⁸ Metin Yüksel vd., " Türkiye'de Yargı Bağımsızlığına İlişkin Kimi Sorunlar ve Çözüm Önerileri", *Anayasa Yargısı Dergisi*, 2010, Cilt:27, 217-272, s.219.

bağımsızlığının pozitif hukuk çerçevesinde anayasa ile teminat altına alınması ise bunun göstergelerinden birisidir.³⁹

Yargı bağımsızlığının temel amacı kişilere devlet karşısında güvence sağlamaktır. Yargı bağımsızlığı hâkimin bir uyuşmazlığı başkalarının müdahalesine ilişkin kaygısı olmaksızın ve herhangi bir nedenle yöneltilebilecek etki, baskı veya tehdit altında kalmadan, sadece hukuk, olaylar ve delillere dayanarak, tarafsızca ve dürüstçe karara bağlayabilmesi için yüklenmiş olduğu bir sorumluluktur. Burada yüklenen sorumluluk hâkimin şahsi menfaatine değil, kamu yararınaadır. Dolayısıyla yargı bağımsızlığının amacı hakimlerin bağımsızlık ve tarafsızlıklarının sağlanmasıdır.⁴⁰

Bağımsız ve tarafsız yargılamanın hak merkezli olması gerekmektedir. Ayrıca hukuk devleti ve demokratik rejim anlayışları da bu yaklaşımın egemen olmasını gerektirir. Aksi takdirde, yargı ile yürütme arasındaki denge bozulacaktır. Bu durum kuvvetler ayrılığı ilkesine de aykırıdır. Bu nedenle yargı organının asıl amacı hukuk düzenini korumak olmalıdır. Yargı organı, temel hak ve özgürlüklerin korunması noktasında, bireyin özgürlüğü ile devletin baskıcı gücü arasında önemli bir denge unsurudur.

2.2.3. Kuvvetler Ayrılığı ve Yargı Bağımsızlığı

Tarihsel sürece bakıldığında, yasama ve özellikle yürütme organları yargının denetiminden hoşlanmamakta, yargıdan kurtulmak ve onu kendi denetimleri altına almak istemektedir. Bu hedefe ulaştıkları oranda yargı bağımsızlığı ve bunun doğal sonucu olarak da, hukuk, adalet ve temel hak ve özgürlükler büyük zarar görmektedir.

Mostesquieu kuvvetler ayrılığı ilkesinin önemi şu şekilde ifade etmiştir: Yasama ve yürütme kuvvetlerinin aynı kişi veya aynı hükümet makamlarında birleşmesi halinde hürriyet yoktur. Çünkü aynı hükümdar veya meclis zalimane bir şekilde uygulamak için istibdat kanunları yapar. Ayrıca yargı kuvvetinin yasama ve yürütme kuvvetlerinden ayrı olmaması halinde de hürriyet yoktur. Yargı kuvvetinin yasama kuvvetine bağlı olması durumunda, hâkim aynı zamanda kanun koyucu da olacağından, vatandaşların hayat ve hürriyeti üzerindeki iktidarı keyfi, yürütme kuvvetine bağlı olması halinde ise, hâkim bir müstebitin iktidarına sahip olacaktır.

Devletin görevini sorunsuz bir şekilde yapabilmesi için birçok organın birlikte hareket etmesi gerekir. Yasama organı genel, objektif ve soyut kurallar koyar; yürütme organı bu kuralları uygular; yargı organı da yasama ve özellikle yürütme organı üzerinde yargısal denetim yapar ve soyut kuralları somutlaştırarak hukuki uyuşmazlıkları ve hukuka aykırılık iddialarını nihai olarak çözer veya karara bağlar.⁴¹

³⁹ Cemil Oktay vd., "Kuvvetler Ayrılığı İlkesinin Yargı Açısından Anlamı ve Türkiye Örneği", *Anayasa Yargısı Dergisi*, 1984, Cilt:1, 215-242, s.224.

⁴⁰ Özsarıoğlu, a.g.e, s.9.

⁴¹ Kemal Gözler, *Türk Anayasa Hukuku*, Ekin Kitapevi, Bursa, 2000, s. 834.

Kuvvetler ayrılığı ilkesi çerçevesinde yargının konumuna ilişkin olarak Giegerich ise; “ Ben yargının tamamen kendi kendisini idare etmesi hakkı olduğuna dair teoriyi doğru bulmuyorum. Kuvvetler ayrılığı ilkesi, devletin her bir kuvvetini devlet içinde küçük bir devlet yapan mutlak bir ayrımı gerektirmez. Daha ziyade, devleti iyi yönetim anlayışına sahip kılabilmek için bu üç erkin iyi niyetle birbiriyle işbirliği yapmaları zorunludur. Bu yüzden güçler ayrılığı ilkesi, aslında devletin üç erki arasında etkili bir ‘ kontrol ve denge sistemi ’ anlamına gelir.” demiştir.⁴²

Kuvvetler ayrılığı ilkesini kabul etmiş ve anayasalarında bu ilkeye yer vermiş olan ülkelerin, öncelikle yargı bağımsızlığını gerçekleştirmeleri gerekir. Çünkü kuvvetler ayrılığı ilkesinin asıl dayanağı, temel hak ve özgürlüklerin devlete karşı korunmasını sağlamak amacıyla yargı bağımsızlığının oluşturulmasıdır.

2.2.4.Milletlerarası Belgelerde Yargı Bağımsızlığı

BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 10'uncu maddesine göre, “ Herkes, haklarının ve yükümlülüklerinin ve kendisine karşı herhangi bir suç isnadının karara/sonuca, bağlanmasında, tam bir eşitlikle, bağımsız ve tarafsız bir yargı yeri tarafından adil ve aleni (açık) olarak yargılanma hakkına sahiptir”. Yine BM Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 14'üncü maddesine göre, “Herkes mahkeme ve yargı önünde eşittir. Aleyhine bir suça hükmedilirken ya da bir hukuk davasında hak ve yükümlülükleri karara bağlanırken, herkesin yasayla kurulmuş, yetkili, bağımsız ve tarafsız mahkeme tarafından adil ve açık olarak yargılanma hakkı vardır”.⁴³

AİHM, bir mahkemenin bağımsızlığını araştırırken, üyelerinin atanma ve görevden alınma usulüne, görev süresine, üyelere emir verme yetkisine sahip bir makamın mevcut olup olmadığına, üyelerin her türlü etkiden korunmasını sağlayacak önlemlerin alınıp alınmadığına ve nihayet, mahkemenin, global bir değerlendirme ile, bağımsız olup olmadığını karar verir. Ayrıca mahkeme üyelerinin salt yürütme erki tarafından göreve atanmalarını, her zaman bağımsızlığı zedeleyen bir husus olarak görmemektedir.⁴⁴

Yargı bağımsızlığının AİHS' de düzenlenmiş olması ayrı bir öneme sahiptir. AİHS' nin önemi, diğer uluslararası belgelerden farklı olarak bağlayıcılığı ve Sözleşmeye üye devletler tarafından ihlali halinde etkili bir yaptırım mekanizması getirmiş olmasından kaynaklanır. Örneğin, mahkemelerin bağımsız ve tarafsız olmadığı iddiası, Türkiye'ye karşı başvurularda ileri sürülmüş ve AİHM, Devlet Güvenlik Mahkemeleri ve Sıkıyönetim Mahkemelerinin bağımsız ve tarafsız olmadığına karar vermiştir. 7.5.2004 tarih ve 5170 sayılı Anayasa değişikliği Kanunu ile Devlet Güvenlik Mahkemelerini düzenleyen hüküm kaldırılmıştır.

⁴² Thomas Giegerich vd.,” *Türkiye Cumhuriyetinde Yargı Sisteminin İşleyişi İştisari Ziyaret Raporu*”, Avrupa Birliği Komisyonu, Brüksel, 2008, s. 12.

⁴³ *İnsan Hakları Mevzuatı* , Kanun Metinleri Dizisi 17, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002,s.79.

⁴⁴ Özarioğlu, a.g.e, s.19.

Böylece bağımsız ve tarafsız olmayan bir yargı makamının varlığına son verilerek sözleşmeye uygunluk sağlanmıştır.⁴⁵

2.3. YARGI BAĞIMSIZLIĞI İLKELERİ

2.3.1. Yürütmeye Karşı Bağımsızlık

Yargının kararını verirken hür olabilmesi için yürütme organına karşı bağımsız olması gerekir. Dolayısıyla yürütme organındaki hiçbir makam, merci ve kişinin hâkimlere, baktıkları bir dava ile ilgili emir ve talimat verememesi gerekir.⁴⁶

Yargı bağımsızlığına karşı en büyük tehdit daima yürütme organından gelmiştir. Hâkimlerin bağımsızlığı anayasada gösterilmişken, idare, hâkimlerin mesleğe girişi, yükselmeleri, disiplin cezası almaları, emekliye sevk edilmeleri gibi işlemlerdeki yetkisini bir baskı aracı olarak kullanabilmiştir.

Yargının yürütme karşısındaki bağımsızlığından kasıt, yargı ve yürütme arasında hiçbir ilişki ve irtibatın olmayacağı demek değildir. Yargı görevlilerinin toplumdaki tamamen tecrit edilmiş durumda olmadıkları gibi, yürütme ve yargı zorunlu olarak birbirlerini tamamlayıcı çalışmalar içine girebileceklerdir.

Yargının bağımsızlığını korumak için 1982 Anayasasında çeşitli düzenlemelere gidilmiştir. Buna göre Anayasada hiçbir organın, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hâkimlere emir ve talimat veremeyeceği, genelge gönderemeyeceği, tavsiye ve telkinde bulunamayacağı belirtilmiştir. Hâkim açısından emir ve talimat almamak bir hak olduğu kadar, aynı zamanda yükümlülüktür. Mahkemelere emir ve talimat verme yasağı, öncelikle yürütme organını ve özellikle Adalet Bakanlığını ilgilendirmektedir. Genel adalet sisteminin işleyişinden sorumlu olan Adalet Bakanlığı, adalet hizmetlerin yürütülmesi dolayısıyla mahkemelerle sıkı bir işbirliği içerisinde olmak durumundadır. Dolayısıyla Adalet Bakanlığı, görülmekte olan bir davaya hiçbir şekilde müdahale etmemek koşuluyla, idari işlemlerle ilgili mahkemelere genelge ve talimat gönderebilir.⁴⁷

1982 Anayasasında, hâkim ve savcılarının “ idari görevleri yönünden Adalet Bakanlığına bağlı” oldukları açıkça görülmektedir. AİHM, ilgili Bakanlığın yargı yerinin işlevlerine ilişkin yol gösterici genel ilkeleri benimsemesini, bir yargılama makamına talimat verme olarak değerlendirmemiştir. Yargı kararlarının yürütme ve idare tarafından yerine getirilme zorunluluğu ve bağlayıcılığı yargı bağımsızlığının temelini oluşturmaktadır. Bu nedenle Anayasaya göre “Yasama ve yürütme organları ile idare, mahkeme kararlarına uymak zorundadır; bu organlar ve idare, mahkeme kararlarını hiçbir surette değiştiremez ve bunların yerine getirilmesini geciktiremez”. Ancak bu hükmün Anayasadan kaynaklanan istisnası; Cumhurbaşkanı, “Sürekli hastalık, sakatlık ve kocama sebebi ile belirli kişilerin cezalarını

⁴⁵ Yasemin Özdek, *Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye*, TODAİ İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi Yayınları, Ankara, 2004, s.203-208.

⁴⁶ Kemal Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, s.395.

⁴⁷ Özsarioğlu, a.g.e, s.19.

hafifletmek veya kaldırmak” yetkisine sahip olmasıdır. Hâkimlerin özlük işlerini düzenleme yetkisinin yürütme organına verilmesi durumunda, doğrudan ya da dolaylı olarak yürütme organının hâkimleri etkileme ve onların üzerinde baskı oluşturma tehlikesi bulunması nedeniyle, bu konuda özlük işlerinin bağımsız bir kurul tarafından görülmesi ve hâkimlik teminatı gibi güvenceler getirilmiştir.⁴⁸

2.3.2. Yasama Organına Karşı Bağımsızlık

Yasama organı karşısında yargı bağımsızlığının korunması, kanunlarla ve yasama faaliyeti ile yargıya emir verilememesi, fonksiyonlarını görmekte bağlayıcı ve hürriyetini kısıtlayıcı, etkileyici sonuçlara varılmaması ile sağlanabilir. Ayrıca, “Görülmekte olan bir dava hakkında Yasama Meclisinde yargı yetkisinin kullanılması ile ilgili soru sorulamaz, görüşme yapılamaz veya herhangi bir beyanda bulunulamaz”. Ancak bu hüküm TBMM’nin meclis soruşturması hazırlık komisyonu çalışmalarını durduramaz. Bu hükmün amacı, hâkimleri kararlarında etki altında bırakacak maddi beyanların yapılmasını ve verilecek karara tesir edici nitelikte soru sorulmasını önlemektir.⁴⁹

“ Yasama ve yürütme organları ile idare, mahkeme kararlarına uymak zorundadır; bu organlar ve idare, mahkeme kararlarını hiçbir surette değiştiremez ve bunların yerine getirilmesini geciktiremez”. Buna göre yargı kararlarının bağlayıcılığı yolu ile yargının yasama karşısındaki bağımsızlığı güçlendirilmiştir. Ancak bu hükmün Anayasaya göre bir istisnası TBMM’nin genel ve özel af ilanına yetkili olmasıdır. Böylece mahkemeler tarafından verilip kesinleşmiş ceza hükümlerinin ya bütün hüküm ve sonuçlarıyla ya da sadece ceza kısmıyla, yasama organınca ortadan kaldırılabilmesi ve değiştirilebilmesi mümkündür. Bununla birlikte Avrupa İnsan Hakları Komisyonu, genel ve özel af çıkarma yetkisinin dahi yargı işlevini zayıflatacak şekilde kullanılmaması gerektiğini vurgulamaktadır.⁵⁰

2.3.3. Yargı Organına Karşı Bağımsızlık

Yargı organı birçok yargılama makamından meydana gelir. Bu yargılama makamları arasındaki astlık-üstlük ilişkisi, muhakeme usulünün (itiraz, temyiz, vd.) gerektirdiği ölçüde vardır. Buna göre temyiz yolunda üst yargılama makamı (örneğin Yargıtay) alt yargılama makamının (Ağır Ceza Mahkemesi) kararını bozabilir ya da onu bağlayacak bir karar verebilir. Ancak üst yargılama makamlarının önceden genel nitelikte emir ve talimat vermeleri, hâkimlerin belli bir davada serbestçe karar vermesine yani, yargı bağımsızlığı ilkesine aykırıdır.⁵¹

Bu konu ile ilgili Türkiye’deki sorun, yargı bağımsızlığının ilk derece mahkemelerinin bağımsızlığından daha ziyade üst derece mahkemelerinin bağımsızlığı biçiminde algılanması

⁴⁸ Sibel Inceoğlu, *İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı*, Beta Yayınları, İstanbul, 2002., s.177.

⁴⁹ Mustafa Erdoğan, *Anayasa Hukuku*, Orion Kitabevi, Ankara, 2005, s.171.

⁵⁰ Özsarioğlu, age, s.31.

⁵¹ Nurullah Kunter vd., *Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku*, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2009, s.197.

ve bu bağlamda yargı tarafsızlığına aynı derecede önem verilmemesinden kaynaklanmaktadır.

Yürütme ve yasama organlarından, yargı bağımsızlığına gelebilecek olası müdahalelere düzenlemeler yapılmış olmasına rağmen, yargı organının müdahalesi açısından yeterince güvence oluşturulmadığı Anayasal ve yasal düzenlemelerden anlaşılmaktadır. Türkiye’de son dönemde yargılama sürecine yönelik, yargı makamları tarafından yapılan müdahaleler bağımsız yargılamanın varlığına dair kuşku duyulmasına neden olmuştur.

2.3.4.Kamuoyuna ve Basına Karşı Bağımsızlık

1982 Anayasasına göre; “Hâkimler ve savcılar, kanunda belirtilenlerden başka, resmi ve özel hiçbir görev alamazlar” (AYM.140/5). Bu yasak toplumdaki diğer güçlerden gelebilecek müdahaleleri önlemek amacıyla düzenlenmiştir. Ayrıca hâkimlerin hakem olmamaları, hâkimin eşinin, hâkimin ilgisi olan davada görev alamaması, duruşmanın disiplini ile ilgili düzenlemeler, gizliliği, kamu güvenliği nedeniyle muhakemenin nakli usulleri, hâkimin kamuoyu baskısından koruyarak bağımsız karar vermesini sağlamaya yönelik önlemlerdir. Yine 5237 sayılı TCK’nın “Yargı görevi yapanı etkileme” başlıklı 277’nci maddesinde, “yargı görevi yapanlara emir ve talimat veren veya baskı yapan veya nüfuz icra eden veya her ne suretle olursa olsun adı geçenleri hukuka aykırı olarak teşebbüs eden kimseye iki yıldan dört yıla kadar hapis cezası” verilmesi öngörülmüştür. TCK’nın “Adil yargılamayı etkilemeye teşebbüs” başlıklı 288’nci maddesinde ise “Bir olayla ilgili olarak başlatılan soruşturma ve kovuşturma kesin hükümlerle sonuçlanıncaya kadar savcı, hâkim, mahkeme, bilirkişi veya tanıkları etkilemek amacıyla alenen sözlü veya yazılı beyanda bulunan kişi, altı aydan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır ” hükmüne yer verilmiştir.⁵²

Yargı bağımsızlığına karşı müdahalelerden biri, kamusal bir güç haline gelen basın organlarından gelmektedir. Bu nedenle, bağımsızlığını sağlamak amacıyla, basın hürriyetinin “ yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi ” amacıyla sınırlandırılabilmesi öngörülmüştür (AYM. 26/2). Ayrıca basın-yayın organlarının “görülmekte olan dava kesin kararlar ile sonuçlanıncaya kadar, bu dava ile ilgili hâkim veya mahkeme işlemleri hakkında mütalaa” yayınlanması yasaklanmıştır (5187 sayılı Basın Kanunu, m.19/2). Öte yandan haber niteliği taşıyan, yalnızca hâkim ve mahkemenin işlem ve kararlarını duyuran, bu konuda kamuoyunu bilgilendiren yayınlar yapılması yasak kapsamında değildir.⁵³

Hazırlık soruşturması da dahil olmak üzere yargılama aşamasından kesin hüküm verilmesine kadar geçen sürede hâkimin bağımsız karar verebilmesini sağlanması önemlidir. Hâkim böylece deliller ve hukuki düzenlemeler ışığında özgürce karar verebilir. Bütün devlet organları dahil olmak üzere kamuoyuna ve basına karşı yargı bağımsızlığının sağlanması ve

⁵² Kunter, a.g.e, s.197.

⁵³ Özarioğlu, a.g.e, s.35.

böylece yargı organının adalete uygun biçimde bağımsız ve tarafsız karar verebilmesi, toplumun adalete olan güvenini artıracaktır.

2.3.5. Mahkeme Kararlarının Bağlayıcılığı

Kararı Yargıtay tarafından bozulan mahkeme, bozma kararına uymak zorunda olmayıp, kendi kararının doğru olduğuna inanıyorsa kararında ısrar edebilir. Ancak mahkemenin kararı, ısrar kararını inceleyen Hukuk veya Ceza Genel Kurulu tarafından bozulursa, artık mahkeme Hukuk veya Ceza Genel Kurulunun kararına uymak zorundadır. Öte yandan Askeri Mahkemelerin de ısrar üzerine Askeri Yargıtay Daireler Kurulunca verilen kararlara uyması gerekir. Anayasa Mahkemesi, alt derecedeki mahkeme kararlarının üst derecedeki mahkemeler tarafından incelenmesi sonucunda verilen bağlayıcı kararların yargı bağımsızlığına aykırı olmadığına karar vermiştir. Yani mahkemelerce verilen kararların veya hükümlerin Anayasaya, kanuna ve hukuka uygunluğunu güvenlik altına almak şartıyla bir yargı merciğince verilen karar veya hükmün başka bir hâkime veya mahkemeye incelettirmesini ve o hâkim veya mahkeme kararının ilk kararı veya hükmü veren hâkim veya mahkeme için bağlayıcı olmasını öngören bir kanun hükmü, Anayasa'nın sözü edilen maddesindeki, yargı bağımsızlığı ilkesine aykırı değildir.⁵⁴

Diğer önemli bir konu mahkemelerin kesin hükümle bağlı olmasıdır. Mahkemeler, aynı konuda aynı dava sebebine dayanarak, aynı taraflar hakkında verilmiş bir mahkeme hükmü ile bağlı olup, aynı davayı yeniden inceleyemezler. Kesin hüküm, aynı yargı yolundaki mahkemeleri bağladığı gibi, başka yargı yolundaki mahkemeleri de bağlar.

2.4. TÜRKİYE' DE YARGI BAĞIMSIZLIĞININ TARİHSEL SÜRECİ

Yargı bağımsızlığının anayasal güvenceye kavuşturulması, ilk kez 1876 Anayasası döneminde gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde hâkimlerin görevlerine ilişkin önemli anayasal düzenlemelere gidilmiş olmasına rağmen, yargı bağımsızlığı ilkesi uygulamaya yansımamıştır.

1921 Anayasası döneminde ise yargı ile ilgili düzenlemelere yer verilmemiştir. 1924 Anayasası döneminde hâkimlerin görevlerine ilişkin önemli güvenceler öngörülmüş olmasına rağmen, bunlar yargı bağımsızlığı ve hâkimlik teminatının sağlanması konusunda yetersiz kalmıştır.

1961 Anayasası döneminde yargı bağımsızlığı ile ilgili en önemli düzenleme, hâkimlerin atanma ve özlük işlerinden sorumlu olan YHK'nın kurulmasıdır. Yine Anayasa Mahkemesi ilk kez bu dönemde kurulmuştur. Nitekim Anayasa Mahkemesi bu dönemde, yargı bağımsızlığı ve hâkimlik teminatına aykırı yasaları iptal ederek, bu güvencelerin

⁵⁴ Özşarioğlu, a.g.e, s.36.

korunması konusunda önemli bir işlev görmüştür. Ancak 1971 Anayasa değişikliği ile bu güvenceleri zayıflatacak bazı düzenlemeler getirilmiştir.

1982 Anayasası döneminde, 1961 Anayasası ile getirilen güvenceler aynen benimsenmiştir. Ancak bu dönemde yargı bağımsızlığı ve hâkimlik teminatının sağlanması konusunda bazı sorunlar mevcuttu. 2010 Anayasa değişikliği ile bu sorunların giderilmesine yönelik yeni düzenlemeler yapılmıştır. Aşağıda Türkiye’de yargı bağımsızlığının tarihsel gelişimine, anayasal ve yasal düzenlemeler çerçevesinde yer verilecektir.

2.4.1.1876 Anayasası Dönemi

1876 Anayasası ile yargı bağımsızlığı konusunda önemli güvenceler öngörülmüştür. Ayrıca hâkimlerin özlük işlerinin (yükselme, yer değiştirme, emeklilik) özel bir kanun ile düzenleneceği belirtilmiştir. Yargı bağımsızlığı ilkesine Anayasanın 86’ncı maddesinde “mahkemeler her türlü müdahelâttan azadedir” denilerek açıkça yer verilmiştir. Dolayısıyla yargı yetkisi artık Padişaha ait değildir. Bu yetki bağımsız mahkemeler tarafından kullanılmaktadır. Yine mahkemelerin sınıf, görev ve yetki paylaşımının kanunla yapılacağı öngörülmüştür. Hâkimlerin atanması da yürütmenin takdirinden çıkarılarak kanuna tabi kılınmıştır. Yine yargı bağımsızlığını sağlamaya yönelik olarak, hâkimlerin devletin maaşlı başka bir memuriyetini kabul edemeyecekleri belirtilmiştir. Bu Anayasada kanuni hâkim güvencesi de kabul edilmiştir. Bu hükümlerden de anlaşılacağı gibi, 1876 Anayasası ile yargı bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı konusunda önemli güvenceler getirilmiştir. Yargı bağımsızlığı anayasal güvence altına alınmış ve yargı yetkisinin bağımsız mahkemelerde kullanılacağı belirtilmiştir. Hâkimlik teminatının en önemli unsuru olan azledilmezlik ilkesine yer verilmiş ve hâkimlerin özlük işlerinin kanunla düzenleneceği belirtilmiştir. Ayrıca hâkimlerin bağımsız ve tarafsız karar almalarına yönelik olarak, hâkimlerin başka bir görev alamayacakları kabul edilmiştir. Hâkimleri atama yetkisinin, yürütme organının takdirinden çıkarılması, bu organdan yargı bağımsızlığına gelebilecek müdahaleleri önleyecek niteliktedir. Ayrıca kanuni hâkim güvencesinin öngörülmüş olması, yasama organından gelebilecek müdahalelerin önlenmesi açısından önemlidir. Bu dönemde yargı bağımsızlığı ve hâkimlik teminatının gelişimi açısından birçok güvenceye yer verildiği görülmektedir. Bununla birlikte 1878 tarihli Teşkilat-ı Mehakim Kanununda düzenlenmiş olan yargı bağımsızlığı, uygulamaya geçirilememiştir.⁵⁵

2.4.2.1921 Anayasası Dönemi

1921 Anayasasını yapıldığı dönem ve bulunulan şartlar itibarıyla diğer anayasalardan farklı değerlendirmek gerekir. Zira İstiklal Mücadelesinin verildiği dönemde hazırlanan bir anayasanın kendine has özelliklerinin bulunması olağan bir durumdur.

⁵⁵ Kemal Gözler, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, Ekin Kitapevi Yayınları, Bursa, 2005, s. 32.

1921 Anayasasında İstiklal Mücadelesi için yasama ve yürütme fonksiyonlarını kendisinde toplayan TBMM'nin aldığı ilke kararlarından dolayı yargı bağımsızlığına yer verilmemiştir. 1921 Anayasasında kuvvetler ayrılığının aksine, fonksiyonlar birliğinin katı bir uygulaması göze çarpmaktadır. İstiklal Mahkemeleri bulunulan dönem itibariyle olağanüstü yetkilerle donatılmıştır. TBMM içerisinden seçilen üyelerin hiçbir hukuki sorumlulukları bulunmamakta, verdikleri hükümlerde kesin niteliktedir. İstiklal Mahkemelerinin üyeleri meclis tarafından seçilse bile, burada yargılamayı TBMM değil bizzat mahkeme yapmaktadır. 1921 Anayasasında yargıya ait bir hüküm bulunmamasına rağmen, bu anayasasının 20 Ocak 1921'den, 20 Nisan 1924 tarihine kadar yürürlükte kaldığı süre içerisinde ülkede yargı faaliyetine doğal olarak ihtiyaç duyulmuş ve mahkemeler görev icra etmişlerdir. Bu mahkemeler sivil mahkemeler ve harp divanlarıdır.⁵⁶

2.4.3.1924 Anayasası Dönemi

1924 Anayasasında kuvvetler birliğine yer verilmiş olmasına rağmen, yargı organı kuvvetler birliğinin dışında tutulmuş ve yargı bağımsızlığını sağlamaya yönelik hükümlere yer verilmiştir. Anayasanın 54'ncü maddesinde ise hâkimlerin bütün davaların görülmesinde ve hükme bağlanmasında bağımsız ve her türlü müdahaleden uzak olup ancak yasa hükmüne bağlı oldukları belirtilmiştir. Ayrıca mahkemelerin kararlarının TBMM ve Bakanlar Kurulu tarafından hiçbir şekilde değiştirilemeyeceği, geciktirilemeyeceği ve kararlarının yerine getirilmesine engel olunamayacağı hükme bağlanmıştır. Yargı bağımsızlığını temel alan bu hükümlere rağmen, 1924 Anayasası döneminde yargı bağımsızlığının gereklerinin yerine getirildiği söyleyemeyiz. Anayasanın 55'nci maddesinde "Yargıçlar kanunda gösterilen usuller ve haller dışında görevlerinden çıkarılmaz" hükmü ile yargı bağımsızlığının önemli bir unsuru olan azledilmezlik ilkesine kanunla istisnalar getirilmesi kabul edilmiş ve bu istisnaların kapsamının belirlenmesi de yasama organının takdirine bırakılmıştır. Yine 56'ncı madde de "Yargıçların nitelikleri, hakları, görevleri, aylık ve ödenekleri, nasıl tayin olunacakları ve görevlerinden nasıl çıkarılacakları özel kanunla gösterilir." hükmüne yer verilerek hâkimlik teminatı ile ilgili önemli hususlar yasama organının takdirine bırakılmıştır. Uygulamada da hâkimlerin tayin, terfi, nakil ve disiplin işleri ile ilgili yürütme organının yetkili kılınmış olması ve hâkimlerin yaş haddi dikkate alınmaksızın "görülen lüzum üzerine" resen emekliye sevk edilebilmeleri, yargı organının yürütme organına bağımlı olduğunu göstermektedir. Ayrıca 1924 Anayasasında kanuni hâkim güvencesine de yer verilmemiştir. Meclis görüşmeleri sırasında, olağanüstü niteliğe sahip mahkeme kurulamayacağı yönündeki ek fıkra önerisi reddedilmiştir. 1924 Anayasasında, yargı bağımsızlığının gereği olan hâkimlik teminatının gereği sağlanamamıştır.⁵⁷

⁵⁶ Murat Kakilli, Hukuk Devletinde Yargı Bağımsızlığı ve 1982 Anayasası, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erciyes Üniversitesi, Kayseri, 2010 (**Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**), s.24.

⁵⁷ Özsarioğlu, a.g.e, s.79.

2.4.4.1961 Anayasası Dönemi

1961 Anayasasının 7'nci maddesinde yargı yetkisinin Türk Milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılacağı belirtilmiş ve 132'nci maddesinde yargı bağımsızlığı ile ilgili şu hükme yer verilmiştir: “ Hâkimler görevlerinde bağımsızdırlar. Anayasa' ya kanununa, hukuka ve vicdani kanaatlerine göre hüküm verirler. Hiçbir organ, makam, merci veya kişi yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hâkimlere emir talimat veremez; genelge gönderemez; tavsiye ve telkinde bulunamaz. Görülmekte olan bir dava hakkında Yasama Meclislerinde yargı yetkisinin kullanılması ile ilgili soru sorulamaz, görüşme yapılamaz ve herhangi beyanda bulunulamaz. Yasama ve yürütme organları ile idare, mahkeme kararlarına uymak zorundadır; bu organlar ve idare, mahkeme kararlarını hiçbir surette değiştiremez ve bunların yerine getirilmesini geciktiremez.”

Bu dönemde ilk kez yasaların Anayasaya uygunluğunu denetlemekle görevli Anayasa Mahkemesinin kurulması, yargı bağımsızlığı ve hâkimlik teminatının korunması açısından olumlu bir gelişmedir. Nitekim 1924 Anayasası döneminde, bu konuda görülen en önemli eksiklik yasaların Anayasaya uygunluğunu denetlemekle görevli bir kurumun olmamasıydı. Anayasa Mahkemesinin bu dönemde verdiği kararlara bakıldığında, yargı bağımsızlığı ve hâkimlik teminatının korunması açısından, Mahkemenin önemli bir işleve sahip olduğu görülmüştür.⁵⁸

2.4.5.1982 Anayasası Dönemi

1982 Anayasası'nın getirdiği hukuki ve siyasi düzenleme, 1961-1980 arasında yaşanan ve topluma pahalıya mal olan bazı üzücü olaylar yüzünden 1961 Anayasası ve onun getirdiği kurumlara karşı bir tepki niteliğinde belirlemiştir. 1982 Anayasasında devlet, devletin birliği ve korunması, vatanın ve milletin bölünmezliği ilkeleri ön plana geçmiştir. 1982 Anayasası, yargı organının diğer Anayasal organları kontrol etme görevlerini, onların siyasi ve idari işlemlerini denetleme yetkilerini belli ölçüde kısıtlamıştır. 1961 Anayasası diğer organlar karşısında yargıyı güçlendirirken 1982 Anayasası'nda bu ibre yürütme organı lehine kaymıştır.

1982 Anayasası'nın 9'uncu maddesinde “Yargı yetkisi Türk Milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılır.” denmektedir. Anayasada yargının, tıpkı yasama gibi bir “ yetki ” olarak nitelendirildiği görülmektedir.1982 Anayasasının Genel Esaslar Bölümü'ndeki 11'nci maddesinde “ Anayasa hükümleri yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve diğer kuruluş ve kişileri bağlayan temel hukuk kurallarıdır. ” demektedir. Bunun sonucu olarak her organ ve kuruluşun anayasanın üstünlüğünü kabul etmesi ve anayasanın her kişi ve kuruluş için bağlayıcı olması elbette kaçınılmazdır.

⁵⁸ E. 1963/109, K. 1966/17, K.T. 29.3.1966.

Anayasanın yargıya ilişkin bu maddeleri ile “ Genel Hükümler ” başlığı altında öncelikle mahkemelerin bağımsızlığı, hâkimlik ve savcılık güvencesi ile hâkimlik ve savcılık mesleği konuları ele alınmıştır. Mahkemelerin bağımsızlığını başlığını taşıyan 138’nci madde yargı bağımsızlığını duraksamaya meydan vermeyecek şekilde kapsam itibariyle açıklamış hatta hangi organ ve örgütlerin ne yapması ve ne yapmaması gerektiği konusunda oldukça geniş bir şekilde açıklamalarda bulunmuştur. Bu maddeye göre “Hâkimler görevlerinde bağımsızdır. Anayasa, yasa ve hukuka uygun olarak vicdanı kanaatlerine göre hüküm verirler...” Hâkimler diğer organ ve kuruluşlar gibi Anayasa, yasa ve hukuka uygun olarak karar vermelerinin dışında bir de vicdanları ile bas basa bırakılmaktadırlar. Maddenin devamı “...hiçbir makam, organ merci veya kişi yargı yetkisinin kullanılması ile ilgili olarak mahkemelere ve hâkimlere emir veremez. Tavsiye ve telkinde bulunamaz genelge gönderemez. Görülmekte olan bir dava hakkında yasama meclisinde yargı yetkisinin kullanımı ile ilgili soru sorulamaz, görüşme yapılamaz veya herhangi bir beyanda bulunamaz, yasama ve yürütme organları ile idare, mahkemelerin kararlarını uymak zorundadır. Bu organlar ve idare, mahkemelerinin kararlarına, hiçbir surette değiştiremez ve bunların yerine getirilmesini geciktiremez.” şeklindedir. Bu hüküm hukuk devletinin şartıdır. 139’uncu maddede, hâkimlik ve savcılık güvencesi başlığı altında hâkimlerin mali ve özlük işleri göz önüne alınarak hâkim bağımsızlığı anayasal güvenceye bağlanmıştır. Hâkimlik ve savcılık mesleği başlığı altında 140’inci madde ise, hâkimlerin mesleğe kabulü konusunda genel bir çerçeve açıklaması yapmıştır. 2’nci fıkrasında hâkimlerin mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik güvencesi esasına göre görevlerini yerine getireceklerini söylerken gerek anayasanın diğer hükümlerine gerekse diğer yasalara sınır çizmiştir. Bu konuda mahkemelerin bağımsızlığı ile hâkimlik güvencesi ilkelerini esas almıştır. 3’ üncü fıkrasında ise hâkimlerin nitelikleri, atanma, terfi hak ve ödevleri, sürekli ve geçici yer değiştirmeleri, disiplin kovuşturması açılması, disiplin cezası verilmesi, görevleri ile ilgili veya görevleri sırasında işledikleri suçlardan dolayı soruşturma açılması veya yargılamalarına karar verilmesi, meslekten çıkarmayı gerektirecek suçluluk veya yetersizlik halleri ve meslek içi eğitimleri ile diğer özlük işlerinin mahkemelerin bağımsızlığı ve hakimlik güvencesi esasına göre yasa ile düzenleneceği belirtilmiştir. Görülüyor ki burada temel olan iki esas; mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik güvencesidir. Ancak aynı maddenin 6’ ncı fıkrası “ Hâkimler ve savcılar idari görevleri yönünden Adalet bakanlığına bağlıdırlar.” demekle ve yine aynı şekilde 144’ üncü madde hâkimler ve savcılarının denetimi konusunda “...hakim ve savcılarının görevlerini kanun, tüzük, yönetmelik ve genelgelere uygun olarak yapıp yapmadıklarını denetleme, görevlerinden dolayı veya görevleri sırasında suç işleyip işlemediklerini hal ve eylemlerinin sıfat ve görevleri icaplarına uyup uymadığını araştırma ve gerektiğinde haklarında inceleme ve soruşturmanın Adalet Bakanlığının izni ile Adalet müfettişleri tarafından yapılır.” şeklinde getirdiği düzenleme ile 138. ve 139. maddelerde esas

alınan bu iki temel ilkeye aykırı davranmıştır. Bir yandan yargı bağımsızlığı ve hâkimlik güvencesinden bahsederken diğer yandan, hâkimleri idari yönden politik bir makam olan Adalet Bakanlığına bağlamak istemektedir. Şüphesiz bu hükümler yargı bağımsızlığı için sakıncalıdır. Öte yandan 1961 Anayasasındaki düzenlemelere tepki olarak getirilmiş bir düzenleme olduğu düşünülebilir. 18.06.1999 tarih ve 4388/1 sayılı kanunla anayasanın Devlet Güvenlik Mahkemesi'nin kuruluşunu düzenleyen 143'üncü maddesinin 3' üncü fıkrasında değişiklik yapılmış, buradaki askeri üye heyetten çıkarılmıştır. Bu, yargı bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı adına olumlu bir gelişme olarak nitelendirilmiştir. Ardından yine olumlu bir adım olarak 7.5.2004 tarih ve 5170/9 madde. ile DGM'ler yürürlükten kaldırılmıştır.

2.5. HÂKİMLER VE SAVCILAR YÜKSEK KURULU

1961 Anayasasının 1971 yılında 1488 sayılı Kanunla değiştirilen şekline göre, Kurulun bütün üyeleri Yargıtay tarafından seçilirken, 1982 Anayasası döneminde üyelerin Yargıtay ve Danıştay Genel Kurullarınca kendi üyeleri arasından her üyelik için gösterecekleri üç aday arasından Cumhurbaşkanınca seçilmesi öngörülmüştür. Ayrıca Adalet Bakanının kurulun başkanı ve Adalet Bakanlığı müsteşarının da kurulun tabii üyesi olduğu belirtilmiştir. YHK, 13.05.1981 tarih ve 2461 sayılı Kanun ile kaldırılmış ve YSK ile birleştirilerek HSYK oluşturulmuştur. HSYK, 2010 yılında 2461 sayılı kanunu yürürlükten 6087 sayılı kanun ile revize edilmiştir.⁵⁹

2.5.1. Kuruluşu

6087 sayılı Kanunda HSYK' nın kuruluşu şu şekilde düzenlenmiştir (Mad.3):

Madde 3 - (1) Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu yirmi iki asıl ve on iki yedek üyeden oluşur.

(2) Kurul üç daire hâlinde çalışır.

(3) Kurulun Başkanı, Bakandır.

(4) Adalet Bakanlığı Müsteşarı Kurulun tabii üyesidir. Müsteşar

bulunmadığı zaman kendisine vekâlet etmekte olan, Kurul toplantılarına katılır.

(5) Kurul; Bakan, Adalet Bakanlığı Müsteşarı, Cumhurbaşkanınca seçilecek dört asıl, Yargıtaydan seçilecek üç asıl ve üç yedek, Danıştaydan seçilecek iki asıl ve iki yedek, Türkiye Adalet Akademisinden seçilecek bir asıl ve bir yedek, birinci sınıf olan adli yargı hâkim ve savcıları arasından seçilecek yedi asıl ve dört yedek ile birinci sınıf olan idari yargı hâkim ve savcıları arasından seçilecek üç asıl ve iki yedek üyeden oluşur.

(6) Kurul, görevlerini yerine getirirken ve yetkilerini kullanırken bağımsızdır. Hiçbir organ, makam, merci veya kişi, Kurula emir ve talimat veremez.

⁵⁹ 18.12.2010 tarih ve 27789 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 6087 sayılı Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Kanununun 46/6 maddesi uyarınca ek ve değişiklikleri ile yürürlükten kaldırılmıştır.

(7) Kurul, mahkemelerin bağımsızlığı ile hâkimlik ve savcılık teminatı esaslarını gözeterek adalet, tarafsızlık, doğruluk ve dürüstlük, tutarlılık, eşitlik, ehliyet ve liyakat ilkeleri çerçevesinde görev yapar.

2.5.2.Kurulun Görevleri

2461 sayılı Kanunda HSYK'nın görevleri şu şekilde düzenlenmiştir: Yargıtay ve Danıştay üyelerini seçmek; Adalet Bakanlığının, bir mahkemenin veya bir hâkim veya savcının kadrosunun kaldırılması veya bir mahkemenin yargı çevresinin değiştirilmesi konusundaki tekliflerini karara bağlamak; hâkim ve savcılarının; mesleğe kabul etme, atama ve nakletme, geçici yetki verme, her türlü yükselme ve birinci sınıfa ayırma, kadro dağıtma, meslekte kalmaları uygun görülmeyenler hakkında karar verme, disiplin cezası verme, görevden uzaklaştırma işlemlerini yapmak; Anayasa ve kanunlarla verilen diğer görevleri yerine getirmek. Hâkim ve savcılarının yukarıda belirtilenler dışında kalan özlük işleri Adalet Bakanlığınca yerine getirilir.

Yukarıda belirtilen görevler, 11.12.2010 tarih ve 6087 sayılı HSYK' nın 4' üncü maddesinde aynen yer almıştır. Ancak "hâkim veya savcının kadrosunun kaldırılması" ifadesine yeni Kanunda yer verilmemiştir. Öte yandan "Hâkim ve savcılarının yukarıda belirtilenler dışında kalan özlük işleri Adalet Bakanlığınca yerine getirilir." ifadesi, " Kanunlarda açıkça Bakanlığa verilenler dışında, hâkim ve savcılarının tüm özlük işleri, Kurul tarafından yerine getirilir." şeklinde değiştirilmiştir. Böylece yeni düzenleme ile hâkimlerin özlük işleri ilgili asıl yetkinin Kurula ait olduğuna vurgu yapılmıştır.

6087 sayılı Kanunun 4' üncü maddesinde, yukarıda belirtilenler dışında şu görevlere yer verilmiştir: Bakanlık merkez, bağlı ve ilgili kuruluşları ile uluslararası mahkemeler veya kuruluşlarda görev yapan hâkim ve savcılar; geçici yetki veya görevlendirme ile başka bir kurum, kurul veya kuruluşta çalışan hâkim ve savcılar; idari görevleri yönünden savcılar; komisyon işlerine yönelik görevleri yönünden adalet komisyonu başkan ve üyeleri hariç olmak üzere, hâkim ve savcılarının görevlerini; kanun, tüzük, yönetmelik ve genelgelere (hâkimler için idari nitelikteki genelgelere) uygun olarak yapıp yapmadıklarını denetlemek; görevlerinden dolayı veya görevleri sırasında suç işleyip işlemediklerini, hal ve eylemlerinin sıfat ve görevleri icaplarına uyup uymadığını araştırmak ve gerektiğinde haklarında inceleme ve soruşturma işlemlerini yürütmek. Yargı yetkisinin kullanımına ilişkin hususlar hariç olmak üzere hâkimlerin idari görevleri ile delilleri değerlendirme ve suçu niteleme yetkisi hariç olmak üzere savcılarının adli görevlerine ilişkin konularda genelge düzenlemek.

2.6. YARGI BAĞIMSIZLIĞINA MÜDAHALELER

Yargıya müdahale, yargı sürecine çeşitli şekillerde baskı yaparak kararın istenilen yönde çıkmasını sağlamaya çalışmaktır. Bağımsızlık ilkesi, yargıyı müdahalelere karşı korur.

Yargısal güç, etkinlik adına önemli ve elde tutulması gereken bir güç olarak algılandığı sürece, ona müdahaleye yönelik yaklaşımlarda karşımıza çıkacaktır. 17 Aralık Operasyonu

sonrasında, 21.12.2013 tarih ve 28858 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan yönetmelik değişikliği ile yürürlükte bulunan Adli Kolluk Kuvveti Yönetmeliği 5’ inci maddesine “ En üst dereceli kolluk amiri adlı olayları, suç işlenmesini önlemek, kamu düzen ve güvenini korumakla ve bu konuda gerekli tedbirleri almakla görevli ve yetkili olan mülki idare amirine derhal bildirir.” hükmü eklenmiştir. Bu değişiklikle artık, bir suç işlendiği ihbarını alan polis, cumhuriyet savcısının değil, valilerin talimatına göre hareket edebilecektir. Yargı örgütleri, barolar ve birçok demokratik kitle örgütü düzenlemeye karşı çıkmıştır. Yapılan başvuru üzerine Danıştay’ ın yönetmeliğin yürütmesini durdurması üzerine, HSYK Genel Kurulu, düzenlemeyi hukuk devleti ve güçler ayrılığı ilkelerine açıkça aykırı ilan etmiştir. Akabinde HSYK 1. Dairesi değiştirilmiş ve soruşturmanın tüm savcılar görevlerinden alınarak başka görevlere ya da illere atanmıştır. Aralık 2014 tarihinde ise 17 Aralık Operasyonunda görev yapan savcılar haklarındaki soruşturma tamamlanıncaya kadar HSYK kararı ile görevden alınmıştır.

Ayrıca, 01.06.2005 tarihli 25832 sayılı resmi gazetede yayınlanan Adli Kolluk Yönetmeliğinin 11’ inci maddesinde, adli kolluk personelinin yükselme ve terfilerinde adli amiri pozisyonunda ki savcılarının her yıl bir rapor düzenleyeceği belirtilmişse de Cumhuriyet Savcısının görüşünün terfi için etkisi belirtilmemiştir. Sadece sicil düzenlenmesinde dikkate alınacağı belirtilmiştir Yargı bağımsızlığı konusunda bilinçli bir toplumda en küçük bir müdahale halkın sorgusuna konu olacaktır.⁶⁰

Avrupa Yargıçlar Birliği (EAJ)’nin 11 Kasım 2012 günü Washington’da yaptığı toplantıda, Türkiye’de yargının sorunlarına yönelik kaygı ve endişeleri dile getiren, Türk hükümeti ile yargı otoritelerini evrensel standartlara uymaya davet eden bir çözüm deklarasyonu tüm Avrupa ülkeleri yargı örgütlerinin oybirliğiyle kabul edilmiştir.

Avrupa Yargıçlar Birliği Başkanı Christophe Regnard tarafından 14.06.2013 tarihli deklarasyon Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı, TBMM Başkanı, Başbakan ve Adalet Bakanı’na ve Avrupa Birliği ile Avrupa Konseyi organlarına (CEPEJ, CCJE, CCPE, Venedik Komisyonu vb.) gönderilmiştir. Deklarasyonda, şu görüşlere yer verilmiştir.

1. EAJ Türk yargısının yeniden organizasyonunun bazı yönlerinin hukuken olmasa da fiilen yargı bağımsızlığını ihlal edebileceğini not etmiştir. EAJ yargı bağımsızlığının ve hukuk devletinin sadece bunları teminat altına alan mevzuatla değil, aynı zamanda ilgili otoritelerin bu temel prensiplere saygı göstermesi suretiyle korunacağını hatırlatır. Birçok ülkenin yaşadığı tecrübeler göstermektedir ki en mükemmel kurallar bile bunları uygulamakla sorumlu kişilerin, otoritelerin iyi niyeti ve olumlu yaklaşımı olmadan çalışamaz. Bu nedenle mevcut mevzuatın etkili uygulanması mevzuatın lafzı kadar önemlidir.

⁶⁰ RG:25832 Yayın Tarihi: 01.06.2005, Adli ve Önleme Aramaları Yönetmeliği

2. EAJ Türk otoritelerinin yargının konumunu iyileştirme gayretlerini saygıyla karşılar ve HSYK Yasası ile yargıçlar ve savcılar ile ilgili yasalar sayesinde ortaya çıkan ilerlemeyi tanır.

a. Yargıç ve savcılarının rotasyonu kötüye kullanılarak yargıç ve savcılar üzerinde bir baskı aracına dönüştürülmüştür. Rotasyonlara karşı etkili bir hukuki yol bulunmamaktadır ve bu eksiklik Venedik Komisyonu tarafından da ortaya konulmuştur. Görevden alınmama garantisini iç ve dış bağımsızlıkla sıkı sıkıya bağlantılıdır. Bir yargıcın başka bir göreve atanması rızasına bağlı olmalıdır ya da bir disiplin cezası ya da mahkeme sisteminin yasal şekilde değişmesi sonucunda (bu tür bir işlem) yapılabilir. Başka bir göreve atanma endişesi, özgür karar verme yeteneğini yargıçların elinden alır ve yargı bağımsızlığına karşı bir müdahaledir. Şunu da belirtmek gerekir ki, yargıç ve savcılarının kendi istekleri dışında ve objektif gerekçe olmadan ve bunlara karşı hukuki başvuru yolu bulunmadan yer değiştirmeleri, uluslararası standartları ihlal etmektedir

b. Öyle görünüyor ki, Türk Hükümeti HSYK' nın yeniden yapılandırılması sürecinde Kurula Türk yargısını temsil eden kişileri değil, hükümetin görüşlerini ifade eden kişilerin dahil edilmesini sağlamıştır. Yüksek Kurulun şu anki yapısının bağımsız yargıyı etkin bir şekilde desteklemediği yönünde endişeler gündeme gelmiştir.

c. Öyle görünüyor ki, kuvvetler ayrılığı, üç erkin üyelerinin birbirine çok yakın bağlantılı olması nedeniyle tehlikededir. Savcılarının yürüttüğü gizli soruşturmaların içeriğinin hükümet üyeleriyle paylaşılması, Adalet Bakanının gerekli gördüğünde savcılardan bilgi istemesi, HSYK üyelerinin süregelen soruşturmalara ve süreçlere müdahil olmaya çalışması gibi olaylar bunu göstermektedir.

d. Görünen o ki, hükümet temsilcilerinin bağımsız yargının rolü ve hukuk devleti konusunda temel bir algı hataları bulunmaktadır. Bir gazete haberine göre (Hürriyet Daily News) Başbakan, BDP milletvekilinin dokunulmazlığının kaldırılması konusunda şöyle demektedir: “Biz yargıya neyin gerekli olduğunu söyledik. Yargı da gereğini yapacaktır.” EAJ şunu hatırlatır ki, kuvvetler ayrılığı ve yargı bağımsızlığının güvenceleri diğer iki erkin yargıya neyin gerekli olduğu konusunda talimat vermesine müsaade etmez. Bağımsız yargı anayasa ve hukuka dayanır, diğer erklerin emir ve direktiflerine değil.⁶¹ Bu deklarasyon ile, ilgili evrensel prensiplerin hayata geçirilmesinin, kanunların kusursuz olması ya da kurumların uyum içinde çalışmasından daha önemli olduğu belirtilmiştir.

MEDEL temsilcileri Christoph Strecker (MEDEL Yönetim Kurulu Üyesi, Emekli Yargıç, Stuttgart, Almanya) ve Vito Monetti, (MEDEL Eski Başkanı, Cenova İstinaf Mahkemesi Başsavcısı, İtalya) tarafından 2012 yılında hazırlanan gözlem raporunda; “ MİT / KCK soruşturmaları, çeşitli görevden almalar gibi örnekler somut olarak göstermektedir ki, soruşturmalar ya da yargılamalar politik gücü elinde tutanların çevreleri açısından tehlikeli bir

⁶¹ <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/20884469.asp> , (Erişim tarihi:30.11.2014)

boyut kazanmaya başladığında, ilk tepkileri ilgili savcı ya da hâkimi dosyadan el çektirmek ve görevini ya da görev yaptığı şehri değiştirmek; yine ilgili savcı veya hâkim hakkında disiplin soruşturması ya da ceza soruşturması başlatmak; ve kanun değişikliği yaparak iktidar yandaşlarını yargıdan muaf tutmak olmaktadır. Böylesi bir korku hâkim ve savcılarının kişisel ve kurumsal bağımsızlıklarına bir tehdittir. Bu durum yargının sıklıkla ve çeşitli yollarla yürütme erki tarafından manipüle edildiğinin açık bir kanıtıdır. Savunmayı temsil eden avukatların da aynı şekilde ciddi biçimde bu durumdan etkilendiği de açıktır. Adalet prensipte üç temel fonksiyona sahiptir. Birinci uyuşmazlıkları çözmek, ikincisi düzenin korunması ve sürdürülmesi ve üçüncüsü ise politik gücün sınırlandırılmasıdır. Açıkçası Türkiye’de yargı siyasi gücün emrine verilmiştir ve yargının kontrol ve sınırlandırma işlevlerini yapmasına izin verilmemektedir.” denilmiştir.

2.6.1.Yargının Yargıya Müdahalesi

2.6.1.1.Yargı Kararının Yüksek Mahkeme Denetiminde İçtihatlara Uygunluğunun Araştırılması

Yargıç ve savcılarının bağımsızlığını, hatta mesleki gelişmelerini etkileyen diğer nokta da; yargıçların verdikleri kararın Yargıtay tarafından temyiz incelemesinde notlandırılma sürecidir (2802 sayılı yasanın 28.Mad.). Yargıtay incelediği her dosyada yargıç ve savcılara pekiyi, iyi, orta, zayıf şeklinde not vermektedir. Kimi dosyalarda da her hangi bir not takdir etmemektedir. İyi alınan notların iyi orta ve zayıfların toplamına bölümü ile elde edilen oran terfilerde etkili olmaktadır. Bu oran yargıç ve savcılarda 0,50'nin altında kalırsa terfi edilememektedir. Bu nedenle de yargıç ve savcılar kararlarında vicdani kanıları yerine önceliği yüksek yargı yaklaşımlarına vermektedirler.⁶²

Avrupa Birliği Uyum sürecinde 17-21 Kasım 2008 de yapılan yargı sisteminin etkinliği konulu istişare toplantılarında konuya değinilmiştir. Yargı sisteminin etkinliği konulu toplantıda çeşitli değerlendirmeler yapılmıştır. Çıkan sonuca göre "Yargının etkinliği, kariyerlerinde bir engel oluşturma korkusundan dolayı kendi istedikleri gibi karar vermekten çekinen yargıçlar ve savcılar tarafından büyük ölçüde engellenmektedir. Bu nedenle temyizde bozulan bir kararın, yargıcın kariyeri açısından bu mesleğin bağımlı olduğu Yüksek Kurul tarafından, otomatik olarak yargıç için kötü bir not olarak değerlendirilmeyeceği hususunun açıklığa kavuşturulması da gereklidir. Bu sadece bu mesleğin çalışanları için değil fakat aynı zamanda yargının imajı için de önemlidir. Sırf kariyerinin endişeye gireceği şüphesiyle Yüksek Mahkeme kararlarından hiçbir zaman ayrılmama da menfaati olduğu Baro tarafından iyi bilinen bir yargıç, bağımsız bir görevli olarak görülmeyecektir."

Ancak son zamanlarda özellikle de yeni yasaların yürürlüğe girmesinden sonra ki geçiş dönemlerinde birbirleri ile çelişen çok sayıda yüksek mahkeme kararı karşımıza çıkmıştır.

⁶² Sarıoğlu, a.g.e, s.64.

Oysa yargıçlar, yargısal görevlerini yerine getirirken, tek başına karar vermek zorunda olduğu hususlarda diğer yargıçlardan da bağımsızdır. Burada yüksek mahkeme yargıcı olup olmaması durumu değiştirmeyecektir. Yargıçlar kendi vicdani kanaatlerine göre yasalar ve hukuk çerçevesinde karar vermelidirler.⁶³

2.6.1.2. Yargıda Meslekten Çıkarılma

Anayasanın 139'uncu maddesine göre yargıç ve savcılar üç halde; belirli suçlardan hüküm giymiş olanlar, sağlık bakımından mesleğin gereğini yerine getiremeyecek durumda olanlar ve meslekte kalmalarının uygun bulunmadığına karar verilmiş olanlar meslekten çıkarılabilirler.

2802 sayılı Hâkimler ve Savcılar yasanın 69' uncu maddesinde meslekten çıkarılma konusu daha ayrıntılı düzenlenmiştir. Bu madde "Meslekten çıkarma: Bir daha mesleğe alınmamak üzere göreve son verilmesidir. 68'inci maddenin (e) bendinde yazılı hallerden dolayı hangi sınıf ve derecede olursa olsun iki defa, diğer hallerden dolayı bir derecede iki veya derece ve sınıf kaydı aranmaksızın üç defa yer değiştirme veya derece yükselmesinin durdurulması cezası almış olmak veya taksirli suçlar hariç olmak üzere, altı aydan fazla hapis veya affa uğramış olsa bile 8 inci maddenin (h) bendinde yazılı suçlardan biri ile kesin hüküm giymek meslekten çıkarılmayı gerektirir. Ancak, verilen cezanın 8 inci maddenin (h) bendinde yazılı suçlardan dolayı verilmemiş olması ve cezanın ertelenmiş, 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 50' nci maddesindeki tedbirlerden birine çevrilmiş veya yüz seksen günden fazla adlî para cezası olması halinde meslekten çıkarma cezası yerine, yer değiştirme cezası verilir." şeklinde düzenlenmiştir.

Burada dikkatimizi çeken husus; 2802 Sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanunu'nun 69'uncu maddesine göre, eylemin bir suç oluşturmaması ve hükümlülüğü gerektirmemesine rağmen mesleğin onur ve itibarını zedeleyecek nitelikte görülmesi durumunda da meslekten çıkarma cezasının verilebilecek olmasıdır. Bu durum her zaman yargıç ve savcılar üzerinde tehdit oluşturabilecektir. Açıkça bir müdahale yolu olarak kabulü gerekmektedir.

2949 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunda Anayasa Mahkemesi başkan ve üyeleri hakkında üyeliğin sona erme şekilleri düzenlenmiştir. Anılan yasanın 11' inci maddesine göre Anayasa Mahkemesi Başkan ve üyeleri asli görevleri dışında resmi veya özel hiçbir görev alamazlar, görev alanlar çekilmiş sayılırlar. Bu husus Anayasa Mahkemesince karara bağlanır. Yine aynı yasanın 13' üncü maddesine göre Anayasa Mahkemesi Başkan ve Üyelerinin üyelikleri, Hakimler ve Savcılar Kanununa göre hakimlik ve savcılık mesleğinden çıkarılmayı gerektiren bir suçtan dolayı kesin hüküm giyilmesi halinde kendiliğinden; görevin sağlık bakımından yerine getirilemeyeceğinin sağlık kurulu raporuyla kesin olarak anlaşılması veya göreve izinsiz veya özürsüz ve aralıksız

⁶³ http://www.abgm.adalet.gov.tr/pdf/turk_yargisinin_etkinligi_ceza_adaleti.pdf , (Erişim Tarihi: 30.11.2014)

olarak on beş gün veya bir yılda toplam otuz gün süre ile devam edilmemesi hallerinde Anayasa Mahkemesi üye tamsayısının salt çoğunluğunun kararıyla sona erer. Dikkat edilirse burada meslekten çıkarılma için bir disiplin kurulu kararı aranmamaktadır.

Danıştay Yüksek Disiplin Kurulunun usulüne uygun yürüttüğü disiplin soruşturması sonunda 2575 sayılı yasanın 73. maddesi hükmüne göre: "... Kurul, bu hal ve hareketleri sabit gördüğü takdirde bunların mahiyetine ve ağırlığına göre, ilgilinin uyarılmasını veya hizmet süresine göre istifa etmeye veya emekliliğini istemeye davet edilmesini karar altına alır." Danıştay Yüksek Disiplin Kurulu, Danıştay meslek mensupları hakkında yüksek yargıçlık vakar ve şerefi ile bağdaşmayan veya hizmetin aksamasına yol açan hal ve hareketleri nedeniyle veya kasıtlı bir suçtan dolayı altı aydan aşağı hapis cezası ile hüküm giyme halinde, bu suç mesleğin vakar ve şerefini bozan veya mesleğe karşı genel saygı ve güveni gideren nitelikte ise meslekten çıkarılmasına karar verebilecektir.

2.6.1.3.HSYK Oluşumuna Tüm Yargının Katılmaması

Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Anayasanın değiştirilen 159' uncu maddesinde kurul oluşumu "...Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu, mahkemelerin bağımsızlığı ve hakimlik teminatı esaslarına göre kurulur ve görev yapar. Kurulun Başkanı, Adalet Bakanıdır. Adalet Bakanlığı Müsteşarı Kurulun tabii üyesidir. Kurulun üç asil ve üç yedek üyesi Yargıtay Genel Kurulunun, iki asıl ve iki yedek üyesi Danıştay Genel Kurulunun kendi üyeleri arasından, her üyelik için gösterecekleri üçer aday içinden Cumhurbaşkanınca, dört yıl için seçilir. Süresi biten üyeler yeniden seçilebilirler. Kurul, seçimle gelen asıl üyeleri arasından bir başkanvekili seçer..." şeklindedir.

Kurul oluşumu hakkındaki eski kanunda HYSK oluşumunda ilk derece mahkeme yargıç savcılarının katılmadığı, doğal üyelerin sadece yürütmeyi temsil etmesinin yanında, ayrıca diğer üyelerin de tamamen yüksek yargı üyelerinden oluşması karşısında Yüksek Kurulun yargıya müdahale etme olasılığını hissetmemenin mümkün olmayacağı ifade edilmiştir.

Kurulun Adalet Bakanı ve Müsteşarı dışında kalan beş üyesi Yargıtay ve Danıştay üyeleri arasından Yargıtay ve Danıştay'ın gösterdikleri adaylar arasından Cumhurbaşkanı tarafından seçilmektedir. Kurulun gözetim fonksiyonları tüm yargıç ve savcılara uzanmasına rağmen, kurulda sadece yüksek mahkemelerin temsil edilmesi kuşkusuz yargıç ve savcılarını etkileyecektir. Yargıya müdahale anlamında yargı içi risk oluşturmaktadır. Yerel yargıç veya savcılarının seçme veya seçilme hakları ve yetkileri yoktur.

07.05.2010 tarihinde TBMM'de kabul edilen ve 13.05.2010 tarihinde 27580 sayılı resmi gazete de yayınlanan 5982 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında yasanın 22.maddesi ile 1982 Anayasasının 159. maddesinde yapılan değişiklikle HSYK'nın yapısı tamamen değiştirilmiştir. Kanuna göre üyelerin görevlerini bakan belirleyecek, genel sekreter yardımcılarını bakan atayacak, teftiş kurulu

bakana sorumlu olacak, Başkanlık için Bakan 3 aday belirleyecek, Bakanlar Kurulu atayacak, Akademi Başkanı ile tüm personelin görevleri sona erecektir.

Yapılan düzenlemeye göre 22 asil, 11 yedek üyeden oluşan kurulun başkanı Adalet Bakanı, Müsteşarı doğal üyesidir. Kurulun 4 asil üyesi, nitelikleri kanunda belirtilen yükseköğretim kurumlarının hukuk dalında görev yapan öğretim üyeleri ile avukatları arasından Cumhurbaşkanınca, 3 asil ve 3 yedek üyesi Yargıtay üyeleri arasından Yargıtay Genel Kurulunca, 2 asil ve 2 yedek üyesi, Danıştay üyeleri arasından Danıştay Genel Kurulunca, 1 asil ve 1 yedek üyesi, Türkiye Adalet Akademisi Genel Kurulunca kendi üyeleri arasından, 7 asil 4 yedek üyesi, birinci sınıf olup, birinci sınıfa ayrılmayı gerektiren nitelikleri yitirmemiş adli yargı yargıç ve savcıları arasından, adli yargı yargıç ve savcılarınca, 3 asil ve 2 yedek üyesi birinci sınıf olup, birinci sınıfa ayrılmayı gerektiren nitelikleri yitirmemiş, yönetsel yargı yargıç ve savcıları arasından, yönetsel yargı yargıç ve savcıları tarafından 4 yıl için seçilirler.

Ancak CHP, 6524 sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un bazı hükümlerinin iptali ve yürürlüğünün durdurulması istemiyle Anayasa Mahkemesinde dava açmıştı. Davayı esastan görüşerek karara bağlayan Anayasa Mahkemesi heyeti, kanunun Adalet Bakanına verilen yetkilerini düzenleyen hükümlerinin büyük çoğunluğunu iptal etti. Yüksek Mahkeme, Adalet Akademisi ile ilgili bölümlerinin iptal istemini ise reddetti.

HSYK oluşumundaki düzenleme sonucu yirmi iki asil üyenin toplam on üyesi adli ve idari yargı mensupları arasında yapılacak oylama ile seçilecektir. Bu itibar ile kurulda birinci derece yargı mensuplarda temsil edilecektir. Yazınsal olarak HSYK oluşumuna tüm yargının katılabileceği ifade edilse dahi objektif bir bakış ile uygulaya bakmak yerinde olacaktır. Kamuoyunda, 2014 yılında adli ve idari yargı mensuplarıncı yapılan HSYK üye seçimlerinde büyük başarı kazanan Yargıda Birlik Platformunun mevcut iktidar partisince desteklendiği şeklinde algı bulunmaktadır. Bu nedenle adli ve idari yargı mensuplarının hiçbir etki altında kalmadan üye seçimlerinde iradelerini ortaya koymaları son derece önemlidir.

Bu arada yargının savunma ayağını oluşturan baronun da HSYK' nın oluşumunda bir ölçüde söz sahibi olması gerekir. Yine HSYK 'nın yaptığı işlemlerde yargı şekillenmektedir. Bu şekillendirmelerde de savunma makamı etkili olmalıdır.⁶⁴

2.6.1.4.Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun Kararlarına Karşı Etkili Bir Başvuru Yolunun Olmaması

Anayasanın 159' uncu maddesine göre "...Kurulun meslekten çıkarma cezasına ilişkin olanlar dışındaki kararlarına karşı yargı mercilerine başvurulamaz....". 2802 sayılı Hakimler ve Savcılar yasanın 73' üncü maddesine göre de " Hakimler ve savcılar hakkında verilen disiplin cezalarına ilişkin kararın tebliğinden itibaren on gün içinde Adalet Bakanı veya ilgililer

⁶⁴ Giegerich, a.g.e, s.29.

kararın bir defa daha incelenmesini isteyebilir. Bu halde Kurul, gerekli incelemeyi yaparak kararını verir. Kurulca yeniden incelenerek verilen karara karşı ilgililer tebliğ tarihinden itibaren on gün içinde itirazda bulunabilirler. İtiraz; İtirazları İnceleme Kurulunca incelenerek sonuçlandırılır. İtiraz üzerine verilen kararlar kesindir. Bu kararlar hakkında başka bir idari veya kazai mercie başvurulamaz. Hakkında meslekten çıkarma cezası istenilen hâkim ve savcılar İtirazları İnceleme Kurulunda sözlü veya yazılı olarak kendisi veya vekili vasıtasıyla savunma hakkına sahiptir.” Buna göre verilen disiplin cezalarına ilişkin kararlara ilk önce gözden geçirme talebinde bulunulabilir. Bu talep aynı kurul tarafından incelenip karara bağlanır. Verilen bu yeni karara karşı ilgili kişi bu kez itiraz edebilecektir. İtiraz, İtirazları İnceleme Kurulu tarafından incelenir. Her halde kararı veren kurul üyeleri ile yedek üyelerin katılımı ile “ İtirazları İnceleme Kurulu ” oluşturulur. Bu Kurul kararları kesindir. İlk kararı veren üyelerin katılıyor olması İtirazları İnceleme Kurulu'nun verdiği kararları tartışmalı kılacaktır.⁶⁵

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kayasu / Türkiye davasında 13.11.2008 tarihinde oybirliği ile Yüksek Kurulun disiplinle ilgili kararlarının inceleme mekanizmalarının etkin başvuru yolu hakkını ihlal ettiğine karar vermiştir. HSYK' nın kararlarının kesin olması yargı bağımsızlığına yapılan bir müdahale olarak kabulü gerekmektedir. Şöyle ki yukarıda açıklandığı üzere Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin belirtilen 13.11.2008 tarihli kararında Yüksek Kurul' un özellikle meslekten çıkarılmaya ilişkin kararları tamamen insan haklarından Etkili Bir Hukuk Yoluna Başvurma hakkını ihlal ettiği belirtilmiştir.⁶⁶

HSYK' nın kararlarına karşı etkili bir hukuk yolu olmadığından, Yüksek Kurul verdiği kararlarla yargıya müdahale edebilmektedir. Ancak 07.05.2010 tarihinde TBMM'de kabul edilen ve 13.05.2010 tarihinde 27580 sayılı resmi gazete de yayınlanan 5982 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında yasanın 22' nci maddesindeki yeni düzenlemeye göre meslekten çıkarılma kararına karşı yargı mercilerine başvuru hakkı getirilmiştir. Diğer kararlarına karşı yargı yolu halen kapalıdır.

2.6.1.5.Yargıç ve Savcılarda Başarının Ölçülmesindeki Usul

Mahkeme kararları temyizde incelenirken yargıç ve savcılar hakkında not verilmesi yargı bağımsızlığı açısından sakıncalı oluşundan bahsetmiştik. Bu, temyiz edilen kararların sadece hukuka uygunlukları bakımından incelenmediği, ayrıca kalitelerinin de değerlendirildiği anlamına gelmektedir. Hangi koşulların gerçekleşmesi veya gerçekleşmemesi nedeniyle verildikleri bilinmeyen bu notlar yargıç ve savcılarının terfiinde önemli bir ölçüt teşkil etmektedir

⁶⁵ A.g.e, s.20.

⁶⁶ A.g.e, s.20.

Kısacası temyiz sistemimizin yapısında zorunlu olarak böyle bir düzenleme bulunmamasına rağmen, bu not sistemi yargı bağımsızlığı açısından ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Yargıçların vicdanları not kaygısı ile tehdit altındadır.⁶⁷

2.6.1.6.Yargıç ve Savcıların Uygulamada Birbirleri ile İç İçe Görünmesi

Yargıç ve savcıların profesyonel anlamda hak ve görevlerinin kurumsal ve fonksiyonel tanımlarında, yargıçların karar vermede bağımsızlığı ve tarafsızlığı sağlanmalıdır. Yargıç ve savcılar ortak amaç için farklı görevler ifa etmektedirler. Özellikle mahkeme heyeti ile aynı yükseklikte ve çoğu adliyelerde olduğu gibi duruşma yargıcı ile yan yana durması eski dönemlerde pek dikkat çekmese de artık dikkat çekmektedir. Özellikle son zamanlarda barolar tarafından savunmanın yargılama içerisindeki yeri itibarıyla savcılarının yerine itirazları vardır. Barolar benzer şekilde savcılarının kamuyu temsil ettiği, tarafsız olduğu ve şüphelinin / sanığın lehine de kanıt toplama görevinin olduğu için karşı çıkmaktadırlar.⁶⁸

2.6.2.Yasamanın Yargıya Müdahalesi

Yasama yani meclis, tüm ülkede uygulanacak kanunlar çıkartmakta, değiştirmekte veya kaldırmaktadır. Yasama organının çıkardığı yasalar, süren davaların seyrini değiştirebileceğinden yasaları uygulayan kişiler olarak hakim ve savcılarca yürürlüğe giren yeni düzenlemeler takip edilmelidir.

Burada genel yasa özel yasa ayırımına dikkat etmek gerekir. Genel yasalar, belirli koşulları taşıyan herkese uygulanacaktır. Sorun belirli kişi veya zümreye uygulanmak üzere çıkarılan yasalardır. Eğer bu kişi veya örgüt veya cemaat veya aşiret hakkında yapılan bir yargılama varsa sorun gerçekten ciddidir. Doğrudan yargıyı etkilemek için çıkarılmış bu tür yasalarla mahkemenin vereceği karar etkilenecektir. Yine belirli bir kişiyi tarif ederek çıkarılan yasalarda böyledir. Ülkemiz, yasama organının hükümetin çalışmaları sonucu çıkardığı af yasaları açısından oldukça zengindir. Ankara Ticaret Odasının 04.07.2004 tarihinde yaptırdığı bir araştırma sonucu hazırlanan "Aflar Tarihi " adlı rapora göre cumhuriyet tarihinde elliden fazla af yasası çıkarılmıştır.⁶⁹

Çıkış sürecinde kamuoyu oluşturmak adına alınan medya desteği, süreç sonunda affın sonuçları alınmaya başladığında, hükümet ve dolayısı ile yasama meclisi temsilcileri aleyhine eleştiri ve hatta karalamaya dönüştüğü görülmüştür. Mecliste kabul edilen af yasaları kişiye, zümreye, cemaate çıkarılmış özel af yasası olmadığı sürece yargıya müdahale olarak algılanmamalıdır.

Af bir şekilde hükümlü ve tutuklular için kurtuluş, pişmanlık olarak algılsa da ardından bıraktığı tahribat düşünüldüğünde vicdanları yaralayıcı nitelikte olabilir. Siyasal yaklaşımlarla oy kaygısını gidermek adına çıkarılırken sonuçları göz ardı edilmektedir.

⁶⁷ Sarıoğlu, a.g.e, s.72.

⁶⁸ A.g.e, s.73

⁶⁹ <http://www.atonet.org.tr/yeni/index.php?p=198&l=1> , (Erişim tarihi: 30.11.2014).

Meclis, af çalışmaları sırasında görülmekte olan davalara müdahale etmektedir. Soruşturması veya yargılaması süren bir olayla ilgili Meclis Araştırma Komisyonlarının kurulmuş olması yargı bağımsızlığına müdahale olarak yorumlanabilir. Görülmekte olan bir dava ile ilgili TBMM de herhangi bir şekilde görüşme açılmayacağı kuralı olduğu halde yargı konusu olan olaylar hakkında meclis araştırma komisyonları kurulmaktadır. Yargıtay Onursal Cumhuriyet Başsavcısı Nuri Ok'un, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının 15' inci Onur Gününde yaptığı konuşmada dile getirdiği gibi yargıya intikal eden bir olayda meclis araştırması komisyonu kurularak araştırma yapılması yanlıştır ve yargıya müdahaledir. Kimi davaların iddianamesinde, konuyla ilgili yapılan meclis araştırma komisyonunun aldığı bir ifade yer alabilmektedir.⁷⁰

Ülkemizde yapılan eleştirilerin genelinde yasamanın veya yürütmenin yargı üzerinde ki etkisi anlatılarak yargının etkisiz hale getirilmeye çalışıldığı iddia edilmektedir. Eski anayasa mahkemesi başkanlarından Yekta Güngör Özden' in düşünceleri de bu doğrultuda ve genel yaklaşımı göstermektedir. Eski başkana göre "Yüksek mahkemelerin bile kadro işleri, kendi bütçesini kullanması yönetim-yürütme organının istediğine bağlı tutulmuşsa, yasama organı Anayasa Mahkemesi'nin iptal kararına karşın aynı kuralı yeniden yasallaştırıyorsa, verilen sürede gerekli yasayı çıkarmamakta direniyorsa, yürütme organı kendini yargı kararlarıyla bağlı saymayıp gelişigüzel yorumlarla aykırı uygulamalarını çekinmeden sürdürebiliyorsa, yargı organlarına özellikle akçalı konularda güçlükler çıkarmaktan çekinilmiyorsa, olanaksızlıkları ve yoksunlukları sürüyorsa, sav, savunma konularında sınırlamalar, kimi demokratik haklarda bağ ve koşullar korunuyorsa bırakınız yargı bağımsızlığını demokrasi bile sözde kalır. Yurttaşların devlete güvenin odağını yargı erki ve özellikle bu erkin çağdaş yapısı, bağımsızlığı oluşturmaktadır."⁷¹

Kısacası bir yargıcın kararını verirken özgür olabilmesi için, yasama organına karşı da bağımsız olması gerekir. Yasama organının müdahalesini önlemek adına bu bağımsızlık bizim Anayasamızda iki madde ile sağlanmaya çalışılmıştır. Bunların ilki 138' inci maddedir. Madde de hiç bir organın yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve yargıçlara emir ve talimat veremeyeceği belirtilmiştir. Aynı maddenin 3' üncü fıkrasında da " görülmekte olan bir dâva hakkında Yasama Meclisinde yargı yetkisinin kullanılması ile ilgili soru sorulamaz, görüşme yapılamaz veya herhangi bir beyanda bulunulamaz" hükmü ve ikinci olarak 37/2 maddesinde düzenlenen doğal yargıçlık ilkesidir. Buna göre yasama organı kanunla, "bir kimseyi kanunen tâbi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarma sonucunu doğuran yargı yetkisine sahip olağanüstü merciler" kuramayacağı hüküm altına alınarak yasamanın bağımsız yargıya müdahalesinin önüne geçilmek istenmiştir.

⁷⁰ <http://arsiv.sabah.com.tr/2006/04/07/siy100.html> , (Erişim Tarihi: 30.11.2014).

⁷¹ http://www.caginpolicisi.com.tr/eski_sitemiz/48/6-7.htm , (Erişim tarihi. 30.11.2014).

2.6.3.Yürütmenin Yargıya Müdahalesi

Anayasamız 104'üncü maddesinde Cumhurbaşkanının yargı ile ilgili görevleri olarak, Anayasa Mahkemesi üyelerini, Danıştay üyelerinin dörtte birini, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcı Vekilini, Askeri Yargıtay üyelerini, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi üyelerini, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu üyelerini seçmek olarak sayılmıştır. Yürütme organı, anayasada belirlenen bu çerçeve dışında yargıyla ilgili görev ve yetki üstlenemez, düzenleme yapamaz, düzenlemeleri yönlendiremez. Bu görev, HSYK ile yüksek yargı organları, yasama kuvveti olarak TBMM'nindir. Yürütme organının, genel anlamda TBMM'ye " yasa tasarısı " sunması yetkisi de sınırsız bir yetki değildir. Erkların yapısına ilişkin müdahale niteliği taşıyan yasa tasarıları yasama meclisine sunulmamalıdır. Örneğin Anayasada bir engel olmamasına rağmen örneğin nasıl TBMM Genel Sekreterliği Teşkilat Kanunu yürütme organı tarafından " yasa tasarısı " olarak sunulamazsa, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, HSYK yasaları, hatta Sayıştay Yasası da "yasa tasarısı" olarak meclise sunulamaz. Şekil açısından erkler ayrılığı ilkesine aykırıdır. Aynı zamanda da etik değildir. Müdahale niteliğindedir.⁷²

2.6.3.1.Yargıç ve Savcıların Adalet Bakanına Bağlı Olması

Anayasanın 140' inci maddesi gereği yargıç ve savcılar idari görevleri yönünden Adalet Bakanlığına bağlıdır. Yargıya müdahale konusunda, yürütme erki için anayasal dayanak bulunmaktadır. Dönemin Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Nuri Ok, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının Onur Gününde yaptığı konuşmada, hukuku üstün bir değer, yargının ise gerçek konumunda "erk" olarak görülmesi, siyasal güce bağlı bürokrat imajının kafalardan silinmesi gerektiği vurgulamıştır.⁷³

Mahkemelerin, savcılıkların, cezaevlerinin ve adliyelerin görevleri de yargıç ve savcılar aracılığı ve Bakanlığın gönderdiği genelgelerle gerçekleştirmektedir. Personel alımı, onların yönetimi, atanması veya görevlendirilmesi bağlı oldukları yargıç veya savcılar tarafından yapılmaktadır. Adli Yargı Komisyon Başkanlıkları tamamen yönetsel organlardır. Ancak başkanlıklarını yargıçlar yaparken üyelerde savcı ve yine bir yargıçtan oluşmaktadır. Yönetimi genelge ve yönetmelikler aracılığıyla yapılmaktadır. Bakanlık genelgeler aracılığı ile yargıç ve savcılara emir verebilmektedir. Yönetsel görevler savcılara ve özellikle de yargıçlara uymamaktadır. Bu işler için yöneticiler atanabilir. Yine yargıçların izinleri de yönetsel olarak değerlendirilmekte olup yargıçlar Adalet Bakanlığından izin istemektedir. Özlük olarak da Adalet Bakanlığına bağlı olmak yargı bağımsızlığı ilkesini ihlal niteliğindedir.

2.6.3.2.Yargıç ve Savcı Adaylarının Sınav Mevzuatı

⁷² Sarıoğlu, a.g.e, s.78.

⁷³ <http://arsiv.sabah.com.tr/2006/04/07/siy100.html> , (Erişim Tarihi: 30.11.2014).

Yargıç ve savcı aday adaylarının sınavları yazılı ve sözlü olarak yapılmaktadır. Yazılı sınav ÖSYM tarafından, sözlü sınav ise Adalet Bakanlığında oluşturulan Mülakat Kurulu tarafından yapılmaktadır. Mülakat Kurulu; Adalet Bakanlığı Müsteşarı veya görevlendireceği Müsteşar Yardımcısı başkanlığında, Teftiş Kurulu Başkanı, Ceza İşleri, Hukuk İşleri ve Personel Genel Müdürleri ile Türkiye Adalet Akademisi Yönetim Kurulunun her sınav için kendi üyeleri arasından belirleyeceği iki üye olmak üzere toplam yedi üyeden oluşur.(2802 sayılı Kanun Mad.9/A)

Mülakatta adayın “ muhakeme gücü, bir konuyu kavrayıp özetleme ve ifade yeteneği, genel ve fizikî görünümünün, davranış ve tepkilerinin mesleğe uygunluğu ve liyakati, yetenek ve kültürü, çağdaş bilimsel ve teknolojik gelişmelere açıklığı” ölçülecektir. (2802 sayılı Kanun 9/A Mad.)

Sözlü sınavda değerlendirme ölçütlerinin kapsamlı olması sınavı siyasal etkilere açık kılacaktır. Staj sonunda yazılı sınav ve sonrasında sözlü sınavı geçen adaylar arasında Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca mesleğe kabul edilmeleri ise daha çok prosedür tamamlama niteliğini taşımaktadır. Sözlü sınavda ki değerlendirme ölçütlerinin ucu açık ve çok genel ifadelerle belirtilmiş olması karşısında yürütmenin sınav mevzuatından yararlanarak adaylığa başlatacağı kişileri istediği gibi seçebilecek olması karşısında yargı bağımsızlığı ilkesini zedeleneceği açıktır.⁷⁴

2.6.3.3.Adalet Bakanı Ve Müsteşarının HSYK’ da Bulunmaları

Hâkim ve Savcılar Yüksek Kurulunun işlevi Anayasanın 159’ uncu maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun başkanı Adalet Bakanıdır. Adalet Bakanlığı müsteşarı kurulun doğal üyesidir.

Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu mahkemelerin bağımsızlığı ve yargıçlık güvencesi esaslarına göre kurulur ve görev yapar. Kurul yargıç ve savcılarının tayin, terfi ve meslekten ihraç dâhil disiplin işlemleri ile ilgili yaşamsal rol oynamaktadır. Bu bakımdan Yüksek Kurulun üzerinde Adalet Bakanı ve Müsteşarının aracılığıyla yürütmenin etkisi neredeyse doğrudan yargı bağımsızlığına karşı olası bir dış tehdide dönüşebilecektir. HSYK ekseninde yürüyen tartışmalar, yargı bağımsızlığı ilkesinin özünü ilgilidir. Yargı bağımsızlığı ilkesinin özü, yargıyı siyasî otoritenin baskılarına veya etkileme girişimlerine karşı korumakta yatar. Yürütmeye yargı alanına müdahale etme imkânı sunan bir sistem, yargı bağımsızlığı ilkesiyle çelişir.⁷⁵

2.6.3.4.Doğrudan Adalet Bakanına Bağlı Teftiş Kurulu Başkanlığınca Yargıç ve Savcılarının Denetiminin ve Soruşturmalarının Yapılması

Anayasanın 144’ üncü maddesi gereği yargıç ve savcılarının denetimi " Adalet hizmetleri ile savcılarının idarî görevleri yönünden Adalet Bakanlığınca denetimi, adalet müfettişleri ile hâkim ve savcı mesleğinden olan iç denetçiler; araştırma, inceleme ve soruşturma işlemleri

⁷⁴ Da. 5D. E.1987/2545, K.1988/1659 sayılı kararı

⁷⁵ Sarioğlu, a.g.e, s.81.

ise adalet müfettişleri eliyle yapılır. Buna ilişkin usul ve esaslar kanunla düzenlenir.” Bu konuda Adalet Bakanlığının ne kadar da etkin olduğu görülmektedir.

2802 sayılı kanunun 99’uncu maddesi " Adalet Bakanlığında, Bakana bağlı bir başkan, bir başkan yardımcısı, yeteri kadar adalet müfettişinden oluşan, Teftiş Kurulu bulunur.” şeklindedir. Uygulamada adalet müfettişlerinin liyakati sorunu sık karşılaşılan sorunlardan birisidir. Kimi müfettişlerin yargıç ve savcı ile saygı sınırlarını aşacak ölçüde iletişim kurdukları görülmüştür. Bu durum özellikle adliyede çalışan personel önünde yargıç ve savcıları güç duruma düşürmektedir.⁷⁶ Teftiş Kurulunun bakana bağlı olması yargı bağımsızlığı ile bağdaşmaz. Yargının siyasallaşmasına yol açabilecek bir konudur. Aynı zamanda yargıya müdahale sonucunu doğurabilecektir. Zira bakanın soruşturma izni verme veya vermeme yetkisi vardır. Bakanın tercihlerinin de siyasal olma olasılığı karşısında siyasetin yargı üzerindeki etkisinin ayırdına varılacaktır. Bu da yargı bağımsızlığı ve kuvvetler ayrılığı ilkesinin zedelenmesi anlamına gelecektir.

2.6.3.5.Mahkeme Kararlarına Yönetimin Uymaması

Anayasamızın 2’nci maddesinde Türkiye Cumhuriyeti'nin hukuk devleti olduğu vurgulanmaktadır. Ancak 138 maddesine göre “yasama ve yürütme organları ile idare, mahkeme kararlarını uygulamak zorundadır; bu organlar ve idare, mahkeme kararlarını hiçbir surette değiştiremez ve bunların yerine getirilmesini geciktiremez.”

Hiçbir devlet, yasama ve yürütme organlarının tüm işlem ve eylemlerini hukuk denetimine almadan gerçek anlamda bir hukuk devleti olduğunu iddia edemez. Yönetimin, yargı denetimine açık ve bununla da bağlı olması zorunludur. Aynı şekilde alınan yargı kararlarına uyulmaması, bağımsız yargı erkini anlamsız ve etkisiz hale getirecektir. Yargı kararlarının yerine getirilmemesi; yalnızca kararı veren yargı yerinin değil, aynı zamanda devletin saygınlığı ile de ilgilidir. Yürütmeden gelen bu direncin nedeni devlet kavramının çağdaş anlamına doğru yücelen gelişiminin fark edilmemiş olmasıdır. Uygulanmayan bir yargı kararı öyle bir aciz vesikadır ki devleti manevi iflasa sürükler. Bunun sorumluluğu pek ağırdır.⁷⁷

Hukuk devleti ilkesinin zorunlu sonucu olarak mahkeme kararları uygulanacaktır ve ayrıca gerekiyorsa uğranılan maddi ve manevi zarar tazmin edilecektir. Tazminat ödeyerek yargı kararlarını uygulamadan kaçınmak şüphesiz “ hukuk devleti “ ilkesine aykırıdır. İYUK 28/3’üncü maddesini bu yönde yorumlamaya imkân yoktur, nitekim Danıştay içtihatları da bu yöndedir. '...özetlenen mahkeme kararında değinilen T.C. Anayasasının 125.,2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Yasasınının 28. maddeleri uyarınca hukuken asıl olan yargı kararlarının yerine getirilmesidir. Başka bir deyişle tazminat ödemek suretiyle yargı kararlarının bertaraf

⁷⁶ Ali Okusal, *Tam Bağımsız Yargı ve Tek Celsede Adalet*, Adalet Yayınları, Ankara, 2010, s.10.

⁷⁷ <http://www.ankarabarasu.org.tr/siteler/ankarabarasu/tekmakale/1976-5/2.pdf> , (Erişim tarihi: 30.11.2014)

edilmesi mümkün değildir.⁷⁸ Anayasa hükümlerini hiçe sayarak yargı kararlarını uygulamama kastı ile hareket ettiği ve bu şekilde ağır bir hizmet kusuru işlediği açık olan kamu görevlisinin hukuki sorumluluğunun yanında cezai sorumluluğu da söz konusudur.

Atatürk Orman Çiftliği arazisine inşa edilen Cumhurbaşkanlığı Sarayı için, Ankara 5. İdare Mahkemesi 2014 yılı içerisinde yürütmeyi durdurma kararı vermiştir. Mimarlar Odası'nın Atatürk Orman Çiftliği (AOÇ) üzerindeki Cumhurbaşkanlığı Sarayı inşaatı için mahkemenin verdiği yürütmeyi durdurma kararını uygulamadığı gerekçesiyle konuyu yargıya taşımıştı. İçişleri Bakanlığı, Cumhurbaşkanlığı Sarayı için verilen yürütmeyi durdurma kararını uygulamadığı gerekçesiyle hakkında suç duyurusunda bulunulan Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı hakkında soruşturma izni vermemiştir.

Yargı kararının yerine getirilmemesi eylemi doğrudan erkler ayrılığı ilkesine ve anayasaya aykırılık teşkil ederken yargıya müdahale niteliğindedir. Bağımsız olarak açıkça suç sayılması gerekir.

2.6.4. Kamuoyu Müdahalesi

Kamuoyu, toplumsal yaşamın olay ve olguları konusunda toplumsal kümelerin ya da toplumun ortaklaşa yargısını yansıtan düşünce ve kavramların toplamı veya bir insanın eylemleri konusunda çevresindekilerin onaylayıcı ya da kınayıcı tutumları olarak belirtilmiştir.⁷⁹

Oluşumu ve etki alanı bakımından kamuoyu müdahalesi genel ve yerel kamuoyu olarak ikiye ayrılabilir. Genel kamuoyu, ancak genel iletişim araçları ile oluşturulabilir ve daha çok ülke genelini etkiler. Medya üzerinden yapılan yayınlardan kaynaklanan kamuoyu bunlara örnek olarak verilebilir. Yerel kamuoyu ise adından anlaşıldığı üzere etki bakımından yerel niteliktedir. Burada kamuoyu müdahalesinden yerel kamuoyu anlatılmak istenmektedir.

Kamuoyu müdahalesi yerel anlamda toplumsal infial anlatılmaktadır. İnfial sözcük olarak herhangi bir şeyden etkilenme ve gücenme, kızgınlık duyma anlamındadır.⁸⁰ Toplumsal infial eski 1412 sayılı CMUK 104/3 maddesinde açıkça tutuklama nedeni olarak sayılmıştır. Toplumsal infial nedeniyle tutuklama istemi üzerine sorguya çıkan yargıcın bu infialden etkilenmediğini düşünmek kolay değildir. Yasa koyucuda öyle düşünmüş olacak ki şimdi mülga olan 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 18.11.1992 tarihinde 3842 sayılı yasanın 4'üncü maddesiyle değişik tutuklamanın sebeplerini düzenleyen 104' üncü maddesinin 3'üncü fıkrasında "... Altı aya kadar hürriyeti bağlayıcı cezayı gerektiren suçlarda sanık ancak toplumda infial uyandırması veya ikametgâhı veya meskeninin bulunmaması veya kim olduğunu ispat edememesi halinde tutuklanabilir." hükmünü getirmişti. Buna göre

⁷⁸ Da:6 D. E. 1990 /848 E, K. 1992/632 sayılı kararı

⁷⁹ Bihterin DİNÇKÖK, "Yönetilenlerin ' Öz ' Yönetimi-Kamuoyu ", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2006, sayı:10, 49-66, s.51.

⁸⁰ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.54abfea9e88b19.97968092 , (Erişim tarihi: 30.11.2014).

toplumsal infial yani diğer bir deyişle toplumda ortaya çıkan ortak tepki kanıt durumu ne olursa olsun tutuklama için bir sebep teşkil edebilmekteydi. Yasa bu haliyle yaklaşık on  üç yıl yürürlükte kalmış ve bu süre zarfında uygulamada yargıçların en çok başvurduğu tutuklama sebeplerinden biri olmuştur. Toplumsal baskı karşısında şüpheli hakkında ki kanıt durumu ne olursa olsun toplumsal infial sebep gösterilerek tutuklama kararları verilebilmiştir.

Medya yaptığı yayınlar ile kamuoyu oluşturmaktadır. Toplumun kimi katmanları bu yayınların etkisi ile bir olaya karşı ortak tepki verebilmektedir. Son yıllarda iktidar partisine yakın olan ya da olmayan medya başka tabir ile havuz medya, yandaş medya terimlerini sık sık duymaktayız. Artık oluşan bu kamuoyu, soruşturmayı yürüten savcıyı ve yargılamayı yapan yargıcı yargılamaktadır. Yargıç ve savcı bunun etkisi altında kalabilmektedirler. Yargıya müdahale burada karşımıza çıkmaktadır. Siyasal olarak iktidar partisi yandaşlarına ait şikâyetlerin teftiş kurulunca daha bir özenle değerlendirilmesi gözetildiğinde yargıçlık ve savcılık mesleğinin ülkemizde ne kadarda çok siyasal baskılara açık olduğu anlaşılacaktır.

Yukarıda açıklandığı üzere kamuoyu baskısı yargılamanın her aşamasında karşımıza çıkabilecektir. Yargıç ve savcıların bu baskıdan etkilenerek karar vermeleri durumunda, baskıyı yargıya müdahale olarak değerlendirmeliyiz.

2.6.5. Medya müdahalesi

Medya sözcük anlamı olarak büyük iletişim ve yayın organlarının bütününe verilen ad ve iletişim ortamı, iletişim araçları, kitle iletişim araçlarının tümü olarak tanımlanmıştır.

AİHS'nin 10'uncu maddesi ifade özgürlüğü, temel hak ve özgürlüklerden sayılmıştır. Bu maddeye göre ifade özgürlüğü " 1.Herkes görüşlerini açıklama ve anlatım özgürlüğüne sahiptir. Bu hak, kanaat özgürlüğü ile kamu otoritelerinin müdahalesi ve ülke sınırları söz konusu olmaksızın haber veya fikir almak ve vermek özgürlüğünü de içerir. Bu madde, devletlerin radyo, televizyon ve *sinema işletmelerini bir* izin rejimine bağlı tutmalarına engel değildir. 2.Kullanılması görev ve sorumluluk yükleyen bu özgürlükler, demokratik bir toplumda, zorunlu tedbirler niteliğinde olarak, ulusal güvenliğin, toprak bütünlüğünün veya kamu emniyetinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağliğın veya ahlakın, başkalarının şöhret ve haklarının korunması veya yargı gücünün otorite ve tarafsızlığının sağlanması için yasayla öngörülen bazı biçim koşullarına, sınırlamalara ve yaptırımlara bağlanabilir.⁸¹ İfade özgürlüğünün sınırlandırılması demokratik toplumlarda, AİHS 10/2 maddesinde sayılan koşullar kapsamında mümkündür. Herkes ulusal güvenliğin, toprak bütünlüğünün ve kamu güvenliğinin korunması için, gerekirse hak ve özgürlüklerinin sınırlandırabileceğini kabul eder. Maddede açıklandığı üzere ifade özgürlüğü, görev ve sorumluluk yükleyen özgürlüklerden biridir. İfade özgürlüğü ancak yasa ile ve ancak zorunluluk varsa belirtilen amaçlar ve gerekçeler çerçevesinde sınırlandırılabilir.

⁸¹ http://www.anayasa.gov.tr/files/bireysel_basvuru/AIHS_tr.pdf , (Erişim tarihi: 30.11.2014).

AİHS’de açıkça basın özgürlüğünden söz edilmemişse de AİHM benzer birçok kararında basın özgürlüğünü ifade özgürlüğünün ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirmektedir. AİHM içtihatlarına göre haberin ifade özgürlüğü kapsamında korunması için güncel olması, haber niteliği taşıması, habercinin iyi niyetli olması gerekmektedir. Basının yargıya müdahalesi, yargı görevini yapanı etkileme, adil yargılamayı etkilemeye teşebbüs, gizliliğin ihlali, ses veya görüntülerin kayda alınması ve yargıç veya savcılar yargı görevleri sırasında eleştirilmesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bütün bunlar, yargı görevinin ifası sırasında yargıç ve savcı tarafsızlığının zedelenmesinin önüne geçilmesi adına müdahale olarak kabul edilmelidir. Hemen her devletin mevzuatında bu konu düzenlenmiştir. Basın da çıkan haber, yazı veya görüntü adil yargılamayı etkilemeye yönelik olmamalıdır.

Türkiye Gazeteciler Cemiyetinin “Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesinde” Basın Yasasında belirtilen 19,20 ve 21’ inci maddelerde düzenlenen konulara değinilirken gazetecinin yargı sürecinde taraf olmaması gerektiği belirtilmiştir.⁸² Devleti oluşturan diğer güçlerde olduğu gibi yargı gücünün de medyanın gözlemci gözleri altında yürütülmesi önemlidir. Medyadan gelen eleştiri ve yorumlara karşı yargının tarafsızlığı ve bağımsızlığı adına gereken yasal yöntemi uygulamak gerekir. Yargının bu yönde gücü ve yeteneği vardır. Öte yandan yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığı ve tarafların adil yargılanma hakları medya tarafından tehlikeye atılmamalıdır. Yargıya yalnızca saygı duymak değil fakat aynı zamanda bağımsızlığını korumak da devletin görevidir. Bu koruma görevi medya saldırılarını da içerir.

Oysa günümüzde yapılan operasyonlar ve soruşturmalarda, elde edilen kanıtlar henüz yargıcın veya savcının önüne gelmeden medyanın kimi kesimlerinde yayınlanmakta ve kamuoyu oluşturulmaktadır. Burada kamuoyunun bilgilendirilmesinden çok yargıya müdahale dikkati çekmektedir. Artık medyanın toplumu haberdar etmek gibi bir kaygısı olmadığı gözlenmektedir. Medya organları bu bilgiyi yani elde ettikleri kanıtları yalın ve yansız olarak okurlara – izleyicilere aktarmalıdır. Haber yalın ve yansız olmalıdır. Medya belirli kesimlerin amaçları uğruna yaptığı bu haber ve yorumlarla yargıya müdahale etmektedir. Bununla mücadele etmek yargının bağımsızlığı açısından devlet politikası olmalıdır.

2.6.6.Kolluk Güçlerinin Müdahalesi

Suç ve suçluların takibi, suçluların yargılanması, verilen cezanın infazının sağlanması ve bu yöndeki toplumun beklentilerinin karşılanması devletin görevlerinden biridir. Burada suçun önlenmesi yürütmenin görevi iken, suçluların yakalanması ve yargılanıp verilen cezanın infazı da yargının görevidir. Aranana, yani hakkında yakalama emri bulunan kişilerin bulunup yakalanması çoğu zaman görevli kolluk personelinin kişisel becerisine ve ilgisine

⁸² <http://www.tgc.org.tr/bildirge.html> , (Erişim tarihi:30.11.2014)

bağlı olduğu görülmüştür. Kimi zamanda kolluk personelinin aranan şahıslarla özel ilişkisi olduğu hatta onları koruduğu yönünde ki olaylarla karşılaşmıştır.

2.6.7. Bilirkişi Müdahaleleri

Teknik ve uzmanlık gerektiren bir konuda yargıç ve savcılar bilirkişi yardımına başvurabilecektir. Hukukumuzda bilirkişilik kurumu, yargılama usulü yasalarında düzenlenmiş bir konudur. Bilirkişi, soruşturma ve yargılama sürecinde yargıç ve savcının gereksinim duyduğunda başvurduğu yardımcısıdır. Usul yasalarında (CUMUK Mad.63, HMUK Mad.275) yapılan ve birbirlerine paralellik gösteren hükümlere göre yargıçlık veya savcılık mesleğinin gerektirdiği genel ve hukuksal bilgi ile çözümü mümkün olan konularda bilirkişi dinlenemez. HMUK 275' nci maddesine göre "Mahkeme, çözümü özel veya teknik bir bilgiyi gerektiren hallerde bilirkişinin oy ve görüşünün alınmasına karar verir. Hâkimlik mesleğinin gerektirdiği genel ve hukuki bilgi ile çözümlenmesi mümkün olan konularda bilirkişi dinlenemez." Aynı şekilde CMK 63'üncü maddesine göre de " Çözümü uzmanlığı, özel veya teknik bilgiyi gerektiren hallerde bilirkişinin oy ve görüşünün alınmasına re 'sen, cumhuriyet savcısının, katılanın, vekilinin, şüphelinin veya sanığın, müdafinin veya kanuni temsilcisinin istemi üzerine karar verilebilir. Ancak hâkimlik mesleğinin gerektirdiği genel veya hukuki bilgi ile çözülmesi olanaklı konularda bilirkişi dinlenemez.". Yargıcın davaya bakamayacağı halleri düzenleyen HUMK. Mad.28 ve 29' da belirtilen hallerde bilirkişinin de tarafsızlığına gölge düşeceği kabul edilmelidir. Bu hallerin varlığında, itiraz yolu ile bilirkişilerin reddi yöntemine bile gerek kalmadan, daha başlangıçta bilirkişilerin seçilmesine engel olunmalıdır. Bilirkişilerin tarafsızlığı, sadece tarafların etki veya baskısından uzak olmayı değil, aynı zamanda yargıç ve savcının görüş ve telkinlerinden bağımsız düşünebilmeyi de gerektirir. Bilirkişilik, yargılama sürecinin gerekli bir unsuru olduğu halde, uygulamada bu kurumun bütünüyle yozlaştığı, adliye koridorlarında bekleyen kadrolu bilirkişilerin olduğu, hemen her konuda bilirkişilere başvurulduğu, bilirkişilerin yargıcın yerine geçerek onun yetkisini kullandığı gibi şikâyetler yaygın olarak dile getirilmektedir. Burada tarafların bilirkişiler aracılığıyla yargılamaya etki etme olasılıklarını göz ardı etmemek gerekir.⁸³ Bilirkişilerin hem teknik bilgi eksikliği hem de tarafsızlığı hususunda karşılaşılan sorunlar düşünüldüğünde dışarıdan yapılacak etkiye açık bir alan teşkil ettiği unutulmamalıdır.

Ülkemizde yargının bağımsız olmadığı, hukukçu toplantılarında sıkça dile getirilmektedir. Bağımsız olmayan yargının tarafsız olması da beklenemez. Türkiye'de haksızlığa uğradığını öne sürenler, iç hukuk yolları tükendikten sonra AİHM' ne başvurabilir. AİHM' ne Rusya'dan sonra en çok başvuru Türkiye'den yapılmaktadır. AİHM'nin en çok

⁸³ Yahya Deryal. "Türk Hukukunda Bilirkişinin Nitelikleri ve Avukatın Bilirkişilik Yapması", *abc HUKUK*, <http://www.abchukuk.com/makale10.html> , (Erişim tarihi: 30.11.2014)

tazminat ödemeye mahkum ettiği ülkelerin başında Türkiye gelmektedir. AİHM' ne başvurular ve mahkumiyetlerin çokluğu karşısında artık ayıp olmasın diye bu başvuruları azaltmak için 2012 yılında yapılan düzenleme ile Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuruda bulunma yolu açılmıştır.

Özellikle hak ihlalleri gerekçesiyle Balyoz, Ergenekon davalarında tahliye yolu açılmasıyla, Anayasa Mahkemesinde çok şeylerin değişmeye başladığı görüldü. Zira AİHM' ne yapılan başvuruların yüzde 90'ında adil yargılamanın yapılmadığı öne sürülmekteydi. Haşim Kılıç bu konuda “ Anayasa Mahkemesi'ne yapılan başvurular ve bununla ilgili kararlar ile AİHM kararları arasında önemli bir benzerlik var. İki mahkemenin de verdiği kararların tablosu değişmiyor. Bizde de başvurular hak ihlalleriyle ilgili oluyor. Bu da, yargı sistemimizdeki olumsuzluğu gösteriyor. Bunların bir bölümü yasal düzenlemelerden, bir bölümü ise uygulamalardaki aksaklıklardan kaynaklanıyor” demiştir.

Anayasa Mahkemesi Başkanı Haşim Kılıç' ın “ Vatandaş Anayasa Mahkemesini temyiz mahkemesi olarak görmeye başlamıştır. Anayasa Mahkemesi, temyiz başvurularının yapıldığı mercii değil ama yine de bir de Anayasa Mahkemesi'ne başvuralım yaklaşımı sergileniyor. Mahkemenin gündeminin açıklanmasıyla birlikte, üyelerimiz üzerinde müthiş bir baskı kurulmaya çalışılıyor. Bu durumdan mahkemenin üyeleri de alabildiğine rahatsız. İşte, bunun için üyelerin üzerinde baskı kurulmamasını sağlamak için hangi konunun gündeme alındığını artık internette duyurmama kararı aldık.” ifadeleri, “ Türk Yargısına müdahale var mı?” şeklindeki soruya verilecek cevap niteliğindedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BAŞKANLIK SİSTEMİ VE TÜRKİYE'DE UYGULANABİLİRLİĞİ

Türkiye'de hükümet sistemi değişikliği tartışmaları, son yirmi yıldır sıkça gündeme getirilen konulardan biri olmuştur. Tartışmaların odağında istikrarsız koalisyon hükümetlerinin kurulmasına neden olan parlamenter sistemin, başkanlık ya da yarı-başkanlık sistemiyle değiştirilmesi olduğu görülmektedir.

1990'lı yılların başında 8' inci Cumhurbaşkanı Özal tarafından ilk kez dile getirilen bu konu, 1997 yılında zamanın Cumhurbaşkanı Demirel tarafından yeniden tartışmaya açılmıştır. Ancak ilkelere ziyade şahısların gözetilmesi ve konunun parlamento gündeminde sert tartışmaları nedeniyle herhangi bir anayasal ya da yasal değişiklik girişimi yapılamamıştır. Son olarak TBMM'nde, 19 Mayıs 2011 tarihinde başlamış olan Anayasa çalışmalarından yaklaşık bir yıl sonra, AKP, "başkanlık rejimi" ile ilgili görüşünü Aralık 2012' de TBMM Partilerarası Uzlaşma Komisyonuna sunmuştur. İktidar partisi tarafından Türkiye için en uygun hükümet sisteminin başkanlık sistemi olduğu tezinin yeniden ortaya atıldığı görülmektedir.

Türkiye hükümet sistemi değişikliğine gitmeli midir? Başkanlık ya da yarı-başkanlık sistemlerinden birinin kabulü siyasal sistemde istikrar için kaçınılmaz son mu? Siyasal istikrarsızlıkların nedeni sadece hükümet sistemi midir? Bu bölümde başkanlık sisteminin özellikleri, avantaj ve dezavantajları incelenecek ve başkanlık sisteminin ülkemizde uygulanabilirliği tartışılacaktır.

3.1. BAŞKANLIK SİSTEMİ VE ÖZELLİKLERİ

Yasama, yürütme ve yargı erkleri arasında kesin bir ayrıma ve dengeye dayanan, yasama ve yargı organlarının demokratik denetimi içinde, yürütmenin iktidar olanaklarını genişleten bir hükümet sistemidir.⁸⁴ Başkanlık rejiminde kuvvetlerin eşitliği hukuksal olup, siyasi açıdan ise yürütmenin yasamaya üstünlüğüne yol açmaktadır. İşte bu nedenle başkanlık rejimi olarak adlandırılmaktadır.⁸⁵

Sistemin temel özelliği, "demokrasi" ile "kişisel iktidar"ın birleştirilmesidir. Başkanlık sisteminde kuvvetlerin denk olması öngörülmektedir. Başkanlık sisteminde kuvvetleri oluşturan organlar bağımsızdır ve her kuvvetin işlevi sınırlıdır. Yasama kanun koyar, yürütme uygular, yargı ise sadece yargılama yapmaktadır. Bu üç kuvvet birbirlerinin fonksiyonlarına karışmaz ve birbirlerinden bağımsız olarak

⁸⁴ Engin Avcı, Başkanlık Sistemi ve Türkiye, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun, 2014 (**Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**), s.29.

⁸⁵ Erdoğan Teziç, " Başkanlık Rejimini Anlamak ", *Yeni Türkiye Dergisi*, 2013, Cilt:51,366-371. ,s.366.

çalışırlar. Yürütme yasamanın, yasama da yürütmenin görevine son veremez.⁸⁶

Başkanlık sisteminin klasik olarak uygulandığı Amerika Birleşik Devletleri'nde anayasa 1787 yılında kaleme alınmıştır. Amaçlanan kuvvetler arasında bir denge sağlanmasıdır. Bu anayasayı formüle ederken önlerinde bulunan İngiliz Parlamenter Sisteminden yararlanmışlardır. 1787 Anayasasını yazan kurucu babalar anayasayı formüle ederken yürütmenin ve yasamanın hükmetme gücüne sınırlama getirilmiştir. İngilizlere karşı verdikleri bağımsızlık mücadelesi sırasında İngiliz parlamentosunun ve kralın acımasız ve sert tavırları, yeni kurulan devlette bu iki kuvvetin sınırlandırılması gereği ortaya koymuştur. Bu nedenle kuvvetler arasında dengeyi sağlayabilmek için meşhur denge ve denetim sistemini öngörülmiştir.⁸⁷

Amerika Birleşik Devletleri'nde uygulanan başkanlık sisteminde federe devletler ile federal devlet arasında da bir kuvvetler ayrılığı öngörülmiştir. Dolayısıyla sadece kuvvetler arasında değil, kurucu devletler ile çatı devlet arasında da bir dengeler sistemi vardır. Böylece, anayasayı konfederasyon devrinde mevcut olmayan dört ana ilke biçimlendirmiş olmaktadır: federalizm; kuvvetler ayrımı; denetim ve denge; yargı denetimi.⁸⁸

Amerika Birleşik Devletleri'nde federe devletlerin güçlü fonksiyonları olduğu kadar yargının da sistem içerisinde önemli bir belirleyiciliği vardır. Yargı sahip olduğu güç, etki ve bağımsızlık boyutu ile Amerikan sisteminin karakteristik özelliklerini belirleyen bir ayrıntıdır. Öte yandan Amerika Birleşik Devletleri'ndeki siyasi partilerin gevşek olması nedeniyle hukuken sert bir şekilde formüle edilen kuvvetlerin ayrılığı prensibinin uygulamada iş birliğine ve uzlaşmaya doğru evrilmesini sağladığını da belirtilmelidir.⁸⁹

Başkanlık sistemi günümüzde ülkeden ülkeye değişen bir takım farklı şekillerle de olsa yaygın olarak kullanılmaktadır. Birleşmiş Milletler üye ülkeler arasında yapılan bir araştırmaya göre 66 ülke günümüzde başkanlık sistemi ile idare edilmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nden başka, Kosta Rika, Venezüella, Kolombiya, Peru, Filipinler gibi ülkelerde başkanlık sistemi uygulanmaya devam etmektedir. Ancak Avrupa Birliği'ne üye ülkelerden, Güney Kıbrıs hariç, bu sistemi uygulayan yoktur.⁹⁰

⁸⁶ Teziç, a.g.e, s.367.

⁸⁷ Muhammet Lütfi Kote, Türkiye'deki Sistem Tartışmaları Çerçevesinde Siyasal Sistemlerin Analizi ve Başkanlık Sisteminin Türkiye'de Uygulanabilirliği, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kafkas Üniversitesi, Kars, 2013 (**Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**), s.27.

⁸⁸ Habib Aydın, Türkiye'de Parlamenter Sistem Eleştirileri ve Başkanlık Sistemi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman, 2012 (**Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**), s.19.

⁸⁹ Teziç, a.g.e, s.367.

⁹⁰ Ayhan Döner, "Başkanlık Sisteminin Türkiye'ye Uygulanabilirliği", *Yeni Türkiye Dergisi*, 2013, Cilt:51, 668-678 , s.669.

Başkanlık sisteminin genel özelliklerine bakıldığında;

Başkanlık rejiminde başbakan ya da cumhurbaşkanı makamı yerine başkanlık makamı bulunmaktadır. Başkan meclis tarafından seçilmeyip doğrudan halk tarafından seçilir. Meclis de halk tarafından seçiliyor ve meclis de başkan da birbirine üstünlük kurmaya çalışmamaktadır.

Başkanlık rejiminde birbirine karışamayan ama denetleyen başkan ile Meclis arasındaki hakemliği Anayasa Mahkemesi yapmaktadır. Başkan ile meclis birbirinden bağımsızken Anayasa Mahkemesi her ikisinden bağımsız olarak hakemlik görevi yürütmektedir.⁹¹

Başkan doğrudan halk tarafından ya da halk oylaması sonucu görevlendirilen temsilciler tarafından seçilmektedir. Başkan hem devletin hem de yürütmenin başı olarak görev yapmaktadır. Başkanın görev süresi bellidir ve meclis tarafından görevden alınamamaktadır. Diğer yandan yasama organı olan ve yine halk oylaması ile seçilen üyelerden oluşan meclisin de çalışma süresi bellidir ve başkan tarafından feshedilememektedir. Başkan güvenoyuna ihtiyaç duymaksızın atadığı hükümeti yönetmekte ve yönlendirmektedir.

Kural olarak temsilin sağlanacağı asıl organ yasama meclisidir. İster parlamenter sistem (Kabine sistemi) ister başkanlık sistemi ve hatta isterse meclis hükümeti sistemi olsun toplumsal sınıfları temsil eden kişilerin görev alacakları organ yasama meclisidir. Parlamenter sistemde yürütme, yasama organından güvenoyu almak zorunda olduğundan, meclis hükümetinde ise doğrudan yasama tarafından seçildiğinden, yasamadaki temsil, yürütmeyi de kısmen kapsamına almaktadır. Daha doğrusu sosyal sınıf ve katmanları temsil eden yasama organı, yürütmeyi de denetimi altında tutup, yeri geldiğinde güvensizlik oyu ile düşürebildiğinden, yasama meclisinde gerçekleşen toplumsal temsil, yürütmeyi de tam bir denetim altında tutabilmektedir.

Başkanlık sistemi yasama ve yürütme kuvvetlerinin sert ve kesin olarak birbirinden ayrıldığı bir sistem. Bu şunu ifade ediyor, yürütme gücünün yegâne sahibi olan başkan, halk tarafından belirli bir süre için, sabit bir görev süresi için seçilmektedir. Aynı zamanda yasama gücünü temsil eden ve bu sistemlerde genellikle kongre olarak adlandırılan organın üyeleri de sabit bir görev süresi için halk tarafından seçilmektedir. Ne başkan kongreyi feshedebilir ne de kongre başkanı düşürebilir. Tek bir istisnası var başkan yönünden, vatan hainliği gibi çok ağır sebeplerle kongre başkanı itham edebilir, yani 'impeachment' yöntemi ile

⁹¹ Avci, a.g.e, s.28.

düşürülmesini sağlayabilmektedir.⁹²

Yasama organı hem kanun yapma hem de bütçe gibi para ve harcama kalemlerini belirlemede mutlak yetkilidir. Yürütmenin; yani aynı zamanda Başbakan olan başkanın ve onun sekreteri konumundaki bakanların bu konularda hiçbir yetkileri yoktur. Bu modelde denetim, yetkilerin kullanımında karşılıklı olarak “muhtaç kılma” esası üzerine kurulmuştur. Yürütme sadece yasamanın çıkardığı yasaları uygulamada ve ayırdığı parayı harcamada yetkilidir. Yasama, ayrıca bünyesindeki daimi komisyonlar aracılığı ile yürütmeyi sürekli denetlemektedir. Ayrıca bu yolla, yürütmenin ihtiyacı olan yasaları ve önceliklerini öğrenme imkânı elde etmektedir.⁹³

Başkanın politikalarını yürütebilmesi için kanuna ve bütçeye ihtiyacı vardır. Parlatmentonun kanun yapma, yürütme organını denetleme ve devlete para harcama yetkisi verme yetkileri vardır. Kanunu çıkaracak ve kabul edecek olan organ tüm sistemlerde olduğu gibi burada da yasama organıdır. Buna karşılık başkanın yasama organını etkileme ihtimali daha sınırlıdır. Özellikle yasama organını oluşturan çoğunluk ile başkanın farklı dünya görüşüne sahip olmaları durumunda, bu etkileşim daha da görülür hale gelmektedir.⁹⁴

Başkanlık sisteminde yürütme organının tüm yetkilerini başkan kullanmaktadır. Dolayısıyla, hükümetin siyasal sorumluluğu da başkana aittir. Başkanın yasa önerme ve bütçe hazırlama yetkileri yoktur, bu yetkiler parlamento tarafından kullanılır. Bakanlar, başkanın emrine tabi danışman durumundadırlar ve doğrudan başkan tarafından seçilirler, dolayısıyla başkanla görüş ayrılığına düşmemektedirler.⁹⁵

3.2. BAŞKANLIK SİSTEMİNİN AVANTAJLARI

3.2.1. İstikrarlı ve Güçlü Bir Yürütme

Başkanlık seçimini kazanan kişi görev süresi ile ilgili hiçbir endişe taşımadan politikalarını uygulayabilmektedir. Yasama organından ayrı bir zamanda ve şekilde yapılan seçimlerle yönetime gelen başkan meşruiyeti güçlü bir şekilde yönetimini yapma imkânına sahip olmaktadır. Başkanlık sisteminde yürütmenin tekçi yapısının olağanüstü durumlarda etkili ve tutarlı politikalar yürütülmesine yaradığı belirtilmiştir.⁹⁶

Başkanlık sistemindeki yürütme organı vatandaşa vadettiklerini kararlı ve

⁹² <http://www.ntvmsnbc.com/id /25086300/> , (Erişim tarihi: 18.11.2014).

⁹³ Nur Uluşahin, *Anayasal Bir Tercih Olarak Başkanlık Sistemi*, Yetkin Yayınları, Ankara, 1999, s.94.

⁹⁴ Avcı, a.g.e, s.30.

⁹⁵ Hasan Tahsin Fendoğdu, Başkanlık Sistemi, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2012, Cilt:3(1),39-60.

⁹⁶ Günsev Evcimen, Başkanlık Hükümeti Sistemi: Ratio Politica' sı ve Türkiye, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 1992,Cilt:47(1), s.317-334. s.319.

güçlü olarak yapacak imkânlara sahiptir. Yürütme, yasama organı tarafından haksızca engellenirse devreye kamuoyu denetimi girmektedir.⁹⁷ İstikrar arayışı içerisindeki ülkelerde başkanlık sisteminin uygulanmasının istikrarın yakalanmasına yardımcı olacağına dair görüşler vardır. Fransa'nın sömürgecilik sonrası istikrarı yakalamak için yarı-başkanlık rejimini tercih ettiği ve başarılı olduğu söylenir.⁹⁸ Türkiye'de de başkanlık rejimi daha çok istikrar arayışları çerçevesinde dile getirilir. Yürütmenin görüşü, tamamen yürütme organının görev süresi ve dolayısıyla istikrarı ile ilgili olup, rejimin istikrarı açısından herhangi bir garanti sağlamamaktadır.

Başkanlık sistemi yürütme istikrarı anlamına gelmemektedir. Oysa parlamenter sistemde, sık sık hükümet krizleri görülmekte ise de mevcut mekanizmalar (meclisi fesih ve güvensizlik oyu) rejimin istikrarını koruyabilmektedir.⁹⁹

3.2.2. Daha Demokratik Niteliğe Sahiptir

Demokrasilerde tüm kamu görevlilerinin halk tarafından seçilmesi gerekli olmamakla birlikte, yürütmenin halk oylaması ile seçilmesi ona büyük bir güven, saygınlık hatta meşruluk kazandırır. Yasama üyelerinin de halk tarafından seçilmesi, parlamenter sistemin aksine bu sistemde seçmene iki kez oy verme hakkı verilir.¹⁰⁰

Başkanlık sistemi, doğrudan temsil mekanizmaları sayesinde halkın egemenliğini yansıtmaktadır. Halk seçtiği yürütmeyi izler, değerlendirir ve seçim döneminde yürütmenin uyguladığı politikaları doğrudan kabul eder veya reddeder. Bu sayede siyasi katılım ve siyasi bilinç artar. Tüm bu süreçler sistemin demokratik niteliğini olumlu yönde etkiler.¹⁰¹

Başkanlık sistemini savunanlar, bu sistemde sorumlu ve yetkili organların seçmen nezdinde açıkça belli olmasını çekici bulmaktadırlar. Seçim döneminde seçmen sorumluları doğrudan oyladığı için, yanlış yapanın cezası da bizzat siyasi anlamda seçmence verilmektedir. Demokrasilerin niteliğini artıran bu işleyiş başkanlık sisteminin artılarındandır.

3.2.3. Hesap Sorulabilirliği

Halk için politik süreçlerin hesabını bunları uygulayan belli bir kişiye sormak daha kolay olmaktadır. Bu sistemde, desteklenen organlara daha sonradan hesap sorulmaktadır. Başkanlık sistemi yürütmeyi direk belirler, dolayısı ile parlamenter rejime oranla hesap sorulabilirliğe daha elverişlidir.¹⁰²

⁹⁷ Kotev, a.g.e, s.34.

⁹⁸ ERGİL Doğu, "Başkanlık Sistemi", *Yeni Türkiye Dergisi*, 2013, Cilt:51, 372-380, s.374.

⁹⁹ Emrah Karaca Eren, Başkanlık Sistemini Türk Parti Sistemi Açısından Türkiye'de Uygulanabilirliği, *GÜİİBF Dergisi*, 2000, Cilt:3, 135-162, s.138.

¹⁰⁰ Eren, a.g.e, s.140.

¹⁰¹ Evcimen, a.g.e, s.319.

¹⁰² Burhan Kuzu, Türkiye İçin Başkanlık Hükümeti, *Amme İdaresi Dergisi*, 1996, Cilt:29(3) s.57-85, Türkiye İçin Başkanlık Hükümeti, s.68.

3.2.4. İktidarın Gücünü Sınırlandırır

Başkanlık sistemi güç ve otoritenin tek bir elde toplanmasını önlemektedir. Gücün ve otoritenin kötü kullanımına karşı doğal bir önleme sahiptir. Kuvvetler arasında kurulacak denge ve denetim mekanizmaları sayesinde güçleri eşit olan organlar birbirlerinin keyfi uygulamalarını engellemektedir. Ayrıca, sistemde öngörülen azınlık vetoları vasıtasıyla kuvvetlerden birinin çoğunluğun baskıcılığına karşı direnmesi öngörülmektedir.¹⁰³

Başkanlık sisteminde yasama ve yürütme ayrı mekanizmalar ve işlevlere sahip oldukları için birbirlerine ihtiyaç duyarlar. Başkan, yasama meclisi ile arasını iyi tutmazsa yönetim için gerekli olan gücü tam olarak elde edemez.¹⁰⁴

3.2.5. Merkez Siyasetin Güçlenmesini Sağlar

Başkan olmak isteyen kişinin en küçük toplum kesimlerine bile ihtiyaç duyması, onlara karşı duyarlı ve hassas olması sonucunu doğurmaktadır. Öte yandan, başkanlık sisteminde küçük partilerin seçim kazanıp iktidarı elde etme şansları olmadığı için küçük parti ve gruplar merkez partilerinin ideolojisine etki etmeye çalışırlar ve organik olarak merkeze doğru kaymaktadır.

Başkanlık sisteminde, yürütmenin meclis tarafından seçilmeden doğrudan seçmenler tarafından seçilmesinin bir önemli sonucu da görüş farklılıklarının yaygın olduğu ve toplumsal uzlaşma zemininin sağlam olmadığı durumlarda temsil mekanizmasını doğrudan işleterek yürütmenin seçilmemesi olasılığını ortadan kaldırmasıdır. Böylece yönetim zafiyeti ortadan kalkmaktadır.¹⁰⁵

Başkanlık sisteminde kuvvetlerin birbirinden bağımsız ve doğrudan halkın oyu ile seçilmeleri sonucu dayandıkları geniş meşruiyet ve beraberinde elde ettikleri güç, bu kuvvetlere seçilenlerin, müesses nizamı temsil eden atanmışlara ve ekonomik düzenin sahiplerine karşı daha güçlü olmalarını sağlamaktadır. Siyasi merkez güçlenir ve halk adına, ondan aldığı meşruiyet ile siyasa üretir ve uygular.¹⁰⁶

3.3. BAŞKANLIK SİSTEMİNİN DEZAVANTAJLARI

3.3.1. Katılık Sorunu

Başkanlık sisteminde, yürütme kuvvetinin başı olan başkan doğrudan halk tarafından ve belirli bir süreliğine seçilir. Başkanın belirli bir süreliğine seçilmesi, süresini doldurmadan görevine son verilemeyeceği anlamına gelir. Bu sert kuvvetler ayrılığı ilkesinin bir gereğidir. Başkanlık sisteminde güvenoyu ve fesih gibi araçlar

¹⁰³ Evcimen, a.g.e, s.319.

¹⁰⁴ Kotev, a.g.e, s.35.

¹⁰⁵ Burhan Kuzu, *Her Yönü İle Başkanlık Sistemi*, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul, 2011, s.99.

¹⁰⁶ Ertan BECEREN ve Gökhan KALAGAN, Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemi; Türkiye'de Uygulanabilirliği Tartışmaları, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2007, Cilt:6(11), s.163-181,s.164.

yoktur.

Yürütme kuvvetinin ve yasama meclisinin ayrı ayrı seçilmesi ve birbirlerinin görevlerini sonlandırma yetkisine sahip olmamaları nedeni ile siyasi süreç yeni seçimlere kadar donuklaşmaktadır. Katılık sorunu da başkanlık sistemlerinde seçilmiş olan organların popülarite ve meşruiyetlerini kaybetmeleri halinde ortaya çıkmaktadır. Meclisin ve başkanın karşılıklı restleşmeleri ile sistem tıkanmaktadır. Öte yandan, başkanlık sistemlerinde yürütmenin yeniden seçilmesinin anayasada yapılan kısıtlamalar ile engellenmesi de katılık sorunu doğurabilmektedir.¹⁰⁷

Başkanlık sisteminde, başkanın seçmen desteğini kaybetmesine rağmen görevine son verilememesi ve seçmenlerin icraatlarını desteklediği başkanın ise yeniden seçilme kısıtlılığı nedeni ile seçilememesi katılık sorununun iki ayrı boyutunu göstermektedir. Seçimlerden önce vadettiklerini yerine getiremeyen başkan popülaritesini kaybeder. Buna karşılık toplumun geneli ile ters düşen politikalar üreten bir başkan meşruiyet krizi de yaşayabilir. Her iki halde de başkanın görev süresi sabit olacağından yapacak bir şey yoktur.¹⁰⁸

Başkanın görev süresi dolmadan ölmesi veya görevden başka bir sebeple çekilmesi veya düşürülmesi durumunda yerine başkan yardımcısı geçmektedir. Seçmen oyunu verirken genelde başkan yardımcılarında ziyade başkanın bizzat kendisine oy vermektedir. Başkan yardımcısının böyle bir durumda halkın desteğini tam olarak hissedememesi söz konusu olabilir. Bu durum sistemde meşruiyet sorununa yol açabilir ve bu problemin de çözümü yoktur.¹⁰⁹

Başkanlık sisteminin ülkemiz açısından olumsuz diğer bir yanı, başkan ve parlamento çoğunluğunun aynı partiden olması durumlarında vatandaşların temel hak ve özgürlüklerinin tehlikeye girme ihtimalidir. Ayrıca yasama organının ve başkanın farklı partilerden olması da sonucu değiştirmemektedir. Ülkemizde siyasal uzlaşma geleneği bulunmadığından, bu gibi durumların nasıl sonuçlanacağı bellidir.¹¹⁰

Sonuç olarak, başkanlık sistemlerinde bir istikrar unsuru olarak da görülen organların görev sürelerinin sabit olması aynı zamanda sistemde bir katılık sorunu olarak da karşımıza çıkar.

3.3.2. Çift Meşruluk Sorunu

Doğrudan doğruya halkın oylaması ile göreve gelen yasama ve yürütme

¹⁰⁷ Kemal Gözler, "Türkiye'de Hükümetlere Nasıl İstikrar ve Etkinlik Kazandırılabilir? ", *Türkiye Günü*, 2000, Sayı: 62, 25-47, s.41.

¹⁰⁸ Serap Yazıcı, *Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemleri: Türkiye İçin Bir Değerlendirme*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011, s.43-44.

¹⁰⁹ Yazıcı, a.g.e, 50

¹¹⁰ Avcı, a.g.e, s.35.

birbirine karşı meşruluk iddiasına girebilir. Bilhassa iki kuvvetin ayrı siyasi yaklaşımlara ve ayrı siyasi programlara sahip olması durumunda birbirleri ile rekabet edip işbirliğinden kaçınabilirler. Bu durumda meşruiyet sorunu doğacaktır. Oysa başkanlık sistemi sert kuvvetler ayrılığının bir sonucudur ve yasama ve yürütme arasında uzlaşma ve işbirliği gerektirir. Aksi halde sistem tıkanır. Özellikle çok partili bir siyasi ortamın olduğu ve yürütme kuvvetini destekleyen kitle ile yasama kuvvetini destekleyen kitlenin farklı siyasi eğilimlerinin olduğu durumlarda bu iki kuvvet izlenecek siyasalar hususunda çatışabilmektedir. Çatışma halinde her iki kuvvet de kendini destekleyen seçmen çoğunluğuna yaslanıp bir diğerine karşı meşruluk iddiasına girebilmektedir.¹¹¹

Yürütme ile yasamanın anlaşmazlığa düştüğü durumlarda, özellikle her ikisi de farklı siyasi partileri temsil eder konumda iseler, sistem tıkanıklığı olabilir. İşbaşındaki başkanı düşürmenin zorluğu ve yasamanın feshinin olanaksızlığı demokrasinin yönetemez hale gelmesine neden olabilir.¹¹²

3.3.3.Yönetimin Kişiselleşmesi Sorunu

Başkanlık sisteminde yürütme kuvveti hem devleti hem hükümeti hem de tüm halkı temsil ettiğini düşünerek onlar adına en doğruyu kendisinin karar vereceği düşüncesine kapılabilir. Bu durum nihayetinde rejim krizine yol açabilir. Öte yandan, başkanlık sistemlerinde başkan olmak için yarışan adayların, iktidarı elde etmek için seçim öncesinde iyi planlanmamış, irrasyonel ve halkın duygularına hitap eden vaatlerde bulunarak yarışı kazanmaları ve kazandıktan sonra da bu vaatleri gerçekleştirmeleri sistemin kurumsallıktan çıkıp kişiselleşmesine yol açabilmektedir.¹¹³

Ayrıca, başkanlık sistemi yasama kuvveti ile yürütme kuvvetinin zıt düştüğü durumlarda kilitlenir. Latin Amerika ülkelerinde olduğu gibi başkanlar yasama meclisini kanun hükmünde kararnameler yolu ile aşmaya çalışabilir. Hâlbuki bu kararnameler sadece olağanüstü durumlar için anayasaya konulur. Kendini güçlü hisseden başkan istisnai olarak kullanması gereken kararname yayımlama yetkisini meclisi baypas edecek şekilde yaygın olarak kullanabilir. Yasama organı başkanın üzerinde denetim yetkisine sahip olmadığı için pasif duruma düşer. Yönetimi kişiselleştiren başkan zaman zaman mahkemeleri dahi pasifize edecek uygulamalar içine girebilir.¹¹⁴

¹¹¹ Yazıcı, a.g.e, s.53.

¹¹² Gonca Bayraktar Durgun, "Hükümet Sistemleri Tartışmaları ve Türkiye", *Yeni Türkiye Dergisi*, 2013, Cilt:51, 246-256, s.250.

¹¹³ Yazıcı, a.g.e, s.77.

¹¹⁴ Ergun Özbudun, " Hükümet Sistemleri Tartışmaları ", *Yeni Türkiye Dergisi*, Cilt 51, 2013, 205-213, s.207.

3.3.4. Çoğunlukçu Demokrasi Sorunu

Başkanlık sisteminde yürütmenin gücünü elinde tutan başkan çoğunluk oyu ile iktidarı elde eder. Özellikle siyasi parçalanmanın fazla olduğu ve toplumsal bütünleşmenin zayıf olduğu ülkelerde başkanın her kesimi mutlu edecek icraatlar yapması zor olmaktadır. Sistem siyasi iklimi, ortak iş yapmaya ve konsensüs oluşturmaya değil çoğunlukçuluğa iter.

Başkanlık sistemlerinde yürütme kuvveti tekçidir ve bölünmez. Bu nedenle iktidarda farklı eğilimler temsil edilemezler. Bu yüzden, bu sistemlerde farklı kişilerin ve grupların ortaklaşa menfaatlerinden çok tek bir kişinin eğilimleri doğrultusunda politik tercihler oluşturulur. Bu sistemde müzakere ve uzlaşma kültürü zayıf kalabilir. Sistem hızla çoğunlukçu bir kimlik alır.¹¹⁵

Yukarıdaki bilgiler ışığında; parlamenter bir başbakan, başkanlık sistemindeki bir başkandan çok daha güçlü pozisyonadadır. Parlamenter bir başbakan, çoğunluk partisinin lideri demektir. Hem yasama organına hem de yürütme gücüne hakimdir. Böylece hem yasama çoğunluğunu hem de hükümeti kontrol edebilir. Dolayısıyla bir başbakanın, geleceğe yönelik olarak izlemek istediği tüm politikalarla ilgili gerekli kanunları parlamentodan geçirmek yönünde elinde güçlü bir garanti vardır. Başkanlık sisteminde, başkanla kongre çoğunluğu farklı siyasi eğilimlere sahip olduklarında, kongre başkanın ihtiyaç duyduğu kanunları kabul etmemek yönünde direnebilir.

İkincisi, kongre çoğunluğu başkanla aynı partiye mensup olsa dahi bu, kongrenin mutlaka başkanın istediği her kanunu kabul edeceği anlamına gelmez. Çünkü başkanlık sisteminde parti bağları güçlü değildir. Disiplinli bir parti yapısı mevcut değildir. Bu yüzden başkanla aynı partiye mensup kongre üyelerinin, başkanın isteği doğrultusunda hareket etmek gibi yükümlülükleri, manevi bir rolleri mevcut değildir. Bu şöyle bir tabloya yol açmaktadır. Eğer kongre başkana karşı direnecek, onun planladığı kanunları kabul etmeyecek olursa yasama ve yürütme süreci kilitlenebilecektir.¹¹⁶

3.4. TÜRKİYE'NİN SİYASAL SİSTEMİ VE TÜRK HÜKÜMET SİSTEMLERİ

Türk hükümet sistemi içerisinde devlet başkanlığının konumunu ortaya koyabilmemiz için sırasıyla, devlet başkanının sembolik ve sınırlı yetkilerle donatıldığı, 1924 Anayasası döneminin, yürütmenin ve devlet başkanlığının güçlendirilmesi çabalarının yaşandığı 1961 Anayasası döneminin ve de güçlü yürütme ve devlet başkanlığı arayışlarının yaşandığı 1982 Anayasası'nın işlenmesi gerekmektedir.

¹¹⁵ Yazıcı, a.g.e, s.79.

¹¹⁶ <http://www.ntvmsnbc.com/id /25086300/> , (Erişim tarihi: 18.11.2014)..

Ancak genel kanı; Cumhurbaşkanlığı temel noktalarda 1924, 1961 ve 1982 Anayasaları ile aynı özellikleri taşır ve bir denge ögesi olmasına büyük önem verilmiştir. 1982 Anayasası ise Cumhurbaşkanının bu özelliğini koruyan, cumhurbaşkanını güçlendiren, cumhurbaşkanının tek başına yapacağı yetkileri artıran bir anayasa olmuştur.

Türkiye'nin siyasal hayatının sorunlarının irdelenmesinde, genelde gelişmekte olan ülkelerin siyasal sorunlarının incelenmesinde kullanılan kuramları tercih etmemesi gerekir. Çünkü Türkiye, pek çok gelişmekte olan ülke için geçerli olan sömürge veya sömürge-sonrası ülke profiline uymaz. Gelişmekte olan ülkeler ile karşılaştırıldığında, Türkiye'nin coğrafi, tarihsel ve giderek kültürel anlamda Avrupa'ya hayli benzer bir ülke olduğu görülür. Bu durumun önemli nedenlerinden biri, pek çok Batı-dışı ülkedeki tarihsel devamlılığa son veren sömürgeci ülkeler tarafından fethedilme ve daha sonra bağımsızlığa kavuşma ve bu olgunun yarattığı siyasal ve kültürel dinamiklerin Türkiye'nin siyasal hayatına damgasını vurmamış olması yer almaktadır.

3.4.1. 1876 Anayasası

Türk devletlerinin yönetim biçimlerinde heyet olarak toplanıp karar alan organlar her zaman var olmuştur. İslam öncesi Türk devletlerinden başlayarak Organ, Şura, Kurultay vb. adlarla toplanan kurullar zamanla halk tarafından seçilen meclis formuna geçememişlerdir. Dolayısıyla bağımsız bir otoriteye sahip olamamışlardır.¹¹⁷

Kanun-i Esasi 23 Aralık 1876 günü II. Abdülhamit tarafından bir ferman ile yürürlüğe konulmuştur. Ortada bir kurucu meclis ve kurucu referandum yoktur. Padişahın tek yanlı bir işlemi olan ferman yolu ile yapılmıştır. Kanun-i Esasi maddi ve şekli anlamda tam anlamı ile bir anayasadır. Çünkü kanunlardan üstündür ve kanunlardan daha zor bir usulle değiştirilebilir. Dolayısı ile, Kanun-i Esasi yazılı ve katı bir anayasadır.¹¹⁸

1876 Anayasası'na göre; Osmanlı Devleti bir monarşidir. Devlet başkanlığı soy yoluyla geçerken devlet federal değil üniter bir sisteme sahiptir. Laiklik yoktu ve devletin dini İslam'dı. Resmi dil Türkçe idi ve kamu hizmetine girebilmek için Türkçe bilmek şarttı. 1876 Kanun-i Esasi'si ile temel hak ve hürriyetler de düzenlenmiştir. 1876 Kanun-i Esasi'si ile başlayan Birinci Meşrutiyet'in tam anlamıyla bir parlamenter sistem olduğu söylenemez. Çünkü; 1876 Kanun-i Esasi'ye göre

¹¹⁷ Fevzi Demir, "Yarı Başkanlık Hükümet Sistemi ve Türkiye", *Yeni Türkiye Dergisi*, 2013, Cilt:51, 456-475, s.465.

¹¹⁸ Kemal Gözler, *Anayasa Hukukuna Giriş*, Ekin Kitapevi Yayınları, Bursa, 2012, s.166.

Bakanlar Kurulu, parlamentoya karşı değil padişaha karşı sorumluydu.¹¹⁹

1876 Anayasası yasama görevini Meclis-i Umumi'ye vermiştir. Meclis-i Umumi Meclis-i Ayan ve Meclis-i Mebusan'dan oluşmuştur. Ayan Meclisi üyelerini padişah seçer ve görev süreleri sınırsızdır. Ayan Meclisi'nin Meclis-i Mebusan kararlarını veto yetkisi vardır. Bu yetki padişah'tan gelir. Bu meclis bir nevi senato işlevi görür. Meclis-i Mebusan ise seçimler yoluyla oluşmuştur. Kanun önerileri bakanlar kurulunca yapılırdı. Meclisler kendi görev alanlarında kanun önerisi yaparlardı. Kanun önerileri her iki meclisçe kabul edilirse padişah onayıyla yürürlüğe girerlerdi. Meclisler üzerinde padişahın mutlak veto yetkisi bulunuyordu.¹²⁰

1876 Anayasası padişah ve hükümetin var olduğu ikili bir yürütme organı oluşturmuştur. Kanun-i Esasi saltanat hakkının Osmanlı sülalesine ait olduğunu belirtmiştir. Anayasa'ya göre padişah aynı zamanda halifedir ve kutsaldır. Padişahın kutsal ve sorumsuz olması nedeni ile siyasi sebeplerle görevden alınması, hukuki ve cezai davaya konu olması söz konusu değildir. Padişah, yürütmenin başı olarak bakanların atanması ve görevlerinden alınması, para basımına karar verme, uluslararası anlaşma imzalama, savaş ve barış ilan etme, orduların komutanlığını yapma, yasaların ve şeriatın uygulanması, düzenleyici işlem yapma, cezaları azaltma ve affetme, Umumi Meclisi toplantıya çağırma ve toplantıyı tatil etme, Heyet-i Mebusanı feshetme... vb yetkilere sahiptir. Ayrıca kanunları veto edebilir ve istediği şahısları sürgüne yollayabilirdi. Öte yandan, sadrazamın başkanı olduğu bakanlar kurulunun üyeleri padişah tarafından atanır ve görevlerinden alınırlardı. Bakanlar Kurulu meclise karşı değil padişaha karşı sorumludur. Meclis-i Mebusan, bakanlar kurulunu güvensizlik oyu vermek suretiyle düşüremezdi. Padişahın olağanüstü yetkileri göz önüne alınırsa 1876 Kanun-i Esasisi'nin gerçek anlamda bir parlamenter monarşi kurduğunu söylemek zor olmaktadır.

1876 Anayasası "Mahkemeler" başlığı altında yargı organını düzenlemiştir. Hakimlerin azledilemeyeceği, mahkemelerin bağımsızlığı, yargılamanın aleniliği, Kanuni hakim güvencesi, ihkakı hak yasağı, hak arama özgürlüğü gibi önemli ilkeler kabul edilmiştir. 1876 Anayasası'nın yargı organına ilişkin düzenlemeleri dönemin ileri anayasaları ile boy ölçüşebilecek niteliktedir. 1876 Anayasası ile yargı yetkisinin sahibi padişah değil bağımsız mahkemelerdir. 1908 yılında ilan edilen II. Meşrutiyet döneminde Osmanlı hükümet sistemi radikal değişimlere uğramıştır. Bu dönemde, parlamenter sistem, 1909 anayasa değişiklikleri ile Osmanlı hükümet sisteminin

¹¹⁹ Gözler, a.g.e, s.166.

¹²⁰ Hasan Tahsin Fendoğlu, *Türkiye'nin Demokratik Gelişimi ve Avrupa Birliği*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2007, s.173.

esas haline gelmiştir.¹²¹

1909 değişiklikleri ile padişah'ın yetkileri daraltılmış, Meclis'i Mebusan'ın yetkileri arttırılmıştır. Bakanlar Kurulunun Mebus Meclisi'ne karşı sorumluluğu kabul edilmiştir. Meclis-i Mebusan artık bakanlar kurulunu düşürebilecekti. Karşı imza kuralı getirilmiş ve padişahın meclisi fesih yetkisi şartlara bağlanmış. Kanun teklifleri için Padişah'tan izin alma zorunluluğu kaldırılmış ve padişahın kanunları mutlak veto etme yetkisi geri gönderme yetkisine dönüştürülmüştür. 1909 değişiklikleri, yasama ve yürütmenin demokratik temellerini oluşturmuştur. 1909 değişiklikleri ile kuvvetler yumuşak bir biçimde ayrılmıştır ve kuvvetlerin işbirliği öngörülmüştür. 1909 değişiklikleri ile Kanun-i Esasi; yasamayı kollayan yapısı, sorumlu bakanlar kurulu ve yetkileri azaltılmış padişahın varlığı ile meşruti bir parlamenter sistemi ortaya çıkarmıştır. Öte yandan, uygulamada kâğıt üzerinde öngörülen sistemin çok da iyi işlemediği bilinmektedir.¹²²

Sonuç olarak, Türkiye'nin siyasi sistemi Osmanlı döneminden itibaren, 1876 Anayasası'nın yürürlüğe girmesinden sonra, parlamentarizm temelli bir gelişim ve tarihi seyir içine girmiştir.

3.4.2.1921 Anayasası

Yeni Türkiye Devleti 23.04.1920 tarihinde Büyük Millet Meclisi'nin toplanması ile kurulmuştur. Büyük Millet Meclisi, fiili bir iktidar olan Heyet-i Temsiliye yerine, hukuki bir idare olarak ortaya çıkmıştır. 20.01.1921 tarihinde Teşkilat-ı Esasiye Kanunu kabul edildi.

1921 Anayasası meclis hükümeti sistemini benimsemiştir. 1921 Anayasası'nın 2. maddesi, "icra kudreti ve teşri salahiyeti milletin yegâne ve hakiki mümessili olan Büyük Millet Meclisinde tecelli ve temerküz eder" hükmüne yer vermiştir. 1921 Anayasası'nın 3. maddesi de, " Türkiye Devleti, Büyük Millet Meclisi tarafından idare olunur ve hükümeti 'Büyük Millet Meclisi Hükümeti' ünvanını taşır" hükmünü getirmiştir. Ayrıca 8. maddede de " Büyük Millet Meclisi, hükümetinin inkısam eylediği devairi kanunu mahsus mucibince intihap kerdesi olan vekiller vasıtası ile idare eder. Meclis, icrai hususet için vekillere veçhe tayin ve ledelhace bunları tebdil eyler" hükmüne yer vermiştir. 1921 Anayasa'sı, meclisi sistemin merkezine oturtmuştur. Yukarıdaki maddelerden de anlaşılacağı üzere 1921 Anayasa'sı, yasama ve yürütme yetkilerini mecliste toplamıştır.¹²³

1921 Anayasası açıkça kuvvetler birliği sistemini benimsemiştir. Ayrıca,

¹²¹ Gözler, a.g.e, s.168.

¹²² Koten, a.g.e, s.95.

¹²³ Servet Armağan, *En Son Değişikliklerle 1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve 1876, 1921, 1924, 1961 Anayasalarımızın Doğru ve Eksiksiz Metinleri*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2007, s.343 -344.

hükümet de Büyük Millet Meclisi Hükümeti adıyla anılmaktadır. Öte yandan, 1921 Anayasası'na göre; bakanlıklar meclisin seçeceği vekiller aracılığı ile yönetilir, yönlendirilir ve meclis bu vekilleri istediği zaman görevden alabilir. 1921 Anayasası'nda devlet başkanlığı müessesesi öngörülmemiştir. Bu görev, Büyük Millet Meclisi Başkanı tarafından ifa edilir. Devlet başkanlığı müessesesinin yokluğu, meclis hükümeti sisteminin bir gereğidir.¹²⁴

1921 Anayasası'nda yargı kuvveti düzenlenmemiştir. Ancak, milli mücadele şartları içerisinde yargı yetkisinin de yasama organının da birleşmiş olduğu görüşü kabul görmüştü. Nihayet, 1921 Anayasası döneminde İstiklal Mahkemeleri kurulmuştu. Bu mahkemelerin, üyeleri millet meclisi üyeleri arasından yine meclisçe seçiliyordu. Bu durum, kuvvetler birliği ilkesinin ve meclis hükümeti sisteminin gereği olarak görülüyordu. Büyük Millet Meclisi, 1921 Anayasası döneminde yasama, yürütme ve yargı kuvvetlerini bünyesinde birleştirmiştir.¹²⁵

1921 Anayasası'na göre 29 Ekim 1923 tarihinde bazı hükümler eklenerek bir takım değişiklikler yapılmıştır. 29 Ekim 1923 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun bazı maddelerinin Tevzihan Değiştirilmesine Dair Kanun'un 1. maddesi Türkiye Devletinin hükümet şeklinin cumhuriyet olduğunu belirtir. 1. maddenin gereği olarak 10. madde de cumhurbaşkanının seçim yöntemini düzenler. 10. maddeye göre, cumhurbaşkanı kendi üyeleri arasından meclis tarafından seçilir. Kanun'un 12. maddesi hükümetin kuruluşunu düzenlemiştir. Buna göre, başbakan meclis üyeleri arasından cumhurbaşkanınca seçilir. Bakanlar da meclis üyeleri arasından başbakan tarafından seçilir. Bakanlar kurulu, heyet olarak, cumhurbaşkanı tarafından meclisin onayına sunulur. Kanun'un getirdiği tüm bu değişiklikler meclis hükümeti sisteminden parlamenter sisteme doğru bir yönelimin sonucu olarak ortaya çıkmıştır.¹²⁶

1921 Anayasası'nın yürürlükte olduğu Birinci Meclis döneminde, kuvvetler birliği ilkesi gereği yasamanın üstünlüğü sürdürülmeye çalışılmıştır. Fakat, bir süre sonra, fiili olarak üstünlük yürütmeye geçmiştir. İkinci Meclis'in seçimi sürecinden başlayarak artık yürütme, meclisi de tayin edecek kadar, gücü ele geçirmiştir.¹²⁷

3.4.3.1924 Anayasası

1924 Anayasası hem meclis hükümeti hem de parlamenter sistemin özelliklerini taşıyan "karma bir sistem" benimsemiş ve bu sistem kimi yazarlar

¹²⁴ Gözler, a.g.e, s.177.

¹²⁵ Adnan Küçük, " Türkiye'de Günümüze Kadar Tatbik Edilen Hükümet Sistemleri", *Yeni Türkiye Dergisi*, 2013, Cilt:51, 808-830, s.815.

¹²⁶ Yazıcı, a.g.e, s.115.

¹²⁷ Küçük, a.g.e, s.816.

tarafından “kuvvetler birliği, görevler ayrılığı” olarak nitelendirilmiştir.¹²⁸

Devletin temel organlarını oluşturmak, toplum hayatına bir düzen vermek ihtiyacı ortaya çıkmış ve II. TBMM 1924 Anayasasını olağan yasama yolu ile yapmıştır.1924 Anayasası, 20 Nisan 1924 tarihinde kabul edilmiştir. 1924 Anayasası zamanla bir takım değişiklikler geçirmiş olmasına rağmen 1961 Anayasası’na kadar hüküm sürmüştür. 1924 Anayasası kısa ve sağlam bir metne sahiptir. Ayrıca, kendi içinde tutarlı ve basit bir yapısı vardır.¹²⁹

1924 Anayasasının benimsediği hükümet sistemi; bazı yönleri ile meclis hükümet sistemine, bazı yönleri ile de parlamenter hükümet sistemine benzemektedir.1924 Anayasası’nın 4. maddesi “ Türkiye Büyük Millet Meclisi, milletin yegâne ve hakiki mümessili olup millet namına hakkı hakimiyeti istimal eder”, 5. maddesi “ Teşri selahiyeti ve icra kudreti Büyük Millet Meclisinde tecelli ve temerküz eder” ve 7. maddesi 2. fıkrası ise “ Meclis Hükümeti her vakit murakebe ve iskat eder” hükümlerini getirmiştir.¹³⁰

Yukarıdaki maddeler ele alındığında 1924 Anayasası’nda Meclis Hükümeti sisteminin varlığı öngörülebilir. 1924 Anayasası’nın 6. maddesi “ Meclis, teşri selâhiyetini bizzat istimal eder”, 7. maddesinin 1. fıkrası “ Meclis, icra selâhiyetini, kendi tarafından müntehap Reisicumhur ve onun tayin edeceği bir icra vekilleri heyeti marifetiyle istimal eder”, 44. maddesi “ Başvekil, Reisicumhur canibinden ve Meclis âzası meyanından tâyin olunur. Sair vekiller Başvekil tarafından Meclis azası arasından intihap olunarak heyeti umumiyesi Reisicumhur tasdiki ile Meclise arz olunur. Meclis mündemiç değilse arz keyfiyeti Meclisin içtimainâ talik olunur. Hükümet hattı hareket ve siyasi noktayı nazarını azami bir hafta zarfında Meclise bildirir ve itimat talep eder” ve 39. maddesi de “ Reisicumhurun isdar edeceği bilcümle mukarreat Başvekil ile vekili aidi tarafından imza olunur” hükümlerini getirmiştir.¹³¹

Yukarıdaki maddelerde de parlamenter hükümet sisteminin ilkelerine uygun düzenlemelerin olduğu görülür. TBMM’nin yasama yetkisini bizzat kullanması buna karşılık, yürütme yetkisini Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu eliyle kullanabilmesi, hükümetin kurulması yöntemi konusunda parlamenter hükümet sistemi modeliyle uyumlu bir yöntemin benimsenmesi, bakanlar kurulunun TBMM’ye karşı hükümetin genel siyasetinden dolayı kollektif olarak sorumlu olması, cumhurbaşkanlığı

¹²⁸ Halil Asilbay, “Parlamenter Sistem ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme”, *TBB Dergisi*, 2013, Sayı:104, 247-264, s.258.

¹²⁹ Ertan BECEREN ve Gökhan KALAGAN, a.g.e, s.172.

¹³⁰ Servet Armağan, “Memleketimizde Başkanlık Sistemi Uygulaması Aleyhine Bazı Düşünceler”, *Yeni Türkiye Dergisi*, 2013, Cilt:51, 600-607, s.348-349.

¹³¹ Armağan, a.g.e, s.348-354.

kurumunun teşkil edilmiş olması ve cumhurbaşkanının TBMM tarafından seçilmesi, cumhurbaşkanının siyasi sorumsuzluğa sahip olması, karşı-imza kuralını kabul etmesi ve dolayısı ile yürütme yetkisinin gerçekte sorumsuz cumhurbaşkanında değil de sorumlu bakanlar kurulunda olması, meclis hükümeti sistemlerinde öngörülen yasama meclisinin sürekli toplantı halinde olması ilkesinin aksine TBMM'nin yılda altı ayı geçmeyecek şekilde tatil yapabileceğinin düzenlenmiş olması 1924 Anayasası'nın parlamenter hükümet sistemine uygun özellikleridir.¹³²

1924 Anayasası yasama ve yürütme kuvvetlerini teorik olarak TBMM'de topladığı halde, yargı kuvvetini bağımsız bir güç olarak saymıştır. 1924 Anayasası yargı hakkının millet adına kullanılan bir hak olduğu düzenlemiş ve mahkemelerin bağımsızlığına ve hakim güvencesine dair genel prensipleri koymuştur. 1924 Anayasası'na göre, Meclis ve Bakanlar Kurulu, mahkeme kararlarını değiştiremez, geciktiremez ve yerine getirilmesini engelleyemez.¹³³

Özetle, 1924 Anayasası, birtakım özellikleri itibariyle parlamenter sistemi diğer birtakım özellikleriyle de meclis hükümeti sistemini esas alan düzenlemeler getirmiştir. Dolayısı ile 1924 Anayasası bir karma sistem kurmuştur. Onun adına da kuvvetler birliği ve görevler ayrılığı sistemi ismi verilmektedir.¹³⁴

3.4.4.1961 Anayasası

1961 Anayasası önceki anayasalardan farklı olarak kuvvetler birliği anlayışını tümüyle terk ederek kuvvetlerin yumuşak ayrılığına dayanan İngiliz (Westminster) tipi bir parlamenter sistemi benimsemiş ve bu tercih doğrultusunda cumhurbaşkanının yetkilerini ve sorumsuzluğunu da parlamenter sisteme uygun olarak düzenlemiştir. Özellikle yürütmenin iki başlılığı ve cumhurbaşkanının konumu açısından parlamenter sistemle uyumlu olan bu Anayasa, fesih yetkisi açısından aynı özeni gösterememiş; Erdoğan'ın deyimiyle "çekimser" davranarak bu yetkinin kullanımını neredeyse gerçekleşmesi imkânsız sayılabilecek koşullara bağlamış ve böylece yetkiyi işlevsizleştirmiştir.¹³⁵ Nitekim 1973 seçimlerinden sonra yaşanan hükümet krizlerine rağmen bu yetki işletilememiştir.

1961 Anayasası, klasik parlamenter sistem modeli sergilemektedir. Cumhurbaşkanı sembolik bir konuma oturtulmuştur. Cumhurbaşkanı ile birlikte yürütme organının ikinci ayağını oluşturan bakanlar kurulu parlamentonun içinden çıkmaktadır ve parlamentonun güveni ile göreve başlayıp, sadece parlamentoya karşı sorumludur ve sadece parlamento tarafından denetlenmektedir. Bu şekilde çalışan bir hükümet modeli yürütmede ağırlığı cumhurbaşkanına değil bakanlar

¹³² Gözler, a.g.e, s.181.

¹³³ Koten, a.g.e, s.102.

¹³⁴ Gözler, a.g.e, s.182.

¹³⁵ Mustafa Erdoğan, *Türkiye'de Anayasalar ve Siyaset*, Liberte Yayınları, Ankara, 2008, s.117.

kuruluna vermiştir. 1961 Anayasası, parlamenter sistemin ilkelerine uygun bir şekilde cumhurbaşkanına yalnızca devleti temsil, karşı imza ilkesi ve Meclis seçimlerini yenileme gibi icrai olmayan sembolik yetkiler vermiştir.¹³⁶

1961 Anayasası'nın 98. Maddesi "Cumhurbaşkanı, görevleriyle ilgili işlemlerden sorumlu değildir. Cumhurbaşkanının bütün kararları, Başbakan ve ilgili bakanlarca imzalanır. Bu kararlardan Başbakan ile ilgili Bakan sorumludur" hükmünü getirmiştir.¹³⁷ Bu maddelerden de anlaşılacağı üzere, cumhurbaşkanı parlamenter sistemin geleneklerine uygun olarak sembolik bir takım yetkilere sahiptir ve görevi ile alakalı sorumsuzluğa sahiptir. Sorumsuzluğun bir neticesi olarak da yetkilerini Başbakan ve ilgili Bakanlar ile beraber kullanmaktadır.

1961 Anayasası'nın 7. maddesi yargı yetkisinin Türk Milleti adına mahkemelerce kullanılacağını düzenler. 1961 Anayasası'nın yargı ile ilgili en önemli yeniliği kanunların anayasaya uygunluğunu denetlemek üzere kurulan Anayasa Mahkemesi olmuştur. 1961 Anayasası içerik itibarıyla ve teoride parlamenter hükümet sistemini kurmuştur. Ancak, Anayasa'nın seçilmişlere karşı güvensizlik üzerine inşa edildiği de hem Anayasa'nın kurgusunda hem de uygulanmasında dikkati çeker. Bu durum, karşımıza vesayetçi anlayışı çıkarır.¹³⁸

3.4.5.1982 Anayasası

1982 Anayasasının kurduğu hükümet sistemi konusunda "Aksak Başkanlık Hükümeti", "Otoriter Başkanlık Hükümeti" (Duran, 1988: 7), "Başkanlı Parlamenter Sistem" (Çağlar, 1989: 306) ve "Zayıflatılmış Parlamenterizm" gibi değerlendirmeler yapıldığı görülmektedir. Anayasanın öngördüğü hükümet sisteminin, temelde bir parlamenter sistem olmakla birlikte, aşırı yetkiler vermek suretiyle başbakan ve Bakanlar Kurulu'ndan daha güçlü hale getirilen ve doğrudan halk tarafından seçilmesine imkân tanınan cumhurbaşkanı nedeniyle, klasik parlamenter rejim ile yarı-başkanlık sistemi arasında, kendine özgü (sui-generis) bir hükümet sistemi olduğunu söylemek mümkündür.¹³⁹

1982 Anayasası'nın hazırlık ve yazımında siyasi partiler rol almamışlardır. 1982 Anayasası'nın halkoylaması aynı zamanda cumhurbaşkanının seçimi için de bir oylama sayılmış ve Kenan EVREN cumhurbaşkanı olmuştur. 1982 Anayasası, her konuyu ayrıntılı olarak ele alan düzenleyici bir anayasadır. Ayrıca değiştirilmesi olağan kanun yapma usullerinden daha zor olduğu için katı ve sert bir anayasadır.

¹³⁶ Küçük, a.g.e, s.820.

¹³⁷ Armağan, a.g.e, s.400.

¹³⁸ Mehmet Tefik Gülsoy, "Hükümet Sistemlerini Karşılaştırmak: Türkiye İçin Bir Değerlendirme", *Yeni Türkiye Dergisi*, 2013, Cilt:51, 257-268, s.265.

¹³⁹ Mehmet Karaman, Hükümet Sistemi Tartışmaları Bağlamında Başkanlık ya da Yarı-Başkanlık Sistemlerinin Türkiye'de Uygulanabilirliği, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2012, Sayı:18, 431-457, s.444.

1982 Anayasası, dünyadaki gelişmelere paralel olarak yürütme kuvvetini güçlendirmiştir. İlk kabul edilen metni ile 1982 Anayasası az katılımcı bir demokrasi modelini benimsemiştir.

1982 Anayasası'nın, esas olarak parlamenter hükümet sistemini benimsediği kabul edilir. Anayasanın 8. maddesi yürütme yetkisini düzenlemiştir. Buna göre, yürütme yetkisi cumhurbaşkanı ve bakanlar kurulu arasında paylaştırılmıştır. Anayasanın 101. ve 105. maddelerine göre, cumhurbaşkanı sorumsuz ve tarafsızdır. Bu maddelerdeki düzenlemeler parlamenter hükümet modeline uygun bir yapı öngörür. Ayrıca, hükümetin kuruluş yöntemini düzenleyen 109. madde, hükümetin göreve başlarken ve görev esnasında meclisin güvenine tabi olacağını düzenleyen 110. ve 111. maddeler ile bakanlar kurulunun kolektif sorumluluğunu hükme bağlayan 112. maddeler de 1982 Anayasası'nda parlamenter hükümet sistemi ilkeleri ile uyumlu düzenlemelerdir.¹⁴⁰

1982 Anayasası'nda bakanlar kurulunu ilgilendiren düzenlemeler parlamenter hükümet sistemi ilkelerine uygundur. 1982 Anayasası'na göre, Bakanlar Kurulu parlamentodan çıkar ve parlamentonun desteği ile var olur. Bakanlar Kurulu, cumhurbaşkanına karşı değil meclise karşı sorumludur ve bu sorumluluk bireysel ve kolektif olarak vardır. Dolayısıyla cumhurbaşkanı bakanlar kurulunun görevine son veremez. Parlamenter hükümet sisteminin bir gereği olarak meclis, bakanlar kurulunu denetleyecek araçlara sahiptir. Anayasanın 109. maddesine göre bakanlar, başbakana karşı da sorumludur. Bu madde hükmüne göre, başbakan cumhurbaşkanından bakanların azlını isteyebilir. Bu düzenleme rasyonelleştirilmiş parlamentarizme gelişmeleri ışığında başbakana bakanlar kuruluna liderlik etme fonksiyonu vermiştir. Öte yandan, parlamenter sistemin bir gereği olarak cumhurbaşkanı başbakanı görevden alamaz.¹⁴¹

2007 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçilmesi esası getirilmiş ve böylece, yürütmenin sorumsuz kanadını temsil eden cumhurbaşkanı da siyasal meşruiyete kavuşturulmuştur. Başka bir anlatımla, yürütme içinde çift meşruluk oluşturulmuştur.¹⁴²

1982 Anayasası ile Cumhurbaşkanı'na tanınan yetkiler ve sistem içinde oynadığı kilit rolün hükümet sisteminin niteliğine ilişkin etkilerini 2007 değişikliklerinden önce ve sonra ele almak gerekmektedir.

3.4.5.1. 2007 Anayasa Değişikliği Öncesi

¹⁴⁰ Yazıcı, a.g.e, s.124-125.

¹⁴¹ Küçük, a.g.e, s.822.

¹⁴² Nur Uluşahin, "Türkiye'de Mevcut Hükümet Sisteminin Niteliği ve Rejimin Başkanlık Sistemine Kaymasının Getireceği Tehdit ve Tehlikeler", *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 2011, Cilt: 3, 29-38, s.34.

Hukuki açıdan, 1982 Anayasası 1961 Anayasası'nın saf parlamenter yapısından uzaklaşarak aksak veya bozulmuş bir parlamenter sistem kurmuştur. 1982 Anayasası, yasama karşısında yürütmeyi güçlendirmiştir. Yürütme organı içerisinde de sorumsuz cumhurbaşkanını güçlendirerek parlamenter sistemden sapmıştır.¹⁴³

1982 Anayasası'nın parlamenter sistem olmadığı da literatürde öne sürülmüştür. Bir görüşe göre, yasama organı tarafından seçilen cumhurbaşkanının saf parlamenter sistemde öngörülenden daha fazla yetki ve role sahip olması, sistemin niteliğini değiştirerek, başkanlı parlamenter sistem modelini ortaya çıkarır. Öte yandan, 1982 Anayasası'na göre bakanlar kurulunun TBMM'ye karşın sorumlu olduğu, cumhurbaşkanının başbakanın önerisi ile bakanları azledebildiği, cumhurbaşkanının bakanlar kurulunu güvenoyu alamamış olmasına rağmen kırk beş gün bekleyerek seçimlere gidilmesine karar verebildiği ileri sürülerek sisteme aksak başkanlık hükümeti de denilmiştir. Ayrıca, her ne kadar 1982 Anayasası'nda Cumhurbaşkanına etkili bir rol verilmiş olsa da parlamenter hükümet sisteminin de temel esaslarının korunduğu ileri sürülerek sistemin zayıflatılmış parlamentarizme olduğu söylenmiştir.¹⁴⁴

Yazıcı'ya göre, Duverger'in yarı-başkanlık sistemlerinin çift kutuplu doğasını vurgulayan açıklamalarından esinlenerek 1982 Anayasası'nın belli şartlar altında parlamentarizme, belli şartlar altında ise, fiili bir yarı başkanlığa yaklaştığı söylenebilir. Hatırlanacağı gibi, Duverger yarı-başkanlık sistemlerini başkanlık ve parlamenterim arasında bir ara kurumsal düzenleme olarak ifade etmek yerine, meclis çoğunluğunun cumhurbaşkanını destekleyip desteklememesine göre başkanlık ve parlamentarizm evreleri arasında gidip gelme olarak tanımlamaktadır. Yazara göre, yarı başkanlık sistemleri, cumhurbaşkanı ile parlamento çoğunluğunun aynı siyasi eğilimi paylaşması halinde başkanlığa, farklı siyasi eğilimlere sahip olması halinde ise, parlamentarizme yaklaşan, bu iki sistem arasındaki düz çizgide gidip gelen melez yapılardır. Yazarın bu saptaması, 1982 Anayasası'na uygulandığında, bu anayasanın benimsediği hükümet sisteminin de cumhurbaşkanı ile parlamento çoğunluğunun aynı eğilimde olmaları halinde fiili bir yarı-başkanlığa yaklaşan, farklı eğilimlere sahip olmaları halinde ise parlamentarizme yönelen, kendine özgü bir yapı olduğu söylenebilir. Bu yüzden, 1982 Anayasası'nın yarattığı hükümet sistemi ne saf parlamenter, ne saf yarı-başkanlıktır. Özgül şartlara bağlı

¹⁴³ Nur Uluşahin, "Cumhurbaşkanının Halk Tarafından Seçilmesinin Siyasal Sistemimize Etkileri: Türkiye'de Hükümet Sisteminin Geçirdiği Dönüşüm ve Geleceğe Yönelik Beklentiler", *Yeni Türkiye Dergisi*, 2013, Cilt:51, 319-332, s.325-326.

¹⁴⁴ Fatih Özkul, "2007 Anayasa Değişikliği Sonrası Benimsediğimiz Hükümet Sisteminin Niteliği, Ülkemizde Uygulanabilirliği ve Başkanlık Sistemi Önerileri Üzerine Bir İnceleme", *Yeni Türkiye Dergisi*, 2013, Cilt:51, 555-566, s.559.

olarak bu ikili arasında gidip gelmektedir ”.¹⁴⁵

Öte yandan, Gözler’ e göre, “1982 Anayasası’nın kurduğu hükümet sistemi, 21 Ekim 2007 tarihli halk oylaması ile onaylanan Anayasa değişikliğinden önce (1982-2007 arası) saf bir parlamenter hükümet sistemidir. Bu sistemde cumhurbaşkanı yetkilerinin az veya çok olmasının sistemin kendisi üzerinde bir etkisi yoktur. Kaldı ki 1982 Anayasası cumhurbaşkanının yetkilerini kullanmasını, parlamenter hükümet sistemi anlayışına uygun olarak genel olarak karşı-imza kuralına tabi tutmuştur. 21 Ekim 2007’den önce Türkiye yarı-başkanlık sistemine tartışmasız olarak sahip değildir. Bunun olabilmesi için cumhurbaşkanının doğrudan doğruya halk tarafından seçilmesi gerekirdi”.¹⁴⁶

3.4.5.2. 2007 Anayasa Değişikliği Sonrası

2007 Anayasa Değişikliği ile Cumhurbaşkanının genel oyla ve halk tarafından seçileceği kabul edildi. Dolayısı ile meşruiyetini yasama organından değil de doğrudan halktan alan ve geniş yetkilere sahip bir cumhurbaşkanının hükümet sisteminin niteliğine nasıl bir etki yapacağı konusu tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Bu mevzuda çeşitli fikirler ve yaklaşımlar ileri sürülmektedir.

Faruk Bilir’e göre; 2007 değişikliklerinden sonra hükümet sistemi tam bir yarı başkanlık sistemine dönüşme bile fiili bir yarı başkanlığa dönüşebilir. Tam bir yarı başkanlık sistemi olamaz, çünkü; Anayasa’nın 101. maddesi ile cumhurbaşkanı seçilen kişinin partisi ile ve meclis üyeliği ile ilişkisinin kesileceği düzenlenmiştir. Ayrıca, cumhurbaşkanının bizzat inisiyatif kullanarak meclisi feshetme ve meclisin güvenine haiz hükümetin görevine son verme yetkisi yoktur. Fiili bir yarı başkanlık sistemine yol açması muhtemeldir, çünkü; yetkili cumhurbaşkanı halkoyu ile seçilince demokratik meşruluğa sahip olacaktır. Bu durumda, zaten 82 Anayasası’nda var olan iki başlı yürütme niteliği cumhurbaşkanının güçlü olduğu ve ağır bastığı melez bir yapıya hızla kayacaktır.¹⁴⁷

Gönenç’e göre; halk tarafından seçilme unsurundan dolayı ilk bakışta Türkiye’de sistemin yarı başkanlığa dönüştüğü söylene dahi, yarı başkanlık sisteminin özellikleri yakından incelendikçe ve yarı başkanlık sisteminin tipik örneği olan Fransa’da cumhurbaşkanının yetkileri ve anayasal konumu ele alındığında, bu sonuca varmak güçleşir. O halde, 2007 sonrası ortaya çıkan sistem parlamenter sistem değildir, çünkü cumhurbaşkanı halkoyu ile seçilmektedir. Yarı başkanlık sistemi de değildir. Çünkü cumhurbaşkanının yetkileri tipik yarı başkanlık modelinde olandan daha azdır. O halde bu sisteme başkanlı parlamenter sistem denilebilir.

¹⁴⁵ Yazıcı, a.g.e, s.147-148.

¹⁴⁶ Gözler, a.g.e, s.310.

¹⁴⁷ Faruk Bilir, “Hükümet Sistemleri Tartışmaları Bağlamında Hükümet Sistemimizin ve Partili Cumhurbaşkanlığı”, *Yeni Türkiye Dergisi*, 2013,Cilt:51, 303-308, s.305-306.

Başkanlı parlamenter sistemde, halkoyu ile göreve gelen devlet başkanı bakanlar kurulunun yapısına, meclisin feshine, kanun yapma sürecine doğrudan müdahale edecek yetkilerden mahrumdur.¹⁴⁸

2007 yılındaki Anayasa değişikliği sonucunda, cumhurbaşkanının genel oyla halk tarafından seçilmesi usulü, bir görüşe göre Türkiye'deki hükümet sistemini başkanlı parlamenter sistem paralelinde dönüştürebilir. Ayrıca, Anayasada güçlü yetkileri haiz cumhurbaşkanının doğrudan halkoyu ile elde ettiği manevi güç birleşerek cumhurbaşkanı sistem içerisinde hakim unsur haline gelebilir ve hükümet sistemi başkanlık veya yarı başkanlığa evrilebilir.¹⁴⁹

Gözler'e göre ise, 2007 değişiklikleri sonrasında 1982 Anayasası'nın benimsediği hükümet sisteminin saf parlamenter sistem olarak nitelenmek mümkün değildir. Cumhurbaşkanının halk tarafından genel oyla seçilmesi başkanlık sistemini andırmaktadır. Ancak, 1982 Anayasası'nda parlamenter sistemin gereği olarak var olan diğer unsurlar yerinde durmaktadır. Sistemin yarı başkanlık sistemi olduğu da söylenemez. Çünkü; Fransa'da dahi uygulanan sistemin seçimden seçime parlamenter sistem ile başkanlık sistemi arasında gidip geldiğini, yarı başkanlık kavramının ise tartışmalı olduğunu ileri süren Gözler' e göre, Türkiye'de hükümet sistemi olası siyasal koşullara göre değişebilecektir. Cumhurbaşkanının mecliste güçlü bir çoğunluğa sahip iktidar partisinin desteğine dayandığı durumlarda sistem başkanlığa doğru kayacaktır. Cumhurbaşkanı ile mecliste çoğunluğa sahip iktidar partisinin farklı siyasi kanatlarda olmaları halinde sistem parlamenter sisteme yaklaşacaktır. Ancak, bu ikinci durumda çifte meşruluk ve kriz çıkma olasılığı da sistemin açmazlarından olacaktır.¹⁵⁰

Yukarıdaki açıklamalar ışığında, 2007 değişikliklerinin hükümet sistemi tartışmalarını alevlendirdiğini ve bu konuda henüz görüş birliği oluşmadığını görülmektedir.

Halk tarafından genel oyla seçilen cumhurbaşkanı sistem içerisinde güçlenecektir. Bir seçim kampanyası ile iş başına gelecek olan cumhurbaşkanı halka vaatlerde bulunacaktır. Siyasi partilerin desteğini alarak halka vaatler verip seçilen cumhurbaşkanı, seçildikten sonra bu vaatleri yerine getirmek isteyecektir. Bu durumda cumhurbaşkanının anayasal konumu saf parlamenter sistemlerde öngörülen fonksiyonun dışına çıkacaktır. Öte yandan, saf parlamenter sistemde gücün odağı parlamentodur. Cumhurbaşkanı halk tarafından seçilince gücün odağı tek olmaktan çıkar. Çünkü, seçimle gelen cumhurbaşkanı meşruiyetini artık

¹⁴⁸ Levent Gönenç, "Türkiye'deki Hükümet Sistemi Tartışmalarına İlişkin Değerlendirmeler", *Yeni Türkiye Dergisi*, 2013, Cilt:51, 269-279, s.273-274.

¹⁴⁹ Küçük, a.g.e, s.823.

¹⁵⁰ Gözler, a.g.e, s.311-314.

doğrudan halktan almaktadır. Bu durum, sistemi çift meşruluk sistemi haline getirir. 1982 Anayasası, zaten parlamenter sistemlerde yetkisiz ve sorumsuz olması gereken cumhurbaşkanına önemli yetkiler vererek iki başlı bir yürütme ortaya çıkarmıştır. Gerçek iki başlı bir yürütmeye sahip 1982 Anayasası'nda cumhurbaşkanının tek meşruluğa sahip meclis tarafından seçilmesi durumunda bile birçok krizler yaşanmışken ve her cumhurbaşkanlığı seçimi sorun olmuşken, meşruiyetini halktan alarak seçilen bir cumhurbaşkanının var olduğu sistemde çift meşruluk sorunu ile beraber mevcut sorunların daha da artmayacağı söylenemez. 2007 değişikliği ile 1982 Anayasasında var olan yürütmenin iki başlılığı sorunu çözülmemiş aksine büyütülmüştür. Bu durum ise krizlere uygun bir ortamdır.¹⁵¹

Parlamenter sistemlerde siyasi program tektir. Cumhurbaşkanı ise siyasi programı olmayan tarafsız bir makamdır. Cumhurbaşkanının halkoyu ile seçileceği durumlarda tarafsızlık konusu bir sorun haline gelebilir. Cumhurbaşkanı ile parlamentonun aynı görüşte olduğu durumlarda belki siyasal programın tekliğinden bahsedilebilir. Ama böyle bir senaryoda tek bir dünya görüşü lehine iktidar toplanması ortaya çıkabilir. Cumhurbaşkanı ile parlamentonun farklı siyasal görüşlere sahip olduğu durumlarda ise kutuplaşma zemini doğabilir. Çünkü; cumhurbaşkanı seçilmek için halkın karşısına siyasal bir programla çıkacaktır. Meclis ile aynı görüşte olunmadığı durumlarda cumhurbaşkanı bu programı nasıl uygulamaya geçirecektir. Daha da ilerisi, cumhurbaşkanı programı uygulayabilmek için meclisteki işleyişe karışıp partilerle açık ve gizli ittifaklar arayacak veya kendi fikrine aykırı hükümetleri düşürebilmek için muhalefetle işbirliği yapabilecektir. 1982 Anayasası ile tarafsız olması öngörülen cumhurbaşkanı bu niteliğini tamamen yitirebilir.¹⁵²

Çift meşruluğa dayanan iki başlı yürütmenin varlığı durumunda bir tarafta halktan meşruiyet alan cumhurbaşkanı diğer tarafta da meşruiyetini meclisten alan başbakan ve kabinesi bulunur. Bu durumda bölünmüş çoğunluklar iktidarın da bölünmesini beraberinde getirecektir. Bölünmüş iktidar sorunu çift meşruiyete sahip iki başlı yürütmenin sorunlarını derinleştirici bir işleve sahiptir. İki başlı yürütmenin bölünmüş çoğunluklar sorunu ile karşılaştığı durumlarda sistemin krizlerle nasıl baş edeceği ile ilgili 82 Anayasanın genel mimarisinde öngörülen düzenlemeler yoktur.¹⁵³

Türkiye'de Cumhurbaşkanı'nın halkın genel oyu ile seçilecek olması 1982 Anayasasının genel sistematigi doğrultusunda, beraberinde yeni sorunlar

¹⁵¹ Uluşahin, a.g.e, s.326-328.

¹⁵² Gönenç, a.g.e, s.274-275.

¹⁵³ Uluşahin, a.g.e, s.328-329.

getirecektir. Özellikle cumhurbaşkanı ile meclis çoğunluğunun farklı siyasal programlara sahip olduğu durumlarda sistem başkanlık sistemini savunmaların güvendiği siyasal istikrarı tehlikeye düşürecek niteliktedir. Türkiye’de başkanlık sistemi taraftarları olduğu gibi bu sisteme şiddetle karşı olanlar da vardır. Bundan sonra başkanlık sisteminin Türkiye için değerlendirmesi yapılacaktır.

3.5. TÜRKİYE’DE BAŞKANLIK SİSTEMİ TARTIŞMALARI

Ülkemizde, başkanlık sistemine geçiş veya daha genel bir ifadeyle hükümet sistemi değişikliği tartışmaları, gerek siyasi arenada gerekse doktrinde fikir birliği sağlanmaksızın sürmektedir.

Türkiye’de parlamenter sistemin bir sorunu, yürütmenin iki başından birini temsil eden cumhurbaşkanı ile hükümet arasında zaman zaman çıkan çatışmalardır. Böyle bir sorunun yaşanması mümkün olmayan başkanlık ve yarı-başkanlık sistemlerinin aksine, Türkiye’de cumhurbaşkanları, görev ve yetkilerinin verdiği güce dayanarak aktif politik konulara müdahil olmakta ve taraflı davranabilmektedir.¹⁵⁴ Bu da yürütmenin kişiselleştirilmesi olgusunu ortaya çıkarmaktadır.

Cumhurbaşkanının anayasa değişikliklerine ilişkin kanunları TBMM’ne geri gönderme yetkisi de, parlamenter devlet başkanlarında olmayan bir yetkidir. Cumhurbaşkanının parlamenter sistemle bağdaşmayan bazı yetkileri vardır ve bu yetkiler dolayısıyla yürütme içinde çatışmalar yaşanmaktadır. Çatışmaların kaynağı olan “iki başlılık” probleminin, ya sistem değişikliğine gidilerek başkanlık sistemine geçilmesi ya da parlamenter sistem içinde kalınarak, cumhurbaşkanının bu tür yetkilerinin sınırlandırılması suretiyle çözümlenmesi gerektiği savunulmaktadır.¹⁵⁵

Parti içi demokrasi de, ülkemizde sistem tartışmalarında sıkça üzerinde durulan bir konudur. Bu sorunun temel nedeni parti disiplini. Parti sistemimiz disiplinli partilerden oluştuğundan, bütün kararlar parti liderleri tarafından alınmakta ve lidere bağlılık ödüllendirilmekte; milletvekilleri de lideri desteklemek zorunda kalmaktadır.

Ülkemizde parlamentonun önemli bir sorunu da parlamentonun etkin çalışmamasıdır. Bu sorunun birçok nedeni bulunmakla birlikte milletvekillerinin bir daha seçilebilmek kaygısıyla ülke sorunları ile ilgilenmek yerine seçim bölgesindeki seçmenlerin sorunlarıyla ilgilenmesi, partiler arasında uzlaşma ve diyalog kültürünün olmaması, milletvekillerinin parti değiştirerek siyasal istikrarı bozması ve en önemlisi

¹⁵⁴ Şule Aydeniz, “İngiltere ile Karşılaştırmalı Olarak Türkiye’de Parlamenter Sistemin İşleyişi ve Hükümet Sistemi Tartışmaları”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2006, Cil:8(3), 133-157, s.147.

¹⁵⁵ Kemal Gözler, GÖZLER Kemal, *Cumhurbaşkanı-Hükümet Çatışması*, Ekin Kitabevi, Bursa, 2000, s.10.

koalisyon hükümetleri bu nedenlerden başlıcalarıdır.

1982 Anayasası'nın kabulü ve yürürlüğe girmesinin akabinde ilk defa Turgut Özal başkanlık sistemi lehine bir tartışma başlatmıştır. 1983 ile 1989 tarihleri arasında başbakanlık yapan Özal zaman zaman hükümet sistemi tartışmalarını gündeme getirmiştir. Özal, başkanlık sistemi üzerinde en önemli açıklamalarını cumhurbaşkanlığı görevini yürütürken 1992 yılında Türk Sanayici ve İşadamları Derneği tarafından yayımlanan Görüş Dergisi'nde yapmıştır. Özal'a göre, koalisyonlar ile atılım yapmak mümkün değildir ve eğer atılım yapmak suretiyle dünyada ilk 10-15 ülke arasına girmek istiyorsak başkanlık sistemine geçiş bir zorunluluktur.¹⁵⁶

Özal'dan sonra cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturan Demirel de sistem tartışmalarını devam ettirmiştir. 1994-1995 yıllarında, istikrarı temin için Cumhurbaşkanı'nın anayasal yetkilerinin genişletilmesi için bir takım önerileri kamuoyu ile paylaşan Demirel, 1997 yılından itibaren başkanlık sistemini Türkiye'ye önererek, artık bir rejim değişikliğinin gereğini vurgulamıştır. 1997 yılı Eylül ayında, Mısır ziyareti vesilesiyle uçakta söyleşi veren Demirel, istikrarsızlığı gerekçe göstererek Türkiye'nin başkanlık sistemine geçmesinin tartışılmasını istemiştir. Demirel başkanlık sistemine karşı olumlu görüşlerini 2003 yılına kadar muhafaza etmiştir. 2003 yılından itibaren Türkiye'de artık başkanlık sistemi lehine tartışmalar Adalet ve Kalkınma Partisi kaynaklı olarak gündeme gelmeye başlamıştır. 2003 yılının Ocak ayında Anayasa Komisyonu Başkanı Burhan Kuzu başkanlık sistemini istediğini beyan ederek konuyu tartışmaya açmıştır. Bu beyandan dört ay sonra da Başbakan Recep Tayyip Erdoğan başkanlık sistemini istediğini açıklamış ve buna gerekçe olarak da bürokratik oligarşi ile mücadeleyi göstermiştir.¹⁵⁷

Adalet ve Kalkınma Partisi, yeni anayasayı yapmakla görevli Anayasa Uzlaşma Komisyonu'na 2012 yılının sonunda kamuoyunda Türk Usulü Başkanlık Sistemi olarak da nitelendirilen önerilerini resmi olarak sunmuş ve başkanlık sisteminden yana tercihini yapmıştır.

1995 yılından itibaren 2003 yılına kadar Demirel tarafından gündem yapılan sistem değişikliği tartışmaları ve 2003 yılından itibaren Adalet ve Kalkınma Partisi sözcüleri tarafından gündem tartışmalarında en büyük gerekçe istikrar olmuştur. Devletin iyi işletilerek hükümet kurmanın ve ayakta tutmanın kolaylaştırılması, darbelerin önlenmesi gibi gerekçeler de istikrar unsurunun cüzleri olarak başkanlık

¹⁵⁶ Levent Gönenç, "Türkiye'de Hükümet Sistemi Değişikliği Tartışmaları Olanaklar ve Olasılıklar Üzerine Bir Çalışma Notu", *Türkiye Barolar Birliği Yayınları*, 2005, Sayı: 77, 1-2, s.1-2.

¹⁵⁷ Bertil Emrah Öder, "Türkiye'de Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Rejimi Tartışmaları: 1991-2005 Yılları Arasında Basına Yansıyan Öneri ve Tepkilerden Kesitler", *Türkiye Barolar Birliği Yayınları*, 2005, Sayı:77, 43-60, s.43-60.

sistemi lehine öne sürülmüştür. Bu öneriler kamuoyunda ve akademik çevrelerde destek bulabildiği gibi şiddetle karşı çıkanlarda olmuştur.

Sabah Medya Grubunun tartışmaya açtığı bir araştırma yazısında başkanlık sistemi konusundaki tartışmaların bir ayağını da, Türkiye'nin daha önce bu sistemi deneme konusunu oluşturmaktadır. Bazılarına göre ise ki bunlardan biri de Prof. Mim Kemal Öke'dir; Atatürk, İnönü, Menderes ve Bayar dönemlerini fiili başkanlık sistemi olarak tanımlıyor. Her birini birer başkan olarak kabul eden, Prof. Mim Kemal Öke uygulamada farklılıklar olduğunu belirtiyor ve Atatürk döneminde devrimin ve inkıpların oturabilmesi için otoriter bir rejimin olması gerektiğini ifade ederken şöyle konuşuyor: "Aşağı yukarı bir fiili başkanlık sistemi gibiydi. Atatürk'ün ve Türkiye'nin kendi özel koşullarından oluşan bir başkanlık rejimiydi. Daha sonra İnönü yönetimi yine fiili bir başkanlık rejimi gibiydi. Parlamenter rejim olmasına rağmen bir başkanlık rejimi vardı". Türk siyasi hayatına bir liberalleşme iddiasıyla gelen Adnan Menderes'in de özellikle ikinci döneminde kendisini başkan gibi kabul ettiren bazı uygulamalara girdiğini vurgulayan Öke, Türkiye'de başkanlık sistemi isteyenlerin ilk olarak bunu muhalefetten kurtulmak için istemiş olabilecekleri konusuna değinerek, muhalefetten iktidardayken çok çekenlerin başkanlık rejimi ideallerinin tutku halinde olduğu konusunda ısrarcı olarak fikir yürütmekteydi.

3.5.1. Başkanlık Sistemini Savunanların Argümanları

Sert kuvvetler ayrılığına dayanan başkanlık sistemi bir takım olumlu özellikler taşır. Başkanlık sisteminin teorik olarak istikrarlı ve güçlü bir yürütmeyi temin ettiği, demokratik bir niteliğe sahip olduğu, hesap sorulabilirliği sağladığı, iktidarın sınırlandırılmasını temin ettiği siyasi merkezin güçlenmesini sağladığı kabul edilir. Bu başlık altında sadece Türkiye özelinde başkanlık sistemini savunanların görüşlerine yer verilecektir.

1980'lerin ikinci yarısında, hükümet sistemi tartışmaları esnasında, Başbakan Özal cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesini tercih ettiğini kamuoyuna beyan etmiştir. Özal'a göre, cumhurbaşkanının fazla yetkilere sahip olması onun halk tarafından seçilmesini gerektirir. Bu durumda cumhurbaşkanı daha güçlü olur.¹⁵⁸

1997 yılının Eylül ayında kamuoyuna görüşlerini açıklayan Demirel, istikrarsızlığı gerekçe göstermek suretiyle rejim değişikliği istemiş ve hükümetin halk tarafından beş yıllığına seçilen cumhurbaşkanınca kurulmasını önermiştir. Demirel'e göre, halka karşı sorumlu olan hükümetlerin meclis aritmetiğine bağlı olarak çok sık değişmesi istikrarsızlık yaratmaktadır. Cumhurbaşkanlığı makamındaki dördüncü yılında altı hükümet onayladığını beyan eden Demirel, bu kadar değişikliğin fazla

¹⁵⁸ Erdal Onar, "Türkiye'nin Başkanlık veya Yarı-Başkanlık Sistemine Geçmesi Düşünülmesi midir?", *Türkiye Barolar Birliği Yayınları*, 2005, Sayı:77, 71-104, s.84-85.

olduğunu söyleyerek Türkiye’de başkanlık sisteminin kaçınılmaz olduğunu ileri sürmüştür.¹⁵⁹

2002, 2007 ve 2011 genel seçimlerini ardı ardına kazanan ve hükümeti tek başına kuran Adalet ve Kalkınma Partisi ve Erdoğan bugün başkanlık sisteminin en önemli savunucularıdır. Erdoğan ve AKP, başkanlık sistemini savunurken daha istikrarlı ve yönetilebilir bir ülkenin ancak bu sistemle mümkün olduğunu ileri sürmektedir. İstikrarın kalıcılığı için başkanlık sistemi Türkiye kamuoyuna önerilmekte ve yeni anayasa çalışmalarında savunulmaktadır. Başkanlık sistemi ile kalkınma arasındaki ilişkiyi inceleyen Cevdet Yılmaz, ülkenin son on yılda yakaladığı kalkınma hamlesinin istikrar ile ilişkili olduğunu belirtmiştir. Yılmaz’a göre, başkanlık sisteminin yürütmede sağlayacağı istikrar oldukça önemlidir. 2002 yılında 230 milyar dolar olan Gayri Safi Yurtiçi Hasıla 2012 yılında 800 milyar dolar seviyesine gelmiştir. Kişi başına gelir ise 3500 dolar seviyesinden 10500 dolar seviyesine gelmiştir. Öte yandan, ülkemizin yaşadığı çok partili dönem içerisinde belli bir partinin tek başına yürütmeye hakim olduğu dönemlerde ülkenin ekonomisi yüksek performans göstermiştir. 1950’li yıllarda Demokrat Parti, 1960’lı yıllarda Adalet Partisi, 1980’li yıllarda Anavatan Partisi ve nihayet 2002’den sonra Adalet ve Kalkınma Partisinin tek başına çoğunluğu sağladığı dönemlerde ekonomide sağlanan gelişmelerde belirgin farklılıklar vardır. Yılmaz, istikrarın kalkınmadaki önemini ortaya koyduktan sonra başkanlık sistemine geçilmesinin Türkiye’de yürütme alanındaki istikrar sorununa nihai bir çözüm getireceğini ileri sürmüştür.¹⁶⁰

Günümüz Türkiye’sinde toplumun, sosyolojik anlamda tarım toplumundan yarı-sanayileşmiş topluma dönüştüğü tespitini yapan Rıza Arslan, yarı-sanayileşmiş toplumun sanayi toplumuna dönüşme aşamasında, karşılaştığı sorunlara da demokratik ve liberal çözümler talep etme noktasına geldiğini vurgulamaktadır. Daha demokratik bir siyasal ortam ve toplumsal barış için yeni bir yönetim sistemi ve bu sisteme göre formüle edilmiş yeni bir anayasanın gerektiğini belirten Arslan, bu yeni sistemin yerel koşullara göre şekillendirilmiş Türkiye Başkanlık Sistemi olması gerektiğini savunmaktadır.¹⁶¹

Başkanlık sisteminin büyük devletlerin sistemi olduğunu belirten Cemal Fedayi, Türkiye’nin ileride başkanlık sistemini gündemine alması gerektiğini savunmuştur. Fedayi’ye göre, Türkiye hızla bölgesel bir güç olmaktadır. Ortadoğu, Balkanlar ve Kafkaslarda var olan çatışmalar ancak bölgesel birleşmeler ve federatif

¹⁵⁹ Öder, a.g.e, s.47.

¹⁶⁰ Cevdet Yılmaz, “Başkanlık Sistemi ve Kalkınma”, *Yeni Türkiye Dergisi*, 2013, Cilt:51, 9-15, s.13-14.

¹⁶¹ Rıza Arslan, “Türkiye Başkanlık Sistemi (Alternatif Bir Sistem Arayışı)”, *Yeni Türkiye Dergisi*, 2013, Cilt:51, 592-599, s.592-593.

yapılar oluşturarak çözülebilir. Bu federal yapılanmanın merkezi kaçınılmaz olarak Türkiye olacaktır. Fedayi'ye göre, Türkiye'nin siyasal kültürü ve tecrübesi de yürütmenin tek başlı olması yönündedir. Halk başında bir kişi görerek hesabını da ondan sormak ister. Yürütmede iki başlılık siyasi kültürümüze terstir. O halde, siyasal sistem siyasi kültüre uyarlanmalıdır. Fedayi, başkanlık sistem ile gelebilecek bir federal sistemi de tehlike olarak görmemektedir. Ona göre, federal sistem büyük devletlere ait bir sistemdir.¹⁶²

Başkanlık sistemini savunan Hasan Tahsin Fendoğlu gerekçelerini şu şekilde sıralamaktadır: Öncelikle, merkezi hükümetler istikrar sorunu yaşamaktadır. Türkiye'de belediyelerde var olan istikrar hükümetlerde yoktur. 1970-1980 yılları arası 12 hükümet değişmiş ve her hükümetin ömrü bir yıldan daha az olmuştur. Cumhuriyet'in 89. yılında 61 hükümet işbaşı yapmıştır. Hâlbuki 61. hükümeti normalde cumhuriyetin 305. yılında görmek gerekiyordu. O halde, bu yapısal sorun başkanlık sistemi ile kesin çözüme kavuşur. Diğer taraftan, TBMM'nin gerçek işlevini yasama ve denetim olması gerekirken, sıkı parti disiplini ve parlamenter sistemin yapısı gereği, bu işlev hükümsüz hale gelmiştir. Meclis, asli vazifesini kazanarak gerçek bir yasama gücü ve bütçenin denetleyicisi olmalıdır. Meclis, ancak başkanlık sistemi sayesinde bu gücü elde edebilecektir. Fendoğlu'na göre, Türkiye'nin toplumsal yapısına en uygun sistem başkanlık sistemidir. Homojen olmayan ve imparatorluk bakiyesi bir toplumda başkanlık sistemi birleştirici bir unsur işlevini görebilir. Ayrıca, Türkiye'nin yönetim gelenekleri de başkanlık sistemine uygundur. Örnek olarak, Atatürk devri parlamenter sistemin varlığına rağmen başbakanlar ile değil bizzat Atatürk ile anılır. İnönü, Menderes, Özal ve Demirel dönemi için de aynı şey söylenebilir. O halde, siyasi geleneklere uygun olarak başkanlık sistemi Türk Devlet geleneğinin bir mirasıdır. Güney Amerika'da tiranlığa dönüşen başkanlık sistemi, ülkemizde aynı sonucu vermeyecektir. Çünkü, ülkemizin milli kültürü ve tarihi Güney Amerika ülkelerine benzemez. Fendoğlu, başkanlık sistemi için federalizmin şart olmadığını savunur. Başkanlık sistemi ile yerinden yönetimin esas alınması gerektiğini belirten Fendoğlu, terör sorunu ve Kürt sorununun da başkanlık sistemi ile daha rahat çözülebileceğini belirtmektedir. Fendoğlu, ülkenin en büyük sorununun istikrar olduğunu belirterek, ülkenin büyümesi, kalkınması ve ilk on ülke arasına girebilmesi için başkanlık sisteminin elzem olduğunu savunmaktadır. Cumhurbaşkanı'nın halk tarafından seçilmesinin muhtemel sürüşmeleri de beraberinde getireceğini belirten Fendoğlu, parlamentarizmin hastalıklı uygulamalarının reforma ihtiyacı olduğunu ve çıkış yolunun başkanlık sistemi

¹⁶² Cemal Fedayi , “ Mazi, Hâl ve İstikbal Boyutlarıyla Başkanlık Sistemi ”, *Yeni Türkiye Dergisi*, 2013, Cilt:51, 679-691, s.689-691.

olduğunu belirtmektedir. Fendoğlu'na göre, son anayasa değişiklikleri ile yarı-başkanlık sistemine yaklaşan Türkiye zaten 1908'den beri sui generis (kendine özgü) bir parlamentarizm uygulamaktadır. Atatürk, İnönü, Özal ve Erdoğan mevcut sisteme rağmen ülkeyi başkan gibi yönetmişlerdir. O halde, zaten 120 yarı-başkanlığa yakın duran sistem yerine ülkeye uygun başkanlık sistemine geçilmelidir.¹⁶³

Türkiye'de hükümetlere istikrar ve etkinlik kazandırma yöntemlerini irdelediği makalesinde Kemal Gözler, başkanlık sisteminin istikrar ve etkinlik için çare olup olmayacağıının cevabını aramıştır. Gözler' e göre, başkanlık sistemi Türkiye'de yürütmeye istikrar kazandırır. Çünkü; başkanlık sisteminde hükümet tek kişiden oluşur ve sabit görev süresi içerisinde güvensizlik oyuyla düşürülemez. Bu nedenle, başkanlık sisteminde mutlak istikrar vardır. Öte yandan, istikrar her zaman etkinlik anlamına gelmez. Gözler' e göre, başkanın görev süresinin sabit olması yetmez aynı zamanda etkin de olması gerekir. Klasik başkanlık sistemi Türkiye'ye uygulanırsa etkin yönetime kavuşulamaz. Çünkü; etkin yönetim için başkanın kanunlara ihtiyacı vardır. Türkiye'deki siyasi bölünmüşlük sorunu nedeni ile başkan ile parlamento çoğunluğunun her zaman aynı partiden olması beklenemez. Bu tespitleri yapan Gözler, kararnameli başkanlık sistemi önerisini getirmiştir. Gözler' e göre, sadece mahfuz alanların düzenlenmesi amacıyla verilecek başkanlık kararnamesi yetkisi, Türkiye'de yürütmeye istikrarın yanında etkinlik de kazandırabilir.¹⁶⁴

Türkiye'de başkanlık sisteminin uygulanması gerektiğini savunanların en önünde Burhan Kuzu gelmektedir. Kuzu'ya göre, başkanlık sisteminin Türkiye'ye uymayacağı yönündeki görüşlerin temelinde milli iradeye güvensizlik yatmaktadır. Hâlbuki milletimizin sosyo-kültürel yapısına en uygun model başkanlık sistemidir. Eski Türklerden ve Osmanlı'dan miras padişah geleneği ile cumhuriyet sonrası güçlü icra dönemleri başkanlık sistemi modelini çağırıştırılmaktadır. Kuzu'ya göre, ABD'nin kuruluşunda sistem oluşturulurken Osmanlı yönetiminden de etkilenme olmuştur. Kuzu'ya göre, başkanlık sistemi insan aklının ürünüdür. Bu modelin Türkiye'ye diktatörlük getireceği fikri temelsizdir. Çünkü; parlamenter sistemdeki başbakanlar başkanlık sistemindeki başkanlardan daha güçlüdürler. Başkanlık sisteminde esas güç başkanda değil parlamentodadır. Başkanlık sisteminin avantajı yürütmeye istikrar sağlamasıdır. Başkanlık rejiminin demokratik geleneğimiz ile uyuşmayacağı ve Güney Amerika tipi rejimlere yol açacağı fikri gerçeği

¹⁶³ Hasan Tahsin Fendoğlu, "Başkanlık Sisteminin Türkiye'de Uygulanabilirliği", *Yeni Türkiye Dergisi*, 2013, Cilt:51, 567-586, s.583-586.

¹⁶⁴ Kemal Gözler, " Türkiye'de Hükümetlere Nasıl İstikrar ve Etkinlik Kazandırılabilir?", *Türkiye Günlüğü*, 2000, Sayı: 62, 25-47, s.43-46.

yansıtmamaktadır. Kuzu, sol siyasi çevrelerin başkanlık sistemini istemediğini ve diktatörlük fikrini yaydığını düşünmektedir. Çünkü; Türkiye’de genelde kabul edilen solun %35 sağın da %65 desteğe sahip olduğu algısı nedeni ile başkanlık sistemi olursa sol hiçbir zaman iktidara gelemeyecektir. Kuzu’ya göre, sol çevrelerin bu endişesi yersizdir. Çünkü; halkın değerleri ile barışık ve halkı tatmin edecek bir ekonomik programa sahip bir sol, iki yapılı bir yarışta, iktidar yarışını kazanabilir. Kuzu, başkanlık sistemi ile birlikte dar bölge seçim sisteminin uygulanması halinde milletvekillerinin parti disiplini ve lider sultasından kurtularak özgür hareket edeceğini dolayısı ile parlamentonun güç kazanacağını ileri sürmektedir. Kuzu’ya göre, parlamenter sistem artık ne dünyada ne de ülkemizde yürümektedir. Çıkış noktasında krallık kurumu olan parlamenter sistem istikrarlı ve etkin bir kamu yönetimi sağlamaktan uzaktır. Cumhuriyet idaresi olan Türkiye’de devletin ve yürütmenin başını doğrudan halk seçmelidir. Kuzu’ya göre “ Dünyadaki genel eğilim iktidarın kişiselleşmesi (kişisel iktidar değil) yönündedir. Vatandaşların bu tür iktidar anlayışına sempati duyduğu gözlemlenmektedir. Bunun da nedeni; bu tür bir iktidarla işlerin daha iyi yürüyeceğine ve sorumlunun daha iyi belirlenebileceğine inanılmış olmasıdır. Nitekim, uygulamada bütün hükümet şekillerinde başkanlık sistemine doğru bir kayma gözlemlenmektedir...”¹⁶⁵

3.5.2. Başkanlık Sistemine Karşı Olanların Argümanları

Sert kuvvetler ayrılığına dayanan başkanlık sisteminin yol açtığı birtakım sorunlar da vardır. Başkanlık sisteminin teorik planda ve pratik uygulamada yol açtığı başlıca sorunlar şunlardır: Katılık sorunu, çift meşruluk sorunu, her şeyi kazanma veya her şeyi kaybetme sorunu, yönetimin kişiselleşmesi sorunu ve çoğunlukçu demokrasi sorunu. Bu başlık altında sadece Türkiye özelinde başkanlık sistemine karşı olanların argümanları incelenecektir.

Akademik çevrelerde ve kamuoyunda başkanlık sistemi tartışmalarının bu sistemin avantaj ve dezavantajlarının irdelenmesi ile sınırlı kaldığını belirten Levent Gönenç’e göre, başkanlık sistemine gerçekten geçilip geçilemeyeceğinin ve bu geçişin maliyetinin de sorgulanması gerekir. Hükümet sistemini değiştirmenin bir maliyetinin olacağını, bu maliyetin değişimden kaynaklanan hukuki ve teknik konular ile öğrenme sürecinden kaynaklanan sorunlardan kaynaklanacağını belirten Gönenç, hükümet sistemi değişikliğinin akılcı bir tercih olmayacağını belirtmiştir. Gönenç, 2007 Anayasa değişikliği sonrası halkın oyu ile seçilecek olan cumhurbaşkanının tekrar meclis oyu ile seçilmesi yönteminin geri getirilmesinin zor olduğunu ifade etmektedir. O halde, yol içi bir çözüm olarak değişimi gerekli kılan

¹⁶⁵ Burhan Kuzu, “Neden Başkanlık Hükümeti”, *Yeni Türkiye Dergisi*, 2013, Cilt:51, s.25-51, s.25-51.

sorunların giderilmesi amacıyla cumhurbaşkanının mevcut yetkilerini azaltmak ve rasyonelleştirilmiş parlamentarizm mekanizmalarına yer verilmesi gerekmektedir.¹⁶⁶

Türkiye'nin çok partili bir sisteme sahip olduğu ve çok partili sisteme sahip az gelişmiş ülkelerin başkanlık rejimi içinde demokrasilerini ayakta tutamadığını ileri süren Ersin Kalaycıoğlu, başkanlık sisteminin Türkiye'yi siyasal ve kurumsal istikrarsızlığa iteceğini savunmuştur. Kalaycıoğlu'na göre, yürütmenin yasama gibi genel oyla belirlendiği sistemler katıdır ve organların görev süreleri sabittir. Bu nedenle, halkın protesto ve sokak hareketlerine teşvik edilmesi söz konusudur. Kalaycıoğlu, seçmeni paydaş olarak gören, açıklığı ve hesap verilebilirliği sağlayan, uzmanlaşmaya değer veren bir üslup ile parlamenter rejimini güçlendirmesi gerektiğini savunmaktadır.¹⁶⁷

Prof. Dr. Erdoğan Teziç, hem başkanlık hem yarı başkanlık sistemlerinin "krize çok açık rejimler" olduğunu belirterek, "Türkiye koşullarında hiç önerilmemesi gerekir" demektedir.". Teziç'e göre; Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesine yönelik yapılan düzenleme Türkiye'de otoriter rejime davetiye çıkarma sonucunu doğurur. Çünkü, halk tarafından seçilecek izlenimi verdiği zaman adayları kim belirleyecek? Parti liderinin sunduğu aday seçilecek. Bu, demokratik bir seçim mi olacak? Bu çok ayrı bir sistemdir. Başkanlık sistemi bu rejimin tarihi özelliklerinden dolayı yalnız ABD'de uygulanabilmektedir. Latin Amerika ülkeleri bu sisteme özindikleri bir dönemde askeri darbelerden başlarını alamamışlardır. Amerika Birleşik Devletleri dışında uygulaması yoktur. Parlamenter rejimlerin ulusal özellikleri anayasaya yansır. Parlamenter rejimlerin özelliği de krizleri çözebilme konusunda pek çok anayasal fırsatı sunmuş olmasıdır. Yarı başkanlık sistemi Fransa'da uygulanan bir model olup, henüz uygulanmaya başlanmasının 10' uncu yılında kriz yaşamış bir rejimdir. Hem başkanlık hem yarı başkanlık sistemleri Türkiye koşullarında hiç önerilmemesi gereken rejimlerdir.¹⁶⁸

Erdal Onar'a göre, başkanlık sisteminin en önemli sakıncası yasama organı ile yürütme organı arasında görüş ayrılığı çıktığında sistemin kilitleme potansiyelinin yüksek olmasıdır. Bu tür tıkanıklığı açmak için gerekli olan uzlaşma kültürünün gelişmediği ülkelerde bu sistem sağlıklı olarak işlemez. Onar'a göre, ülkemizde uzlaşma kültürü zayıftır ve dolayısı ile bu sistem işlemez. Cumhurbaşkanının halkın genel oyu ile seçilmesine de karşı olan Onar, hükümet krizleri ile başedebilmenin yolu olarak kurucu güvensizlik oyu unsurunun anayasamızda kabul edilmesini savunmaktadır. Onar'a göre, ayrıca cumhurbaşkanının yetkileri sınırlandırılarak

¹⁶⁶ Gönenç, a.g.e, s.277-279.

¹⁶⁷ Ersin Kalaycıoğlu, "Başkanlık Rejimi: Türkiye'nin Diktatörlük Tehidiyle Sınavı", *Türkiye Barolar Birliği Yayınları*, 2005, Sayı: 77,13-29, s.26-27.

¹⁶⁸ http://www.hurriyet.com.tr/gundem/6499707_p.asp , (Erişim tarihi:30.11.2014)

parlamenter sistemdeki olağan çizgilere çekilmelidir.¹⁶⁹

Türkiye’de başkanlık sistemini savunanlar genellikle iki argüman sunduklarını öne sürmektedirler; güçlü ve istikrarlı yürütme ile bağımsız ve etkin yasama. Ergun Özbudun’a göre bu iki amacın aynı anda gerçekleşmesi imkan dahilinde değildir. Başkanlık sistemi dar anlamda yürütmede istikrar ve uyum sağlar, ama bunu genel anlamda siyasi istikrar ile karıştırmak doğru değildir. Özbudun, başkanlık sisteminde başkanın parlamentoyu etkileme imkânlarının sınırlı olmasının siyasal tıkanmalara neden olduğunu ve demokratik sürecin kesintilere uğrama ihmalinin, ampirik veriler ışığında, parlamenter rejime oranla daha fazla olduğunu savunmaktadır. ABD’de yasama ile yürütme arasında kilitlenmelerin görece az oluşunu Amerikan siyasal partilerinin yapılarına bağlayan Özbudun, ABD ile aynı şartlara sahip olmayan Latin Amerika ülkelerinde sistemin başkalaştığını belirtmektedir. Latin Amerika başkanlık sistemlerinde yasama ile yürütme arasındaki kilitlenmeleri aşacak mekanizma olarak ortaya çıkan ve başkanlara kanun hükmünde kararname çıkarma imkânı veren yetkilerin delegasyoncu demokrasilere sebep olduğunu belirten Özbudun, bu durumun başkanlık sistemini demokratik niteliğinden saptırarak yozlaşmaya neden olduğunu belirtmektedir. Özbudun’a göre, başkanlık sistemini savunanların argümanlarından biri olan, Türkiye’nin sosyal yapısının ve siyasal geleneğinin bu sisteme uygun olduğu savından kasıt Türkiye’nin monarşi mirası ve tek parti deneyimi ise, tam da bu sebepten Türkiye başkanlık sistemini reddetmelidir. Çünkü, zaten kişisel liderliğe dayanan siyasal partilerin olduğu bir ortamda bu eğilimleri besleyecek bir sistemden daha ziyade sınırlayacak bir sistem tercih edilmelidir. Özbudun, ılımlı ve işleyen bir çok parti sisteminin zaten istikrarı sağlayabileceğini, parti sisteminin aşırı ölçüde parçalı ve ideolojik olarak kutuplaştığı bir sistemde ise ne parlamenter rejimin ne de başkanlık rejiminin istikrarı temin edemeyeceğini savunmaktadır. Özbudun, Cumhurbaşkanı’nın halk tarafından seçim yönteminin korunmasını ancak yetkilerinin parlamenter sistem normlarına çekilmesini önermektedir.¹⁷⁰

İlter Turan, başkanlık sisteminin ülkemizde uygulanmasını isteyenlerin genellikle Amerikan Başkanlık Sistemini anlattıklarını, hâlbuki Amerikan sisteminin kendine özgü sosyolojik ve siyasi temelleri olduğunu ve ülkemize uygulanmasının arzulanmayan sonuçlara yol açacağını savunmaktadır. Turan’a göre, Amerikan sistemini kuranlar krallık kurumundan etkilenmiş ve geçici ve seçilmiş bir kral olarak başkanlara rol vermişlerdir. Siyasi süreçler itibariyle de anayasanın dengeleme ve denetleme mekanizmaları ile şekillendirildiği ve kurumların sınırlandırıldığı bir sistem

¹⁶⁹ Onar, a.g.e, s.100-104.

¹⁷⁰ Özbudun, a.g.e, s.207.

kurulmuştur. Turan, Amerika'daki toplumsal yapının da zaman içerisinde sistemi içselleştirerek benimsediğini vurgulamaktadır. Toplumsal kültür ve davranışların desteklediği Amerikan sisteminin güçlü bir unsuru da gelişmiş bir sivil toplum geleneğidir. Ayrıca, federal sistemin varlığı da Amerikan modelinin başarısındaki temel unsurlardan biridir. Başkanlık sisteminin istikrar ve etkinliği sağladığı tezlerini doğru bulmayan Turan'a göre Latin Amerika ülkelerinin de gösterdiği üzere başkanlık sistemi tek başına istikrar ve etkinlik sağlayamamaktadır.¹⁷¹

Başkanlık sisteminin Türkiye'de başarıya ulaşacağını ummanın iyimser bir beklenti olacağını savunan Mehmet Merdan Hekimoğlu, bunu Türkiye'nin özgü şartlarına bağlamıştır. Öncelikle, Türkiye'nin devrimci bir siyasi tarihi vardır ve siyasi kültür ABD'nin aksine çatışmacıdır. Ayrıca, Türkiye'de siyasal partiler ideolojik ve disiplinlidir. Uzlaşma ortamından uzak bir siyasi yapıda aynı siyasi görüşe sahip olmayan başkan ve meclisin birlikte çalışması zorlaşır. Sistemde arabulucu rolde bir devlet başkanı da olmayacağından sistem tıkanacaktır. Hekimoğlu, ABD ile karşılaştırıldığında ülkemizde sivil toplum geleneğinin ve kamuoyu denetiminin de zayıf olduğunu ileri sürmektedir. Hekimoğlu, parlamenter sistemi aksaklıklarını gidererek uygulamaya devam etmek gerektiğini savunmaktadır. Basit tek turlu çoğunluk sistemi ve rasyonelleştirilmiş parlamentarizm uygulamaları başarı getirecektir.¹⁷²

Her tür hükümet sisteminin avantaj ve dezavantajları olduğunu ifade eden Servet Armağan'a göre, hükümet sisteminin kendisi tek başına bir ülkeyi ve milleti esenliğe kavuşturamaz. İdarecilerin iyi niyetli olması, kamu hizmetlerinin kamu yararı öncelikli yapılması ve kişi hak ve hürriyetlerinin güvence altına alınması da gerekir. Armağan'a göre, ülkemizde yüz kırk yıllık geçmişi olan parlamenter sistemden vazgeçilmesi için geçerli bir sebep yoktur. Ülkedeki aksamalar parlamenter sistemden değil Anayasadaki yanlış düzenlemelerden kaynaklanmaktadır. Armağan, hükümet sistemindeki değişikliğin beraberinde idari sistemde de değişikliği zorunlu kılacağını, ülkede idari rejimin yeniden düzenlenmesinin zor ve zaman alıcı bir süreç alacağını savunmaktadır. Armağan, başkanlık sisteminin tam bir olgunlukla ABD'de uygulandığını, bu ülkenin tarihi tecrübesinin ve toplumsal yapısı ile kültürünün kendine has özellikler sergilediğini ifade etmektedir. Türk toplumu ile Amerikan toplumunun bünyelerinin derin farklılıklar taşıdığını belirten Armağan, başkanlık sisteminin ülkemize

¹⁷¹ İlder Turan, "Başkanlık Sistemi ve Ülkemizde Başkanlık Sistemi Tartışmaları", *Yeni Türkiye Dergisi*, 2013, Cilt:51, 525-529, s.525-529.

¹⁷² Mehmet Merdan Hekimoğlu, "Başkanlık Demokrasisini Doğru Tartışmak", *Yeni Türkiye Dergisi*, 2013, Cilt:51, 587-591, s.589-591.

uygulanmasının uygun olmadığını savunmaktadır.¹⁷³

Başkanlık sisteminin daha demokratik bir sistem olduğu iddiasına itiraz eden Abdurrahman Eren, The Economist'in 2011 yılında yayınladığı demokrasi indeksine vurgu yapmıştır. Bu indekse göre, 167 ülke içerisinde 36 ülke başkanlık sistemi ile yönetilirken 67 ülke parlamenter sistem ile yönetilmektedir. Çalışmada sayılan 25 tam demokratik ülkenin 21 tanesi parlamenter sisteme sahiptir. Eren'e göre, başkanlık sistemi daha çok otoriter ya da melez rejimler tarafından tercih edilmektedir. Başkanlık sisteminin Türkiye'nin siyasi kültürüne uygun olduğu savına da itiraz eden Eren'e göre, Osmanlı'da mutlak monarşiden meşrutî monarşiye geçilmesi ve parlamenter sistemin günümüze kadar gelmesi Amerikan modeline değil İngiliz modeline benzer bir süreçtir. Başkanlık sisteminin Türkiye'nin artan bölgesel rolüne uygun olduğu savına da itiraz eden Eren, bilakis parlamenter sistem sayesinde dış politikada denge sağlanabildiğini ve başbakan bir toplantıda keskin bir tavır alırken cumhurbaşkanının başka bir toplantıda daha dengeleyici tavır alabildiğini bununda ülke çıkarları için elzem olduğu vurgulamaktadır.¹⁷⁴

Türkiye'nin yaşadığı darbelerin parlamenter sistemi uygulamasından kaynaklanmadığını söyleyen Yazıcı'ya göre "Mevcut hükümet sistemi, başkanlık seçiminde iki türlü mutlak çoğunluk esasının benimsendiği saf başkanlık sistemi olsaydı, sağın parçalanmış olması nedeniyle, ılımlı sağın başkan adayı, gerek seçilmek gerekse de politikalarını yürürlüğe koyabilmek için aşırı sağın desteğine ihtiyaç duyacaktı. Böyle bir sistem altında solun başkan adayı, hiçbir zaman seçimi kazanamayacaktı. 1950'den bu yana ortaya çıkan seçim sonuçları değerlendirilirse, %60 ile %65 arasındaki Türk seçmenin sürekli olarak sağ partilere oy verdiği, buna karşılık sol oyların %30 ile %40 arasında değiştiği görülecektir. Bu yüzden, başkanlık sistemi, sol partileri sürekli olarak iktidar dışında kalmaya mahkûm edecekti. Dahası, başkanlık sistemi solu siyasi sistemden uzaklaştırarak kutuplaşmayı güçlendirecekti. Sonuçta, başkanlık sistemi altında demokrasinin çöküntüye uğraması parlamenter sistemden daha güçlü bir ihtimal olabilirdi". Yazıcı 1980'ler Türkiye'sinde hükümet sistemi arayışlarının bir ölçüde haklı olduğunu, ancak 2002, 2007 ve 2011 genel seçimlerinde bir partinin tek başına hükümet kurarak iktidarı sağladığı günümüzde başkanlık sistemi arayışlarını haklı kılacak bir sebep olmadığını savunmaktadır. Yazıcı'ya göre, ülkemizde yüzyılı aşkın bir zamandan beri uygulanan parlamenter sistemden vazgeçerek başkanlık sistemine geçilmesi önerisinin, icrai nitelikteki yetkileri tek başına kullanma eğilimi

¹⁷³ Armağan, a.g.e, s.600-607.

¹⁷⁴ Abdurrahman Eren, "İtirazım Var Başkanlık Sistemine!", *Yeni Türkiye Dergisi*, 2013, Cilt:51, 698-701,s.698-701.

olan liderler ve bu liderlerin yakın çevresindeki kişiler dışında akademik ve siyasi camiadan yeterli desteği görmemesi doğaldır.¹⁷⁵

3.6. GEZİ PARKI OLAYLARI VE 17 ARALIK OPERASYONU İLE YAŞANAN SÜRECİN BAŞKANLIK SİSTEMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Ülkemizde 2013 yılında meydana gelen; Gezi Parkı olayları ve 17 Aralık Rüşvet-Yolsuzluk operasyonlarının ardından yaşanan süreç, başkanlık sisteminin Türkiye’de uygulanabilirliği tartışmalarına ışık tutmak için tek başına yeterli olmasa da başkanlık rejiminin başarılı bir uygulama sunması için gerekli kriterlerin neler olduğunu göstermesi ve yakın bir gelecekte Türkiye’de uygulanması durumunda nasıl bir sonucu ortaya çıkarabileceğini göstermesi açısından önemlidir.

27 Mayıs 2013 günü başlayan Gezi Protestoları Taksim Yayalaştırma Projesi çerçevesinde Gezi Parkı’ndaki ağaçların kesilmesine bir tepki olarak başlamış, daha sonra tüm ülkede yoğun katılımlı gösterilerle etki alanını genişletmiştir. Bu desteğin yoğunluğunu artıran faktörler ise, hükümetin özellikle son dönemlerde takındığı siyasi hoşgöründen uzak, kendi değerlerini paylaşmayan kişileri aşağılayıcı, dışlayıcı, ötekileştirici tavrı ve olayların hemen öncesinde ve sonrasında yapmış olduğu söylemlerdir.¹⁷⁶ Gezi Protestolarını Türk siyasal hayatında aktif katılımın en yüksek düzeyde olduğu ve çok geniş bir zeminde gerçekleşen toplumsal hareketlerden biri olarak yer alması, kendisini çoğunlukçu demokrasinin azınlıkları olarak gören kimselerin olmasındandır. Gezi Parkı protestoları sürecinde, kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkına, ifade, toplanma ve örgütlenme özgürlüğüne yönelik olarak hak ihlali niteliğinde müdahaleler yaşanmıştır. Başbakanın protestolar sürecinde hem dil hem de üslup yönünden toplumsal gerilimleri artırıcı söylemleri ve milli irade vurgusuyla demokrasiyi seçimle özdeşleştiren yaklaşımı ortaya koyan kendisinin ve bakanların, siyasetçilerin ifadeleri gerilimi tırmandırmak dışında fazlaca bir etki yapmamıştır.¹⁷⁷

Kamalak’a göre, söz konusu eylemlerin başkanlık sisteminde gerçekleşmesi durumunda başkanın siyasal üslubunun kişiselleşme ve muhalefete karşı daha sert olması tehlikesini içermesi nedeniyle, başbakanın daha sert tepki vereceği ileri sürülebilir. Devlet başkanının özellikle Türkiye’de edindiği konum düşünüldüğünde bu tür bir tespitin başkanlık sistemi tartışmaları açısından son derece önemli olduğunu söylemek gerekir. Zira ılımlaştırıcı ve uzlaştırıcı kimliği ile partiler üstü bir

¹⁷⁵ Serap Yazıcı, “ Başkanlık Sistemine Geçiş Gerekli mi?”, *Yeni Türkiye Dergisi*, 2013, Cilt:51, 538-541, s.540.

¹⁷⁶ Bican Şahin, “ Farklılık, Hoşgörü ve Ak Parti İktidarı: Gezi Parkı Sürecinin Düşündürdükleri”, *Liberal Düşünce*, 2013, Sayı:71, 161-170, s.167.

¹⁷⁷ Gökçeçiçek Ayata, “*Gezi Parkı Olayları İnsan Hakları Hukuku ve Siyasi Söylem Işığında Bir İnceleme*”, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2013, s.136-137.

konumda tarafsız bir model sunan devlet başkanının bu tarafsızlığını başkanlık sisteminde koruması, parlamenter sisteme göre daha zordur. Özellikle başkanlık seçimleriyle parlamento seçimlerinin aynı anda yapılmasını öngören Türk tipi başkanlık sisteminde, seçilecek başkanın parlamentodaki çoğunluğa hâkim olacak partiden çıkma olasılığının yüksek olduğu düşünülürken başkanın çoğulcu demokrasiye uygun davranması pek mümkün gözükmemektedir. ABD’de yürütmenin işlem ve eylemlerinin keyfiliğe kaçmasına, çoğulcu sivil toplum örgütlenmesi, güçlü kamuoyu denetiminin varlığı, siyasal farklılaşmanın ideolojik temellere dayanmaması, başkanların geleneksel olarak bireysel özgürlüklere kayıtsız kalamamaları gibi faktörler engel olmaktadır. Türkiye’nin bu noktada pek de başarılı bir sınav veremediği Gezi Parkı protestoları, çoğulcu demokrasi, insan hakları, hoşgörü gibi etkenler bağlamında, başkanlık sisteminin Türkiye’de uygulanması durumunda ortaya çıkacak tablonun kısmen de olsa bir provasıdır.¹⁷⁸

Özellikle hukuk devleti ve kuvvetler ayrılığı gibi modern anlayışın iki önemli çıktısının tartışılmasına yol açan 17 Aralık operasyonundan sonra yaşanan süreç de Türkiye’de başkanlık sistemi tartışmalarıyla ilişkilendirilebilir. Aralarında hükümet üyesi bakanların ve çocuklarının, üst düzey bürokratların, iş adamlarının olduğu kişiler hakkında başlatılan soruşturmanın ardından hükümet tarafından gerçekleştirilen uygulamalar hukuk devleti ilkesini zedeleyen bir zeminde gerçekleşmiştir. Operasyonun ardından Adli Kolluk Yönetmeliğinde hükümet tarafından yapılan değişiklik ile birlikte, savcıların yapacakları soruşturmaları başsavcılara ve mülki amirlere bildirmesi şartı getirilmiştir. Bunun yanında yoğun tartışmalara yol açan, HSYK’ nın 1982 Anayasası’nda belirlenmiş yetki ve görevlerinin bir kısmını doğrudan Adalet Bakanı’na devredecek kanun teklifi hazırlanarak kabul edilmiştir. Yargıyı yürütmenin vesayetine sokan bu uygulamanın kuvvetler ayrılığı ilkesiyle örtüşmediği aşikârdır. Anayasa Mahkemesi, hükümet tarafından hazırlanarak parlamentoda kabul edilen düzenlemenin Adalet Bakanı’na verdiği olağanüstü yetkileri düzenleyen hükümlerini anayasaya aykırılık gerekçesiyle iptal etmiştir. Erdoğan, başbakanlık koltuğuna oturduğunda hayalindeki hükümet sistemi modelinin başkanlık olduğunu açıklarken Türkiye’nin artık kuvvetler ayrılığının hâkim olduğu bir siyasal sisteme duyduğu ihtiyacı ifade ederek gerekçesini ortaya koymuştur. Ancak 61’inci Hükümetin Başbakanı ve yürütme organının bir kanadı olarak hazırladığı düzenlemeyi, mensubu olduğu partinin yasama organında çoğunluğu oluşturan üyeleriyle kabul ederek yargıyı sivil vesayet altına almaya çalışmıştır. Amerikan modeli başkanlık sisteminde yasama ve yürütme

¹⁷⁸ İhsan Kamalak, *Demokrasi, Başkanlık Sistemi ve Başbakanlar*, Kalkedon Yayıncılık, İstanbul, 2014, s.17-39.

arasındaki katı ayrılık bu tür durumlara mahal vermemektedir. Ancak Türk tipi başkanlık modelinin yaratacağı çok güçlü bir başkanın nelere yapabileceğini tahmin etmek, Türkiye’de 2014 yılında mevcut olan tabloya bakıldığında hiç de zor değildir.

3.7. BAŞKANLIK SİSTEMİNİN TÜRKİYE'DE UYGULANABİLİRLİĞİ

Türkiye Cumhuriyeti 91 yıllık siyasi tarihi içerisinde gerek sistem yapısı gerekse koalisyon hükümetlerinden dolayı pek çok kez siyasi bunalımlarla karşı karşıya kalmış bununla beraber üç kez de askeri darbeler neticesinde demokrasi çabası sekteye uğramıştır. Yeni bir anayasa yapma fikri ve özellikle son yirmi yıla damgasını vuracak şekilde başkanlık sistemine geçiş sıklıkla çözüm için dile getirilen ve tartışılan fikirlerdir. Cumhurbaşkanı Özal ile başlayan ve Demirel ile devam eden süreçte hükümet sisteminin değiştirilerek başkanlık rejimine geçilmesi yolunda öneriler olmuştur. Erdoğan dönemi de başkanlık sistemi önerilerinin yapıldığı ve nihayet bu önerilerin anayasa değişikliği için resmiyete büründüğü bir dönem olarak kayda geçmiştir. Kuşkusuz sistem tartışmalarını normal kabul etmek ve sağlıklı bir zeminde bilimsel veriler kullanarak Türkiye’nin hangi sistemle daha sağlıklı yönetileceğine karar vermek gerekir. Başkanlık sistemi isteyenlerin ana dayanak noktasını istikrarlı bir hükümet arayışı oluşturmaktadır. Bu görüşü savunanlar Türkiye’nin mevcut sisteminin yetersizliklerle dolu olduğu, istikrarlı ve etkin bir yönetimi sağlamaktan uzak olduğunu iddia etmektedirler. Hatta yukarıda ifade edildiği gibi Başkanlık sistemine karşı olan bazı bilim insanları mevcut parlamenter sistemin rehabilite edilmesi gerektiğine vurgu yapmaktadırlar.

Şüphesiz hem parlamenter sistem hem de başkanlık sistemi demokratik siyasal sistemlerdir. Yalnız, her iki sistemi savunanların da bu sistemlerin demokratik niteliklerinden saptırılmasına neden olacak önerilerden kaçınmaları gerekir.

Siyasi istikrar, hükümet istikrarını da içine alan geniş ve üst bir kavramdır. Bu nedenle siyasi istikrarı sadece hükümet istikrarına bağlayan/indirgeyen bir yaklaşım, doğru bir başlangıç noktası olmayacaktır. Dolayısıyla parlamenter sisteme sadece bu yönden yapılan eleştirilerin yüzeysel ve kolaycı bir değerlendirmenin ürünü olduğunu söylemek zor değildir.

Üzerine dikkatle eğilmesi gereken diğer önemli nokta ise Türk siyasal sisteminin, kurumsal düzenlemeler ile yaşadığı sıkıntıları aşip aşamayacağıdır. Daha açık bir ifadeyle, siyasi istikrar ve etkinlik için tam olarak nelerin gerektiğinin farkında olup olunmadığıdır. Türkiye, indirgemeci bir anlayış çerçevesinde, aralıklarla yaşanan koalisyon hükümetleri döneminde görülen istikrarsızlıkların parlamenter sisteme mal edildiği ve siyasal sistem için yegâne çarenin başkanlık sistemi olduğu yönündeki tartışmalara sahne olmuştur. Özal, Cumhurbaşkanı

Evren'in müdahalelerinden bunaldığı zamanlarda, cumhurbaşkanının yetkilerinin azaltılması gerektiğini savunmasına rağmen cumhurbaşkanlığı döneminde başkanlık sistemi tartışmalarını başlatarak, Demirel de Özal'ın başkanlık isteğine şiddetle karşı çıkarken cumhurbaşkanı olduktan sonra başkanlık sistemi tartışmalarına kaldığı yerden devam ederek başkanlık sisteminin kişisel isteklerin tezahürü olduğu yönünde eleştiriler yapılmasına neden olmuştur. Aynı şekilde Erdoğan'ın yasama ve yürütmenin sert ayrılığını sunan ABD modelinden yana olduğunu belirten arzusu, Ak Parti hükümeti döneminde yasama-yürütme-yargı arasında kuvvetlerin birliğinin hâkim olduğu yönünde, tatbik edilen uygulamalar çerçevesinde yapılan tartışmaların içinde kaybolmuştur.

Başkanlık sistemi kuvvetlerin sert bir şekilde birbirinden ayrılmasını savunur. O halde, kuvvetlerin sert ayrılığını zedeleyebilecek bir başkanlık sistemi önerisi acaba ne kadar demokratik olacaktır? Daha doğrusu başkalaştırılmış bir başkanlık sistemi demokratik siyasal sistem olma özelliğini koruyacak mıdır? Türkiye'de başkanlık sistemi önerenlerin bu hassas çizgiye dikkat etmeleri gerekmektedir.

Öte yandan, hükümet sistemlerinin başarısı, uygulandıkları ülkelerdeki siyasal partilerin nitelik ve işlevleri ile yakından ilgilidir. Hem parlamenter sistemde hem de başkanlık sisteminde iki partili bir siyasi yapının olması yürütmenin etkinlik ve istikrarı için elzem kabul edilir. Çok partili siyasal yapılarda uzlaşma kültürünün varlığı önemlidir. Çok partili sistemlerin başkanlık rejimlerinde sistem kilitlenmesine neden olabileceği kabul edilir. Parlamenter sistem, niteliği itibarıyla oydaşmaya ve uzlaşmaya daha yatkın bir sistem olduğu için çok partili sistemlerin parlamenter rejimlerde daha az sorunlarla karşılaşacağı kabul edilir. Türkiye'ye sistem önerirken, çok partili bir sistemin veri olduğunu kabul etmek ve başkanlık sisteminde bu durumun krizlere yol açabileceğini kabul etmek gerekir.

Türkiye iktidar yapısı bakımından üniter bir devlettir ve iktidar kaynağı bakımından da cumhuriyettir. Hükümet sistemlerinin devletin şekli ile doğrudan bir bağlantısının olduğunu ileri sürmek doğru olmaz. Türkiye'nin mevcut sisteminden vazgeçerek başkanlık sistemine geçmesini savunanların, Amerikan Başkanlık Sisteminde supap işlevi gören federal yapıya alternatif olarak Türkiye için ne önerdiklerini bilimsel olarak gerekçelendirmeleri gerekir.

Başkanlık sisteminde başkanın görev süresi sabittir. Suçlama mekanizması dışında görevden alınamaz. Türkiye gibi siyasal ve ideolojik parçalanmışlık yaşayan bir ülkede başkanın görev süresinin katılığı siyasal istikrarı bozucu bir etki yapabilir. Sistem sıkışmalarından güvenoyu ve fesih mekanizmaları yolu ile çıkma şansı bulunan parlamenter sistemden vazgeçip bahse konu mekanizmalara sahip olmayan başkanlık sistemine geçilmesini savunanların, karşılaşılmaması muhtemel

problemler için öngördükleri demokratik yöntemleri de formüle etmeleri gerekir.

Başkanlık sisteminin, yönetebilen bir sistem olması için yasama ve yürütme organları arasında işbirliği ve uzlaşma gerekir. Yasama organını oluşturan siyasal çoğunluk ile başkanın farklı siyasi programlara sahip olduğu durumlarda sistemin etkin ve verimli çalışması için bu iki organ arasındaki ilişkinin işlemesi gerekir. Meşruiyetini doğrudan doğruya halktan alan ve farklı siyasi programlara sahip olan bir başkan ile meclisin olduğu Türkiye'nin yönetilebilirliğinin iyi hesaplanması gerekir.

Başkanlık sisteminin en korkulan yönü diktatörlüğe dönüşmesi ihtimalidir. Türkiye'de muhtemel bir başkanlık sisteminde başkanın diktatöre dönüşme bile, başkanlık sisteminin yönetimde bir kişiselciliğe ve güç zehirlenmesine yol açma ihtimalinin, Türkiye için, az olmadığını da kabul etmek gerekmektedir. Türkiye toplumu demokratik sistemden vazgeçmez, ama toplumun lider etrafında kümelenme ve lideri yüceltme kültürünü üzerinden tam olarak atabildiğini söylemekte zordur. Muhtemel başkanın etrafında her şeye evet diyen, başkana yakın olmak için itirazlarını gizleyen bir kitlenin var olacağını ve bu durumunda sistemin rasyonel karar alma kapasitesini olumsuz etkileyebileceğini öngörmek gerekmektedir.

Türkiye'nin mevcut sisteminden vazgeçerek, başkanlık sistemine geçmesini önerenlerin, toplumumuzda lider etrafında birleşme kültürünü göz ardı etmemeleri gerekir. Ayrıca güç temerküzünün güç zehirlenmesine neden olduğunu ve güç zehirlenmesi yaşayan bir liderin toplumu etkileyen politik kararlarda yanlışlıklar yapma ihtimalindeki artışı da bilimsel olarak irdelemeleri gerekir.

Başkanlık sisteminde başkan hem hükümetin hem de devletin başıdır. Türkiye başkanlık sistemine geçerse tarafsız bir devlet başkanının işlevini başkan ikame edebilecek midir? Türkiye'nin siyasal uçlarını ve parçalanmış siyasi yapılarını, aynı zamanda hükümet fonksiyonuna da sahip bir başkan, ne derecede birleştirip kaynaştıracaktır? Tarafsız bir devlet başkanından, hiç kuşkusuz siyasi kimliği olmayan veya herhangi bir aidiyete sahip olmayan kişi kastedilmemektedir. Bu zaten hayatın gerçeklerine aykırıdır. Ancak, siyasi bir kimliğe ve aidiyete sahip olsa bile yaptığı görev itibarıyla tarafsız davranma erdemine sahip olan bir devlet başkanının bir siyasal sistem için ne derecede önemli bir güvence olduğu tartışmasız bir gerçektir. Özellikle, Türkiye'nin siyasi tecrübesi böylesi bir devlet başkanının gerekir olduğunu bize göstermektedir. Hükümetlerin, günlük politika içinde pragmatik gerekçelerle de olsa muhalefetle ve siyasi rakipleri ile sert bir mücadeleye girdiği ortamda devlet başkanının ılımlılaştırıcı ve arabulucu rolü yadsınmamalıdır.

Başkanlık sistemini önerenlerin en önemli referans kaynağı, bu sistemin prototipi olduğu kabul edilen Amerikan Başkanlık sistemidir. Türkiye'nin tarihi ve idari

geçmişinin, imparatorluk tecrübesinin belli olduğu, başkanlık sistemine geçilmesi halinde bu geçmiş ile uyumlu bir yönetim modeline sahip olunacağı tezi aslında bir yanılsamadır. Amerikan Başkanlık Sistemi kendine özgü temelleri olan, özgün tarihsel gelişim içerisinde ortaya çıkan bir sistemdir. Amerikan Anayasası, başkanlık sisteminin özgün bir şekilde kurguladığı bir metindir. Federalizm, ABD başkanlık sisteminin başarısını etkileyen bir etkidir. ABD’de uygulanan başkanlık sisteminin, ABD ile aynı koşullara sahip olmayan Türkiye’de başarılı olacağı hususu tartışmalıdır.

Genel olarak Türkiye’nin başkanlık sistemine geçmesinin bir takım riskleri vardır. Mevcut anayasal durum itibarıyla de Türkiye’de uygulanan hükümet sisteminin klasik bir parlamenter sistemin tüm özelliklerini barındırdığını söyleyemeyiz. Öte yandan, Türkiye’nin istikrarlı ve etkin bir yürütmeye olan ihtiyacını da inkâr etmek mümkün değildir. Parlamenter sisteme de siyasi bir kutsiyet affetmek doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Türkiye, parlamenter sistemini, yürütmede istikrarı da temin edecek şekilde rehabilite etmelidir. Çünkü Türkiye’de hükümet sisteminden kaynaklandığı düşünülen sorunlar parlamenter sistemin “doğasından” değil aksine doğasına aykırı düzenlemelerin tercih edilmesinden kaynaklanmaktadır. Cumhurbaşkanı’nın halk tarafından seçilmesi yönetimini korumakla beraber, yetkileri temsili ve sembolik düzeye indirilmelidir.

Türkiye’deki başkanlık sistemi tartışmaları herhangi bir sonuca varmamış bulunmakta birlikte bu konu ile ilgili tartışmalar daha fazla uzayacağı benziyor.

SONUÇ

Kuvvetler ayrılığı ilkesinin devlet niteliği taşıyan siyasal birimlerde, birbirlerinden farklı kuvvetlerin bulunduğu, özgürlüklerin güvence altına alınabilmesi için de bu kuvvetlerin birbirinden ayrı ve bağımsız organlara verilmesi gerektiği temeline dayandığının çalışmamızın birinci bölümünde yer vermiştik.

Kuvvetler ayrılığının önemli yer arz ettiği hukuk devletinin en önemli görevlerinden biri toplumsal adaleti tesis etmesidir. Adaletin tarafsızca bütün bireylere eşit olarak dağıtılmasında yani toplumsal adaletin gerçekleştirilmesi için gerekli koşullarının en başında bağımsız ve tarafsız yargı organlarının varlığı gelmektedir. Ülkemizde yargı bağımsızlığı, son yıllarda en çok tartışılan konuların başında gelmektedir. Bununla birlikte yargı düzeni ve hukuk devleti ilkesi en yavaş ilerlemenin sağlandığı alandır. Türkiye'nin, bir taraftan yargı bağımsızlığını sağlayacak, diğer taraftan ise yargıda etkinliği ve sürati artıracak kapsamlı bir reforma ihtiyacı vardır. Yargının teşkilat yapısının yargı bağımsızlığını güçlendirecek şekilde düzenlenmesi gereklidir.

Yargı ile ilgili tartışmalar son yıllarda daha hararetli bir şekilde yapılıyor ise de, Türkiye'de yargının yeterince bağımsız olmadığı, özellikle yürütme organının etkilerine açık bulunduğu, Anayasanın yargı organına ilişkin hükümlerinin içerdiği olumsuzluklar, 1982 Anayasası'nın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren tartışılan bir konudur.

Türkiye'de yargı konusuyla ilgili olarak Avrupa Birliği'ne uyum süreci içerisinde, AB yetkililerince Türkiye'nin yargının tarafsızlığı, bağımsızlığı ve etkinliğinin güçlendirilmesine yönelik bir "Yargı Reformu Stratejisi" sunmaları gereği dile getirilmiş, bunun üzerine Adalet Bakanlığı tarafından Yargı Reformu Stratejisi Taslağı hazırlanmıştır. Taslakta çeşitli konular üzerinden yargı bağımsızlığı konusu ele alınmıştır.

Avrupa Birliği Komisyonu tarafından temsilci Profesör Dr. Thomas Giegerich tarafından Kasım 2008 tarihinde hazırlanan Yargının Bağımsızlığı, Tarafsızlığı ve Yönetimi Hakkında Rapor' da, yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığı ile ilgili iki temel soruna işaret edilmektedir. Rapora göre, "1982 Anayasası'nda yargının tarafsızlığına ve bağımsızlığına ilişkin oldukça geniş güvenceler öngörülmüş olmasına karşın bunların uygulanmasında soru işaretleri söz konusudur. Bunlardan ilki hükümetin yürütme erkini temsil eden Adalet Bakanlığının bağımsızlığa dış tehdit teşkil eden etkisine ilişkindir. İkinci soru işareti ise Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ile yüksek mahkemeler tarafından ilk derece mahkemeler üzerindeki bağımsızlığa karşı bir iç tehdit oluşturan gözetim yetkisine ilişkindir."

Türkiye’de yargı bağımsızlığı ile ilgili tartışmaların odağında yukarıda da bahsedildiği gibi çok geniş yetkilere sahip bulunan Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu bulunmaktadır. Tartışmaların odağında üç faktöre de işaret edilmektedir: Kurulun oluşumu yargıyı bir bütün olarak temsil etmemekte; kararları yayımlanmamakta ve kararlarına karşı etkin bir başvuru yolu bulunmamaktadır. Anayasa değişikliği teklifi ile HSYK’ nın karma bir yapıya büründürülmesi, demokratik hukuk devleti açısından olumlu bir adımdır. Yedi üyeden oluşan Kurulun iki üyesinin yürütme, beş üyesinin yüksek yargı kökenli olması, karma modelin özelliklerini yansıtmamaktadır. Kurulun gözetim işlevleri bütün hâkimleri ve savcılarını kapsıyor olsa da, kurulda yalnızca yüksek mahkemelerde görev yapan hâkimler ve savcılar temsil edilmektedir. Bu durum, Türk yargısının hiyerarşik yapısının açık bir göstergesidir. Yapılan değişiklikle, Kurulun karma bir yapıya kavuşturulması, yargıç üyelere çoğunluk sağlanması, Yargıtay ve Danıştay üyeleri yanında ilk derece mahkemelerinde görev yapan yargı mensupları da kurulda temsil edilmek suretiyle yargıç üyelerin yargının tümünü temsil etmesi Avrupa standartlarıyla uyumlu değişikliklerdir.

Ancak kamuoyunun takip ettiği yargı reformuna ilişkin gelişmeler yargının bağımsızlığı hakkında soru işaretlerini de beraberinde getirmektedir. Değişiklik teklifinin eksik veya eleştiriye açık yönlerine gelince, HSYK üyelerinin seçiminde TBMM’ne hiç rol tanınmamış olması, yargının demokratik meşruluğu bakımından önemli bir eksikliklerdir.

Adalet Bakanının Kurul üyesi ve başkanı olması da, eleştiriye açıktır. Yüksek yargı konseylerinde Adalet Bakanının yer alması çok yaygın bir uygulama değildir. Bunun nedeni, hükümette yer alan birisinin kurulda yer almasının yargı bağımsızlığı açısından sorunlu olması ile ilgilidir. Ayrıca 2010 anayasa değişikliği ile Adalet Bakanlığının yetkisi muhafaza edilmekte, ilgili yargıç ve savcının muvafakattir aranacağı belirtilmekle birlikte, Adalet Bakanlığının HSYK’ nın onayına sunma zorunluluğu kaldırılmaktadır.

Yargı bağımsızlığı için Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulundan Adalet Bakanı çıkarılmalıdır. Yüksek Kurulun üye sayısı alt derece mahkemelerin ve baronun yeterince temsiline izin verecek şekilde artırılmalıdır. Bu bakımdan yapılan anayasa değişikliği önemli bir gelişmedir. Kurulun kendi sekretaryası, binası ve bütçesi bulunmalıdır. Yüksek Kurul bağımsızlık duvarının arkasından uzaklaşmalıdır tıpkı siyasetin üstünlüğe sahip olmaktan kaçınması gerektiği gibi. Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun disiplin ile ilgili kararları açıkça isim belirtilmeden bütün adliyelerde duyurulmalıdır. Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun yeniden inceleme yetkisi gerçek anlamda tarafsız bir makama verilmelidir, kararlarına karşı

da etkili yasal başvuru yolları getirilmelidir. Teftiş Kurulu, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kuruluna bağlanmalıdır. Kullanılan değerlendirme ölçütleri yargı bağımsızlığını zedelememelidir. Yargıç ve savcıların kendi haklarında düzenlenen özlük dosyalarına kolay ulaşımı sağlanmalıdır.

Hukukun ve adaletin hizmetçisi olarak yargıç ve savcılar birbirlerinden farklı işlevler yürüttüklerinden, birlikte yaptıkları çalışmalarda, birbirlerinden açıkça ve kesin bir şekilde ayrı olmalıdırlar. Bu konu yargıçların tarafsızlığına kamusal güveni sağlamak açısından da önemlidir. Yargı, olumsuz koşullara rağmen, bağımsızlığını ve tarafsızlığını sorgulatacak davranış ve tutum içinde olduğu izlenimi vermemelidir. Hele siyasallaşmayı çağrıştırmayı, politik güç dâhil her kesimi rahatsız etmemelidir. Adli otoritelerin, siyasi ve idari otoritelere yakın görünmesi bile adalete zarar verir. Adalet hiçbir kuşkuyu kaldırmaz; lekeyi ise reddeder. Mahkemelerin bağımsız olmaları kadar yargıçların güvencesi de, çağdaş hukukun işlemesi bakımından vazgeçilmez önemdedir. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 10' uncu maddesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6' ncı maddesi bu konuda temel ilkeleri belirtmiştir. Bu ilkelerle ilgili olarak oluşturulmuş içtihatlarla göre yargı organlarının; düzgün çalışan, ciddi kurumlar olması elbette çok önemlidir ama, yeterli değildir. Çağdaş hukuk devletinde, bunlara ek olarak, mahkemelerin güvenilir kurumlar olduğu konusunda halkın inancı da önemlidir.

Siyasal otoritenin, davanın taraflarının ve herkesin, hüküm kesinleşinceye kadar yargısal işlemleri yorumlamak, eleştirmek ve etkilemekten kaçınması gerekir. Vicdani kanaat ancak her türlü etkiden arınmış ortamda gerçekleşebilir. Hüküm yalnızca yargı erki tarafından verilir. Basını, televizyonların ya da kamuoyunun hüküm vermesi söz konusu olamaz. Ancak hüküm kesinleştikten sonra görüş bildirilmesi, yorum ve eleştiri yapılması olanaklıdır. Anayasanın 138/2' nci maddesinde 'Hiçbir organ, makam, merci ve kişi, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hâkimlere emir ve talimat veremez, genelge gönderemez, tavsiye ve telkinde bulunamaz' hükmüne yer verilmiştir. Türk Ceza Kanunu yargıyı etkilemeyi suç saymış, 277' nci maddesinde açılmış davada yargı görevi yapanlara emir veren veya baskı yapan ya da nüfuz icra edenlere ceza öngörülmüş, 288' inci maddesi de soruşturma ve kovuşturma kesin hükümle sonuçlanıncaya kadar Cumhuriyet savcıları ve hakimleri etkilemek amacıyla sözlü ya da yazılı beyanda bulunmaya yaptırım uygulanmış, Basın Yasası'nın 19' ncu maddesinde ise görülmekte olan dava ile ilgili mütalaa yayımlayanlar cezalandırılmıştır. Bu suçlarda mağdur yargıdır.

Günümüz iktidar partisi ile Anayasa Mahkemesi arasında 2002 yılından bu yana yaşanan çatışma göz önüne alındığında, AYM' nin üye sayısını arttıran, yedek

üyelere asil üye statüsü kazandıran ve üyelerin seçim yöntemini değiştiren düzenlemeler mevcuttur. Bu durum anayasa hukukçuları tarafından anayasal ve yasal yetkilerin kullanılması yoluyla yargının baskı altına alınması olarak değerlendirilebilir. Sonuçta, toplumsal düzenin kurulması ve geliştirilmesi açısından bu kadar önem taşıyan yargının bağımsızlığı ilkesini hayata geçirebilmek için yasama ve yürütme organlarının olumsuz yönde etkilemesine imkân verecek düzenlemelerden kaçınılması gerekir. Bu bağlamda, Türkiye'de 2010 yılında yapılan anayasa değişikliklerinin de bu konudaki tartışmaları sona erdirdiği söylenemez. Güçler ayrılığı ilkesinin bir unsuru olan yargının bağımsız ve tarafsız olması demokrasinin sağlıklı işlemesi için son derece önemlidir.

Yargı bağımsızlığı, devletin siyasi erklerinden mutlak bir ayrılık ve bağımsızlık olarak anlaşılabilir. Daha çok, yargı, özel fonksiyonuna bakılmaksızın, demokratik olarak hesap verebilir bir devletin parçası olmalı ve bütün parçaları diğeriyle dürüstçe işbirliği yapmadıkça düzgün işleyemeyen bir kontrol ve denge sisteminin parçası olmalıdır.

Çağdaş hukuk devletinde, bunlara ek olarak, mahkemelerin güvenilir kurumlar olduğu konusunda halkın inancı da önemlidir. Eğer halkımız yargı bağımsızlığının kendisi için ne anlam ifade ettiğini ve bunun sağlanması yönünde bir baskı unsuru olmasının şart olduğunu anlayabilirse yargı müdahalelerden artık kurtulabilecektir. Onun için gerek örgütsel gerek bireysel olarak halkın aydınlanması ve halka bu derdin anlatılması bakımından tüm kuvvet erklerine önemli görevler düşmektedir.

Çalışmamızda ileri sürdüğümüz düşünceler zaman içerisinde değişebilecektir. Ancak değişmeyecek olan bir şey varsa o da, bağımsız yargının, hukuk devleti ile demokrasinin teminatı olduğu gibi kişi haklarının da güvencesi olduğudur.

Kuvvetler ayrılığı ilkesi bugünün yaygın demokrasi anlayışının temelini oluşturmaktadır. Demokrasi, toplumun tüm kesimlerinin yönetime etki ettiği, belli oranda yönetimde söz sahibi olduğu bir rejimdir. Demokrasilerde yönetenler yetkiyi halk adına halk için kullanırlar. Toplumun hiçbir kesiminin ötekileştirilmediği, tüm vatandaşların devletine güvendiği, hak ve özgürlüklerin yasalarla teminat altına alındığı ve yasaların herkese eşit uygulandığı bir sistemi uygulamak demokratik toplumun amacıdır. Bu amaca en iyi hangi sistem ile ulaşılabilecekse o sistemi Türkiye'ye getirmek gerekmektedir. Sistemler kurulurken bugünün şartlarından ve kişilerden ziyade gelecek nesilleri de içine alan geniş kapsamlı çözümler düşünülmelidir. Kişiye göre gününbirlik sistem tartışmaları Türkiye'nin demokratik gelişimine katkı sağlamaz. Sistemler kim gelirse gelsin işleyecek şekilde kurulmalıdır. Tiranlığa ve diktatörlüğe yol açabilecek hususlar tespit edilip, buna karşı gerekli düzenlemelerin ve sistem değişikliklerinin yapılması gerekir. Başkanlık

sisteminin en iyi uygulandığı ve sistemin anavatanı olarak kabul edilen ülke Amerika Birleşik Devletleridir. ABD'nin kendine özgü siyasi yapısı ve Amerikan toplumunun değerleri Başkanlık Sistemine uygun olduğundan yüzyılı aşkın süre bu sistem değişmeden devam edebilmiştir. ABD haricinde başkanlık sisteminin uygulandığı ülkelerde diktatörlüğe yakın uygulamalar gözlemlenmiştir.

Başkanlık sistemiyle yönetilen bazı azgelişmiş ülkelere baktığımız zaman; gazetecilerin hapse atıldığını, muhaliflerin korku ve baskı ile sindirildiğini, büyük ihaleleri hep belli işadamlarının aldığını, basının kartelleştiğini, yargıçların bağımsız olmadığını, herkesin herkese şüphe ile yaklaştığını, kimsenin kimseye güvenemediğini, demokrasi değerlerinin zayıf olduğunu görüyoruz. Ekonomik veriler tek başına bir ülkenin gelişmişliğini göstermez. Gelir paylaşımında adaletin olduğu, hak ve özgürlüklerin güvence altında olduğu, yönetimin şeffaf olduğu, yönetenlerin halkına hesap verdiği ülkeler demokratik ülkelerdir.

Parlamente sistemin Türkiye bağlamında en çok eleştirilen yönü koalisyon hükümetlerine yol açmasıdır. Ancak parlamente sistem koalisyon hükümetlerini zorunlu kılmaz. Koalisyon hükümetlerine yol açan asıl neden, Türkiye’de uygulanan nispi temsil seçim sistemidir. Temsilde adaletsizliğe yol açan yüzde onluk seçim barajının bile koalisyonları önlemeye yetmemiştir. Hükümet istikrarsızlıklarının sebebi olarak kısa süreli koalisyon hükümetleri gösterilmekte, bunu önlemenin çaresi olarak da başkanlık ya da yarı-başkanlık sistemine geçiş önerilmektedir. Öte yandan 1982 Anayasası'nın yürütmeyi güçlendirme tercihini cumhurbaşkanından yana kullanması ise saf parlamente sistemden bir sapma olmuş ve bu tercih pek çok soruna zemin hazırlamıştır. Kimi yazarlarca isabetli şekilde “rejim muhafızlığı”, “sistem bekçiliği” olarak nitelendirilen bir konuma sahip olan cumhurbaşkanının özellikle parlamento çoğunluğu ile farklı eğilimlere sahip olması veya daha da önemlisi “rejime” yönelik bir tehdit algılaması halinde rejimi koruma kaygısı ile hareket ederek önemli sorun ve krizlere yol açması kaçınılmazdır. İlginç olansa parlamente sistemden sapılarak yapılan düzenlemelerin ortaya çıkardığı bu sorunların sorumlusu olarak yine parlamente sistemin görülmesi ve bunun hükümet değişikliği için bir argüman olarak ileri sürülmesidir. Kanımızca Türkiye’de hükümet sisteminden kaynaklandığı düşünülen sorunlar parlamente sistemin “doğasından” değil aksine doğasına aykırı düzenlemelerin tercih edilmesinden kaynaklanmaktadır.

Siyasi bölünme çizgilerinin çok belirgin olduğu ülkemizde, başkan ve meclis çoğunluğunun farklı partilerden olması durumunda, sistemin tıkanması kaçınılmazdır. Türkiye için başkanlık sisteminin en sakıncalı yanını bu özellik oluşturmaktadır. Önerilen modellerin özellikleri üzerinden sürdürülen bu tartışmalarda, Türkiye'nin toplumsal yapısı, siyasal kültürümüz, parlamente

geleneklerimiz, parti ve seçim sistemimiz dikkate alınmamaktadır. Koalisyon hükümetleri kötüdür, ama çaresi başkanlık veya yarı-başkanlık sistemi değil, seçim sistemidir. Sistem değişikliği arayışlarına girmek yerine, mevcut parlamenter sistemin aksayan yönlerine odaklanmak ve sistemi aslına uygun hale getirmek ülkemiz ve demokrasimiz açısından daha sağlıklı bir yaklaşım olacaktır.

Son dönemlerde yapılan anket çalışmalarında Türk Toplumunun başkanlık sistemi yerine parlamenter sistemi tercih ettiğini ortaya koymuştur. Türkiye'nin, yaklaşık yüz yıllık bir parlamenter sistem tecrübesi vardır. Ülkemizde parlamenter gelenekler yerleşmiştir ve parlamenter kültür oluşmuştur. Başkanlık ya da yarı başkanlık sistemleri, ülkemize yabancı sistemlerdir. Türkiye'nin hızla gelişmesi ve gelişmiş güçlü ülkeler arasında yerini alabilmesi için güçlü yürütme organına ihtiyaç duyduğu kuşkusuzdur. Güçlü yürütme, parlamenter sistem ile de sağlanabilir.

Kanımızca yapılması gereken mevcut parlamenter sistemin iyileştirilmesidir. Sistemlerin iyi işlemesi iyi insanların yetişmesini gerekli kılar. Adaletli, demokrat, halk ve kendi ile barışık, ötekileştirmeden uzak duran ve özgüveni olan yöneticiler her türlü sistemi geliştirerek yürütebileceklerdir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

ARMAĞAN Servet, ***En Son Değişikliklerle 1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve 1876, 1921, 1924, 1961 Anayasalarımızın Doğru ve Eksiksiz Metinleri***, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2007.

AYATA Gökçeçiçek vd., ***Gezi Parkı Olayları İnsan Hakları Hukuku ve Siyasi Söylem Işığında Bir İnceleme***, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2013.

DOEHRING Karl, ***Genel Kamu Hukuku***, Çev.: Ahmet Mumcu, İnkılap Yayınları, İstanbul, 2002.

ERDOĞAN Mustafa, ***Anayasa Hukuku***, Orion Kitabevi, Ankara, 2005.

ERDOĞAN Mustafa, ***Türkiye’de Anayasalar ve Siyaset***, Liberte Yayınları, Ankara, 2008.

FENDOĞLU Hasan Tahsin, ***Türkiye’nin Demokratik Gelişimi ve Avrupa Birliği***, Beyan Yayınları, İstanbul, 2007.

FRİEDRİCH Carl J., ***Sınırlı Devlet***, Çev.: Mehmet Turhan, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 1999.

GÖZLER Kemal, ***Cumhurbaşkanı-Hükümet Çatışması***, Ekin Kitabevi, Bursa, 2000.

GÖZLER Kemal, ***Türk Anayasa Hukuku Dersleri***, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa, 2005.

GÖZLER Kemal, ***Anayasa Hukukuna Giriş***, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa, 2012.

GÖZLER Kemal, ***Türk Anayasa Hukuku***, Ekin Kitabevi, Bursa, 2000.

İNCEOĞLU Sibel, ***İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı***, Beta Yayınları, İstanbul, 2002.

KABOĞLU İbrahim Özden, ***Anayasa Hukuku Dersleri (Genel Esaslar)***, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2006.

KABOĞLU İbrahim Özden, ***Anayasa Yargısı***, İmge Yayınları, İstanbul, 2007.

KAMALAK İhsan, ***Demokrasi, Başkanlık Sistemi ve Başbakanlar***, Kalkedon Yayıncılık, İstanbul, 2014.

KAMALAK İhsan, ***Başkanlık Sistemi ve Türkiye***, Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2007.

KUNTER Nurullah vd., ***Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku***, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2009.

KUTLU Mustafa, ***Kuvvetler Ayrılığı Temelleri-Gelişimi Hukuk Devletinin Kökenleri***, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2001.

KUZU Burhan, *Her Yönü İle Başkanlık Sistemi*, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul, 2011.

OKUSAL Ali, *Tam Bağımsız Yargı ve Tek Celsede Adalet*, Adalet Yayınları, Ankara, 2010.

ÖZDEK Yasemin, *Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye*, TODAİ İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi Yayınları, Ankara, 2004.

SCHMİTT Carl, *Parlamentar Demokrasinin Krizi*, Çev: Emre Zeybekoğlu, Dost Yayınları, Ankara, 2006.

TEZİÇ Erdoğan, *Anayasa Hukuku*, Beta Yayınları, İstanbul, 2003.

ULUŞAHİN Nur, *Anayasal Bir Tercih Olarak Başkanlık Sistemi*, Yetkin Yayınları, Ankara, 1999.

YAZICI Serap, *Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemleri: Türkiye İçin Bir Değerlendirme*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011.

İnsan Hakları Mevzuatı, Kanun Metinleri Dizisi 17, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002.

MAKALELER

AKGÜL Mehmet Emin, “ Kuvvetler Ayrılığı İlkesinin Dönüşümü ve Günümüz Demokratik Rejimlerindeki Anlamı”, *Ankara Barosu Dergisi*, 2010, Sayı:2010/4, 79-101.

ARMAĞAN Servet, “Memleketimizde Başkanlık Sistemi Uygulaması Aleyhine Bazı Düşünceler”, *Yeni Türkiye Dergisi*, 2013, Cilt:51, 600-607

ARSLAN Rıza, “Türkiye Başkanlık Sistemi (Alternatif Bir Sistem Arayışı)”, *Yeni Türkiye Dergisi*, 2013, Cilt:51, 592-599.

ASİLBAY Halil, “Parlamentar Sistem ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme”, *Türkiye Barolar Birliği (TBB Dergisi)*, 2013, Sayı:104, 247-264.

AYDENİZ Şule, “İngiltere ile Karşılaştırmalı Olarak Türkiye’de Parlamentar Sistemin İşleyişi ve Hükümet Sistemi Tartışmaları”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2006, Cil:8(3), 133-157.

BAL İdris, “Başkanlık Sistemi Türkiye’nin Sorunlarını Çözer mi?” , *Yeni Türkiye Dergisi*, 2013, Cilt: 51, 127-139.

BECEREN Ertan ve Gökhan KALAGAN, Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemi; Türkiye’de Uygulanabilirliği Tartışmaları, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2007, Cilt:6(11), 163-181.

BİLİR Faruk, “Hükümet Sistemleri Tartışmaları Bağlamında Hükümet Sistemimizin ve Partili Cumhurbaşkanı”, *Yeni Türkiye Dergisi*, 2013, Cilt:51, 303-308.

DİNÇKOL Bihterin, “ Yönetilenlerin ‘ Öz ‘ Yönetimi-Kamuoyu “, ***İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi***, 2006, sayı:10, 49-66.

DEMİR Fevzi, “Yarı Başkanlık Hükümet Sistemi ve Türkiye”, ***Yeni Türkiye Dergisi***, 2013, Cilt:51, 456-475.

DÖNER Ayhan, “Başkanlık Sisteminin Türkiye’ye Uygulanabilirliği”, ***Yeni Türkiye Dergisi***, 2013, Cilt:51, 668-678.

DURGUN Gonca Bayraktar, ”Hükümet Sistemleri Tartışmaları ve Türkiye”, ***Yeni Türkiye Dergisi***, 2013, Cilt:51, 246-256.

EREN Emrah Karaca, Başkanlık Sistemini Türk Parti Sistemi Açısından Türkiye’de Uygulanabilirliği, ***Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi (GÜİİBF) Dergisi***, 2000, Cilt:3, 135-162.

EREN Abdurrahman, “İtirazım Var Başkanlık Sistemine!”, ***Yeni Türkiye Dergisi***, 2013, Cilt:51,698-701.

ERGİL Doğu, “Başkanlık Sistemi”, ***Yeni Türkiye Dergisi***, 2013, Cilt:51, 372-380.

EVCİMEN Günsev, Başkanlık Hükümeti Sistemi: Ratio Politica’ sı ve Türkiye, ***Ankara Üniversitesi SBF Dergisi***, 1992,Cilt:47(1), 317-334.

FEDAYİ Cemal, “ Mazi, Hâl ve İstikbal Boyutlarıyla Başkanlık Sistemi”, ***Yeni Türkiye Dergisi***, 2013, Cilt:51, 679-691.

FENDOĞLU Hasan Tahsin, Başkanlık Sistemi, ***İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi***, 2012, Cilt:3(1), 39-60.

FENDOĞLU Hasan Tahsin, ”Başkanlık Sisteminin Türkiye’de Uygulanabilirliği”, ***Yeni Türkiye Dergisi***, 2013, Cilt:51, 567-586.

GÖNENÇ Levent, “Türkiye’deki Hükümet Sistemi Tartışmalarına İlişkin Değerlendirmeler”, ***Yeni Türkiye Dergisi***, 2013, Cilt:51, 269-279.

GÖNENÇ Levent, “Türkiye’de Hükümet Sistemi Değişikliği Tartışmaları Olanaklar ve Olasılıklar Üzerine Bir Çalışma Notu”, ***Türkiye Barolar Birliği Yayınları***, 2005, Sayı: 77, 1-2.

GÖZLER Kemal, “ Türkiye’de Hükümetlere Nasıl İstikrar ve Etkinlik Kazandırılabilir? “, ***Türkiye Günlüğü***, 2000, Sayı: 62, 25-47.

GÜLSOY Mehmet Tefik, “Hükümet Sistemlerini Karşılaştırmak: Türkiye İçin Bir Değerlendirme”, ***Yeni Türkiye Dergisi***, 2013, Cilt:51, 257-268.

HEKİMOĞLU Mehmet Merdan, “Başkanlık Demokrasisini Doğru Tartışmak”, ***Yeni Türkiye Dergisi***, 2013, Cilt:51, 587-591.

KALAYCIOĞLU Ersin, “Başkanlık Rejimi: Türkiye’nin Diktatörlük Tehdidiyle Sınava”, ***Türkiye Barolar Birliği Yayınları***, 2005, Sayı: 77,13-29.

KARAMAN Mehmet, Hükümet Sistemi Tartışmaları Bağlamında Başkanlık ya

da Yarı-Başkanlık Sistemlerinin Türkiye’de Uygulanabilirliği, **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2012, Sayı:18, 431-457.

KUZU Burhan, Türkiye İçin Başkanlık Hükümeti, **Amme İdaresi Dergisi**, 1996, Cilt:29(3) s.57-85.

KUZU Burhan, “Neden Başkanlık Hükümeti”, **Yeni Türkiye Dergisi**, 2013, Cilt:51, s.25-51.

KÜÇÜK Adnan, “Türkiye’de Günümüze Kadar Tatbik Edilen Hükümet Sistemleri”, **Yeni Türkiye Dergisi**, 2013, Cilt:51,808-830.

METİN Yüksel vd., “ Türkiye’de Yargı Bağımsızlığına İlişkin Kimi Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, **Anayasa Yargısı Dergisi**, 2010, Cilt:27, 217-272.

OKTAY Cemil vd., “ Kuvvetler Ayrılığı İlkesinin Yargı Açısından Anlamı ve Türkiye Örneği” , **Anayasa Yargısı Dergisi**, 1984,Cilt:1, 215-242.

ONAR Erdal, “Türkiye’nin Başkanlık veya Yarı-Başkanlık Sistemine Geçmesi Düşünülmesi midir?”, **Türkiye Barolar Birliği Yayınları**, 2005, Sayı:77, 71-104.

ÖDER Bertil Emrah, ”Türkiye’de Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Rejimi Tartışmaları: 1991-2005 Yılları Arasında Basına Yansıyan Öneri ve Tepkilerden Kesitler”, **Türkiye Barolar Birliği Yayınları**, 2005,Sayı:77, 43-60.

ÖZBUDUN Ergun, Başkanlık Sistemi Tartışmaları, **Türkiye Barolar Birliği Yayınları**, 2005, Sayı: 77, 105-111.

ÖZBUDUN Ergun, “Hükümet Sistemi Tartışmaları “, **Yeni Türkiye Dergisi**, 2013, Sayı: 51, 205-213.

ÖZKUL Fatih, “2007 Anayasa Değişikliği Sonrası Benimsediğimiz Hükümet Sisteminin Niteliği, Ülkemizde Uygulanabilirliği ve Başkanlık Sistemi Önerileri Üzerine Bir İnceleme”, **Yeni Türkiye Dergisi**, 2013,Cilt:51, 555-566.

ŞAHİN Bican, “ Farklılık, Hoşgörü ve Ak Parti İktidarı: Gezi Parkı Sürecinin Düşündürdükleri”, **Liberal Düşünce**, 2013, Sayı:71, 161-170.

TEZİÇ Erdoğan, “ Başkanlık Rejimini Anlamak ”, **Yeni Türkiye Dergisi**, 2013, Cilt:51,366-371.

Tunç Hasan vd.,” Avantaj ve Dezavantajlarıyla Başkanlık Sistemi”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, 2009, sayı:81,1-39, s.3.

TURAN İlter, “Başkanlık Sistemi ve Ülkemizde Başkanlık Sistemi Tartışmaları”, **Yeni Türkiye Dergisi**, 2013, Cilt:51, 525-529.

ULUSOY Ali, “İdari Yargının Demokratik Sistem İçindeki Konumu”, Güven Ozan (ed), **Demokrasi ve Yargı Sempozyumu 04-06 Ocak 2005**, Türkiye Barolar Birliği Yayınları No:78, Ankara,2005, 352-365.

ULUŞAHİN Nur, “Cumhurbaşkanının Halk Tarafından Seçilmesinin Siyasal Sistemimize Etkileri: Türkiye’de Hükümet Sisteminin Geçirdiği Dönüşüm ve Geleceğe Yönelik Beklentiler”, *Yeni Türkiye Dergisi*, 2013, Cilt:51, 319-332.

ULUŞAHİN Nur, “Türkiye’de Mevcut Hükümet Sisteminin Niteliği ve Rejimin Başkanlık Sistemine Kaymasının Getireceği Tehdit ve Tehlikeler”, *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 2011, Cilt: 3, 29-38.

YAZICI Serap, “ Yargı Reformu Stratejisi Kapsamında Anayasal Değişiklikler” Serap YAZICI (ed), “**YARGISAL DÜĞÜM: Türkiye’de Anayasa Reformuna İlişkin Değerlendirme ve Öneriler**”, TESEV Yayınları, İstanbul, 2010, 7-8, s.8.

YILMAZ Cevdet, “Başkanlık Sistemi ve Kalkınma”, *Yeni Türkiye Dergisi*, 2013, Cilt:51, 9-15.

YAZICI Serap,“ Başkanlık Sistemine Geçiş Gerekli mi?”, *Yeni Türkiye Dergisi*, 2013,Cilt:51, 538-541.

İNTERNET KAYNAKLARI

Armutçu Oya, “ HSYK Zekeriya ÖZ ile 3 Savcı Hakkında Karar Verdi.”, <http://hurriyet.com.tr> (Erişim tarihi: 30.12.2014).

DERYAL Yahya, “Türk Hukukunda Bilirkişinin Nitelikleri ve Avukatın Bilirkişilik Yapması”, *abc HUKUK*, <http://www.abchukuk.com/makale10.html> , (Erişim tarihi: 30.11.2014)

GÖNENÇ Levent, “Türkiye’de Hükümet Sistemi Tartışmalarına Kısa Bir Bakış ve Mevcut Hükümet Sisteminin Niteliği”, *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı*, N201133, <http://www.tepav.org.tr> (Erişim tarihi: 30.11.2014).

TEZLER

AVCI Engin, Başkanlık Sistemi ve Türkiye, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun, 2014 (**Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**).

AYDIN Habib, Türkiye’de Parlamenter Sistem Eleştirileri ve Başkanlık Sistemi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman, 2012 (**Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**).

DUYAR Mehmet, Kuvvetler Ayrılığı-Siyasal İstikrar İlişkisi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya Üniversitesi, Sakarya, 2011 (**Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**).

KAKİLLİ Murat, Hukuk Devletinde Yargı Bağımsızlığı ve 1982 Anayasası, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erciyes Üniversitesi, Kayseri, 2010 (**Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**).

KOTEN Muhammet Lüffi, Türkiye'deki Sistem Tartışmaları Çerçevesinde Siyasal Sistemlerin Analizi ve Başkanlık Sisteminin Türkiye'de Uygulanabilirliği, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kafkas Üniversitesi, Kars, 2013 (**Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**).

ÖZSARIOĞLU Fatma, Türkiye'de Yargı Bağımsızlığı ve Hâkimlik Teminatı, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon, 2011 (**Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**).

SARIOĞLU Faruk, Yargı Bağımsızlığı ve Yargıya Müdahale, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2010 (**Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**).

RAPORLAR

GIEGERICH Thomas, “ **Türkiye Cumhuriyetinde yargı Sisteminin İşleyişi İştisari Ziyaret Raporu** ”, Avrupa Birliği Komisyonu, Brüksel, 2008.

TEBLİĞLER

Kaboğlu İbrahim Özden, “Geçmiş ve Bugüne Bakmak: 1982 Anayasası'nda Devlet ve Toplum Tasarımı, Yeni Bir Anayasada İnsan Haklarına Yeni Bir Bakış” **Heinrich Böll Stiftung Derneği 17 Mart 2007**, İstanbul 2007, 16-27.

